

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE – FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou

Bakalářská práce

Hroby bylanské kultury z Lovosic na pozadí regionálního osídlení

Graves of Bylany culture from Lovosice against a background of local settlement

Marek Půlpán

Vedoucí práce: doc. PhDr. Vladimír Salač, CSc.

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl všechny

použité prameny a literaturu“

I. Základní rámec práce

1. Geografické vymezení práce

1.1. Zájmová oblast Lovosicko

Vybraná zájmová oblast Lovosicka tvoří část územně správního celku pojmenovaného v současnosti jako „okres Litoměřice“, přičemž tento okres leží v jihovýchodní části Ústeckého kraje (Obr. 1). Správní rozdělení litoměřického okresu prošlo v minulém století dosti výraznými úředními reformami, z nichž vyplývají četné územní změny v jeho uspořádání. Při územní reorganizaci v roce 1960 vznikl litoměřický okres ve svém dnešním rozsahu sloučením okresů Litoměřice, Lovosice a Roudnice nad Labem. Součástí tohoto celku se stalo celkem 167 obcí (*Kol. aut. 1960*, 93-96; *Kotyza – Smetana 2000*, 112). K výrazným změnám souvisejícím se slučováním obcí a jejich zanikáním docházelo ve velké míře v 70. a 80. letech minulého století (*Kol. aut. 1978*, 486-498; *Kol. aut. 1984*, 1684-1685). Pro tuto práci byl proto s ohledem na časté změny v regionu vybrán Lexikon obcí, který hodnotí situaci Ústeckého kraje a jeho stav k 1.1. 1955, tudíž před sloučením tří původních okresů v jeden administrativní celek (*Kol. aut. 1955*, 137-146).

Lovosickem se obvykle rozumí území bývalého soudního okresu Lovosice, jenž tvoří západní část litoměřického okresu a skládal se ze 69 obcí (*Moravec 1990*, 6). Oblast, která je v této práci popisována, zaujímá větší část bývalého politického okresu Lovosice a pouze malou částí zabíhá do bývalého okresu Litoměřice. Za oblast označenou v této práci jako Lovosicko bylo konkrétně vybráno fixní území vymezené kružnicí o poloměru 8 km (tedy zhruba 200 km²), přičemž střed této kružnice spočívá na jižní zastavěné části města Lovosice. Oblast byla vybrána jednak vzhledem k lokalizaci naleziště Lovosice II – průmyslová zóna Aoyama, jednak i s ohledem na současné i bývalé hranice okresů. Průměr kružnice lze považovat za dostatečnou pro poznání archeologického kontextu v rámci mikroregionu. Uvnitř této kružnice zároveň leží geograficky významné celky – Česká brána považovaná za vstup do České kotliny a soutok Labe s Ohří u Litoměřic. Tato kružnice představuje vzdálenost, která může zhruba odpovídat dvěma hodinám chůze v nečlenitém terénu. Takto vymezený celek, čili oblast označenou pojmem „Lovosicko“, chápu jako zájmovou a pojímám jako spádovou oblast pro tuto práci (Obr. 1).

1.2. Geografické a geomorfologické členění regionu

Z hlediska geografických celků leží Lovosicko v Českém středohoří, v místech kde se tento krajinný prvek člení na dva menší podcelky Verneřické a Milešovské středohoří. Celé Lovosicko je díky této geomorfologické jednotce výrazně členěným, nesorodým a rozrůzněným regionem. Oblast lze podle členění reliéfu České republiky rozdělit na dva přírodně odlišné celky – na jihu je to Dolnooharská tabule, patřící do oblasti Středočeské tabule v rámci subprovincie Česká tabule, na severu a severozápadě regionu České středohoří, náležející do celku Podkrušnohorské oblasti v rámci Krušnohorské suprovincie. Geologie a geomorfologie území je výrazně ovlivněna dvěma zlomovými liniemi: podkrušnohorskou a litoměřickou, které vymezují Oherskou příkopovou propadlinu, tzv. Oherský rift (*Kol aut. 1993*, 418; *Kotyza – Smetana 2000*, 11-15; *Král 1999*, 105, 115). Zatímco severní část Lovosicka je tvořena souvislým masivem Českého středohoří probíhajícím ve směru SV – JZ, jižní část spadá do převážně nížinné rovinné oblasti s jednotlivými vrchy budovanými vyvěřelinami. Neméně výrazným prvkem krajiny je řeka Labe vstupující do hlubokého a úzkého údolí České brány (Porta Bohemica) a dělící oblast zhruba uprostřed de facto na dvě přibližně stejně velké části – levobřežní a pravobřežní. Z tohoto pohledu lze pravobřežní část regionu označit za hornatinu (Verneřické středohoří – Litoměřické středohoří, Dokeská pahorkatina), zatímco levobřeží má charakter spíše nížinný (Milešovské středohoří, Dolnooharská tabule, Terezínská a Velemínská kotlina). Páteř vodních toků tvoří řeka Labe. Z hlediska hydrologického členění spadá Lovosicko do povodí řeky Labe, do míst jejího soutoku s Ohří, dílčích částí označovaných jako dolní Polabí a dolní Poohří (Obr. 2).

2. Chronologické vymezení práce

Tato práce pojednává o kultuře bylanské rozmístěné ve středních a severozápadních Čechách, což je tradiční pojmenování pro archeologickou kulturu¹ starší doby železné, označované též jako doba halštatská (*Pleiner – Rybová 1978*, 466-481). Z hlediska kulturních celků je řazena do tzv. západohalštatského kulturního okruhu (*Podborský 2002*, 182-184), spíše výjimečně do východohalštatského (*Kromer 1969*, 30, obr. 1),

---

¹ Archeologickou kulturu lze definovat jako geograficky uzavřený komplex archeologických pramenů, které obsahují informace o zkoumaném historickém období a reprezentují určitou pospolitost existující v prostoru a čase (*Soukup 2004*, 640). Kultura bylanská získala svůj název podle eponymní lokality Bylany u Českého Brodu (okr. KO), kterou poprvé v roce 1895 zkoumal Josef Ladislav Píč (podrobněji viz kap. 4).

často také na rozmezí obou okruhů (*Filip 1962*, 78-89). V rámci relativní chronologie se jedná o mladší vývojové fáze doby halštatské, označované někdy jako střední a mladá (*Filip 1956*, 249-264) či spíše mladší až pozdní doba halštatská. V Reineckeho relativní chronologii a periodickém systému obecně naplňuje stupně HC a HD (*Buchvaldek – Sláma 1982*, 90; *Filip 1996*, 25; *Pleiner – Rybová 1978*, 476; *Podborský 2002*, 124). Mladohalštatské období (HC – D1) rámcově odpovídá horizontu velkých hrobů bylanské kultury (*Koutecký 1968*, 400-487; *Pleiner – Rybová 1978*, 466-481), pohřebišť v Polákách (okr. CV; *Koutecký 1993a*, 5-55; *Koutecký – Smrž 1991*, 166-230) a Bylanech u Českého Brodu (okr. KO; *Koutecký 2003a*). Vnitřní relativní chronologie bylanské kultury se v současnosti dělí na čtyři základní etapy: starší, střední, mladší a pozdní období. Střední období je dále děleno na dvě dílčí fáze: starší a mladší (podle *Koutecký 2001a*, 767; 2007, v tisku; viz Schéma 1 v příloze). V rámci absolutní chronologie je kultura bylanská současnými badateli povětšinou datována přibližně mezi roky 800 př.n.l. až 460/450 př.n.l. (*Bouzek 2007*, 202; *Koutecký 2001a*, 767).

3. Metodika práce

Materiálovou základnou a východiskem pro bakalářskou práci se stal záchranný archeologický výzkum na lokalitě Lovosice II – Průmyslová zóna Aoyama vedený v roce 2002 Ústavem archeologické památkové péče v Mostě, který mimo jiné poskytl nálezy ze starší doby železné, přičemž pro tuto práci byly vybrány některé funerální nálezy z tohoto období. Jednou z hlavních náplní práce je materiálová studie těchto nálezů, zpracovaná standardními oborovými metodami. V analytické části materiálové studie jsou analomie probrány od primární úrovně jednotlivých artefaktů přes jejich společný výskyt v jednom nálezovém kontextu (hrobu), přičemž snahou bylo výskyt artefaktů mezi sebou porovnávat v rámci několika kontextuálních rovin. Analomie jednotlivých nálezů byly hledány především v prostředí severozápadočeské skupiny bylanské kultury, ale i v oblasti středočeské.

V syntetické části je pak společný výskyt, podobnost příp. rozdílnost nálezů hodnocena s ohledem na další parametry kontextů.

Hlavním cílem předložené práce bylo poukázat na postavení relativně slabě vybavených hrobů, kterážto kategorie při pokusu o hlubší poznání bylanské kultury stojí poněkud v pozadí hrobů lépe vybavených a mnohdy jí není v syntetických studiích

přikládána dostačující pozornost. Řešena byla otázka významu zpracovaných hrobů v rámci regionu Lovosicka, a to především s ohledem na současnou pramennou základnu. V podobných intencích je hodnoceno postavení části lovosického pohřebiště na pozadí regionálního osídlení, přičemž hlavní důraz je kladen na úroveň a stav současného poznání. Na příkladu některých artefaktů bylo snahou poukázat na možný význam a vliv slaběji vybavených hrobů pro bližší poznání pohřebního ritu kultury bylanské.

Cílem této práce nebylo statistické hodnocení hrobů, pohřebišť či lokalit, nýbrž na příkladu konkrétních archeologických situací byly řešeny vypovědní hodnoty hrobů a od nich se odvíjející interpretační možnosti, včetně pokusu o obecnou antropologickou interpretaci. Jednou z částí jsou vybrané problémy spojené s kulturou bylanskou, které se snaží poukázat na komplikovanost problematiky pohřebního ritu kultury bylanské v nejširším smyslu slova a s ní souvisejících mnoha otázek. V teoretické části práce jsou tudíž řešeny problémy spojené s obecně používanou archeologickou terminologií a typologií artefaktů, přičemž hlavní snahou není kritika, ale pouze pojmenování některých problematických bodů a jevů. S tím souvisí mimo jiné nástin dosavadního bádání a zhodnocení jeho vlivu na vývoj současného poznání či kritika pramenné základny v rámci lovosického regionu.

4. Dějiny bádání

V roce 2005 uplynulo stodesáté výročí od prozkoumání panského pole v obci Bylany u Českého Brodu, kde na parcele č. 442 v poloze zvané „V tkalcích“ odkryl Josef Ladislav Píč se skupinou spolupracovníků rozsáhlé birituální pohřebiště. Nálezy do té doby neznámého druhu se dočkaly okamžité publikace v Památkách archeologických a později se staly i součástí monumentálních *Starožitností zemí Českých*, v nichž je Josef Ladislav Píč nazval nálezy „Bylanského typu“ (Píč 1896; 1897 aj.). V tomto několikasvazkovém díle vyvrcholil jeho pokus o syntetické poznání slovanského původu. Vzhledem k tomu, že autor ve svém výkladu českých pravěkých dějin shledával určité podobnosti v pohřebním ritu a přikládal mu největší váhu v hledání vývojové linie, považoval pohřebiště v Bylanech za mladší vývojovou fázi kultury únětické. Přiřadil, právě s oporou v pohřebním ritu, bylanské pohřebiště do „pokolení skrčených koster“, které podle jeho názoru upouští od striktního pohřebního ritu ve skrčené poloze a postupně přechází k ritu žárovému. Svůj názor, který byl podroben ostré kritice skupinou badatelů soustředěných kolem univerzitního profesora

Lubora Niederleho, vyjádřil ještě zřetelněji ve své poslední syntéze *Přehled české archeologie* (Píč 1908). Odpůrci jeho názorů shrnuli své kritické postoje i postupně formulované závěry v syntéze *Rukověť české archeologie*, ve které zavedli termín bylansko-platěnická kultura (Buchtele – Niederle – Matiegka 1910). Diskuze posléze vyústila v kontroverzi mezi školami muzejní (představovanou Píčem) a univerzitní (Niederlovou a Buchtelovou). Teprve dobrovolný odchod ze života J. L. Píče znamenal konec období boje mezi muzejní a univerzitní školou, přičemž druhá jmenovaná fakticky zaznamenává od té doby vítězství na poli prehistorie. Nicméně ve střetání a vzájemném ovlivňování obou škol se vytvářely základy pozdějšího vývoje české archeologie (Bouzek a kol. 1984, 40-55; Koutecký 2001, 763-768; Pleiner – Rybová 1978, 466; Sklenář 1988, 243; Sklenář 2005, 22-23).

Albín Stocký byl zpočátku své badatelské kariéry Píčovým spolupracovníkem, a v roce 1913 se na radu prof. L. Niederla stal dokonce Píčovým přímým nástupcem, tedy správcem sbírky Národního muzea. Tímto krokem Niederle upevnil vliv univerzitní školy i v této instituci. Stocký spolu s K. Buchtelou v témže roce zkoumal tři hroby bylanské kultury ve Straškově, kde pouhé dva roky před nimi kopal několik hrobů J. L. Píč, který však kvůli předčasnému úmrtí o výzkumu nestihl zanechat žádné zprávy (Bouzek a kol. 1984, 50-55; Dvořák 1938, 9, 14). Stocký mohl díky získané praxi zhodnotit své poznatky nejen ve *Studii o hallstattské kultuře*, ale i v jiných statích (Stocký 1930; 1933). Schématu nastoleného v „*Rukověti české archeologie*“ a pojmu bylansko-platěnická kultura se přidržel i Josef Schráníl, ačkoliv ve své práci již naznačil, že je nakloněn názoru obě kultury oddělovat (Schráníl 1928, 187).

Období 20. a 30. let dvacátého století lze bez nadsázky označit za mezník ve vývoji bádání o kultuře bylanské. Ve dvou desetiletích mezi oběma světovými válkami je zásadním způsobem rozšiřována pramenná základna jednak v podobě nově odkrytých nalezišť a jednak významných studií, které postupně doplňují celkové formování názoru na význam, postavení, relativní chronologii a mnohé další problémy spojené s dobou halštatskou. V krátkém sledu za sebou tak vznikají práce předních českých badatelů doby halštatské – Jaroslava Böhma, Jana Filipa a v neposlední řadě Františka Dvořáka.

První náčrt třídění bylanské kultury pochází od Jaroslava Böhma z jeho publikace z roku 1925, ve které analyzoval pohřebiště z Prahy – Střešovic a jiné, do té doby známé, lokality (Böhm 1925). Z nálezových okolností provedl náčrt pohřebního ritu a rozložení milodarů a rozdělil dvě skupiny hrobů na velké hroby s pohřby kostrovými i žárovými a na malé popelníkové chudě vybavené. Přistoupil i k zařazení kultury

bylanské v rámci relativní i absolutní chronologie a vyčlenil podle pohřebišť tři její období na starší (Praha – Střešovice), střední (Bylany) a mladší (Čičovičky). Dále ji zařadil do Reineckova peridizačního stupně C, pro absolutní chronologii použil kovové předměty a pomocí těchto kritérií vymezil dobu jejího trvání 8. až 5. stol.př.n.l. (*Böhm 1925; 1931; Koutecký 2001a, 763*). Své poznatky formuloval Jaroslav Böhm i ve svých pozdějších monografiích (*Böhm 1937; 1941*).

Plnohodnotný význam bylanské kultury vyplynul až po zveřejnění nových objevů, učiněných Františkem Dvořákem koncem dvacátých a ve třicátých letech 20. století na Kolínsku. František Dvořák ve své monografii a zhodnotil nálezy nejbohatších hrobů, obsahujících jha a vozy (*Dvořák 1938*). Dodnes je neocenitelnou ztrátou pro celou českou archeologii, že své započaté dílo nemohl v poklidu dokončit, a to kvůli tragickým událostem, které ho zastihly za druhé světové války.

Výraznou osobností, která se nesmazatelně zapsala do vývoje poznání doby železné, byl bezpochyby akademik Jan Filip. Dlouholetý učitel většiny archeologů v Čechách poprvé upustil od spojování bylanské a platěnické kultury, přičemž obě začal považovat za samostatné a svébytné kulturní celky. Obsáhlý rozsah jeho habilitační práce objal chronologicky okruh popelnicových polí a celou dobu halštatskou v geografickém rámci střední a západní Evropy (*Filip 1936-1937*). Ve své práci zároveň vymezil náplň, rozsah a časové zařazení bylanské kultury do Reineckova stupně HC – HD. Jeho pozdější činnost je především spojena se studiem mladšího úseku doby železné, a sice doby laténské (např. *Filip 1956; 1996*).

Tento univerzitní badatel nejenže všestranně analyzoval dobu železnou a tím změnil dosavadní poznatky, ale další hlavní zásluhou zůstává jeho činnost pedagogická na půdě Univerzity Karlovy. Do literatury a obecného povědomí tak vstoupil pojem „Filipova škola“, který plně odráží vliv tohoto vědce a pedagoga na prostředí archeologické obce.

Právě z tohoto uskupení vzešla řada badatelů, z nichž se někteří ve větší nebo menší míře věnovali starší době železné. Je zde třeba alespoň jmenovat J. Bouzka, M. Fridrichovou, D. Kouteckého, R. Pleinera, I. Pleinerovou, Z. Sedláčka, M. Slabinu, E. Soudskou, V. Šaldovou, V. Vokolka a M. Zápotockého.

Z výše uvedených žáků J. Filipa nejvýznamnější podíl na kvalitu současného stavu poznání o kultuře bylanské měl a má jednoznačně PhDr. Drahomír Koutecký. Od šedesátých let minulého století je právě jeho jméno neodmyslitelně spojeno se studiem mladší a pozdní doby bronzové a doby halštatské. Doposud nepřekonanou studií o

kultuře bylanské zůstává bezpochyby do dnešních dnů jeho práce z roku 1968 (*Koutecký 1968*), ve které roztrídil základní kategorie hrobů do kombinačních skupin, zhodnotil je z hlediska úpravy, konstrukce, výbavy, pohřebního ritu a pokusil se je zhodnotit s ohledem na sociální rozvrstvení společnosti. Drtivá většina veškerých materiálů pojednávajících o kultuře bylanské v Čechách vyšla právě jeho zásluhou (např. *Koutecký 1966; 1985; 1988; 1989; 1994; 2003a; Fridrichová – Koutecký – Slabina 1996; 1997; 1999; Koutecký – Sedláček 1984*, atd.). Kromě mnoha jiných archeologických výzkumů v SZ Čechách vedl i ty s bylanskou komponentou, za všechny jen namátkou Dobroměřice, Rvenice, Vikletice, Straškov – Račiněves, ale především zkoumal a publikoval největší známé pohřebiště v SZ Čechách z Poláků u Kadaně (*Koutecký 1993a; Koutecký – Smrž 1991*).

Největší podíl na poznání sídlištních nálezů pak měla bezvýhradně Marie Fridrichová, která publikovala kromě jiného několik významných sídlištních celků z pražské oblasti (Schéma 2).

II. Hroby bylanské kultury na lokalitě Lovosice II – průmyslová zóna

Aoyama

1. Úvod

Město Lovosice a jeho blízké okolí, prošlo v 19. století a 20. století výraznými společenskými a ekonomickými změnami, které s sebou přinesly průmyslový a hospodářský rozkvět kraje. Pěstování nových plodin si vyžádalo zavádění progresivních forem zemědělství a nových strojů, což mělo vliv i na další průmyslové obory. V celém regionu vedle pivovarů a lihovarů vznikly menší chemické továrny, šlechtické i rolnické cukrovary, mlýny atd. Stavebnictví podnítilo těžbu v četných pískovnách, štěrkovnách a cihelnách. Velký stavební rozvoj, související s výstavbou obytných panelových komplexů, probíhal v 80. letech 20. století. Moderní doba po roce 2000 je spjata s výstavbou rozsáhlých průmyslových a logistických center na okrajích města.

Se všemi těmito výrobními a stavebními aktivitami byly od 19. století až do současnosti neodmyslitelně spjaty i jednotlivé archeologické nálezy, ke kterým při jejich provozování docházelo. Lovosicko se tak průběhem více než sta let stalo nejen průmyslovým a hospodářským střediskem kraje, ale zároveň jednou z nejdéleohrožených archeologických území SZ Čech. Tuto situaci si již od počátku uvědomovali nadšení amatéři jako i později odborní pracovníci, kteří právě do lovosické oblasti upřeli svou pozornost s ohledem na záchranu archeologických památek. Díky jejich činnosti se tak Lovosice staly jednou z nejintenzivněji prozkoumaných archeologických lokalit, jehož jméno lze nalézt téměř ve všech dějinných syntézách, a to prakticky po celé pravěké, ale i středověké období.

2. Poloha naleziště

Město Lovosice leží na okraji Českého středohoří a jeho geomorfologie je analogická výše popsané širší oblasti (viz kap. 1.2.). Zatímco na sever od Lovosic je krajina na pravém břehu řeky Labe tvořena pásem hornatého Českého středohoří, území jižně od Lovosic na labském levobřeží spadá do nížinné rovinné Dolnooharské tabule a Terezínské kotliny (Obr. 3). Město Lovosice leží v protáhlém pásu v místech, kde řeka Labe opouští úrodnou rovinu Polabí a vstupuje do tzv. České brány (Porta Bohemica),

průlomového údolí Labe prorážejícího pásmo Českého středohoří. Rozkládá se při levém břehu řeky, na vnější straně velkého oblouku (mendru) mezi Žalhosticemi a Velkými Žernoseky, uvnitř něhož vzniklo těžbou štěrkopísku ve 2. polovině 20. století velké Píšťanské jezero (*Kuča 1998, 666-673*). Významným vodním tokem nižšího řádu je řeka Modla, která nejprve východním směrem obtéká jižní obvod města, posléze v obci Lukavec obloukovitě zahýbá zpět k západu, protéká městem a vlévá se korytem přeloženým v novověku do řeky Labe. Zhruba 7 km východně od Lovosic se pak u Litoměřic vlévá do řeky Labe řeka Ohře, přitékající z jižního směru (Obr. 4).

2.1. Místní polohopis

Lokalita je vzdálena cca 1 km od řeky Labe, v menší vzdálenosti se jižním směrem vyskytuje i říčka Modla, stejně tak její přeložený tok SV odtud. Naleziště se vyskytuje v téměř rovném až velmi mírně svahovitém terénu v nadmořské výšce okolo 155 až 156 m.

Archeologická lokalita Lovosice II – průmyslová zóna Aoyama se nachází na jihozápadním nezastavěném okraji města Lovosice (Obr. 5). Dnešní moderní zástavba města se vyskytuje v jejím přilehlém okolí. Uvedené naleziště je od severu ohraničené zahrádkářskou kolonií, od východu železnicí ČD, od jihu komunikací ve směru Litoměřice a od západu hlavní příjezdovou komunikací ve směru Most – Lovosice. Na jižním okraji pozemku stávala chmelnice, jinak se před započatím výzkumu jednalo o pole oseté vojtěškou. V rámci projektu Průmyslového a logistického centra Lovosice se jedná o průmyslovou zónu označenou pořadovým číslem 4. Vzhledem k předešlému výzkumu na lokalitě TRIS byla tato poloha označena následným pořadovým číslem, a sice jako Lovosice II – průmyslová zóna Aoyama.

3. Přírodní podmínky naleziště

Prostor archeologického naleziště Lovosice II – průmyslová zóna Aoyama je přesně vymezen a pevně ohraničen několika výraznými přírodními útvary – Českým středohořím a řekami Labe, Modla a Ohře². Reliéf Českého středohoří je výslednicí třetihorní mladovulkanické činnosti, která vytlačila vyvřeliny většinou čedičového typu

---

² Tok Labe je v současnosti většinou regulovaný a proti původnímu stavu značně zkrácen. Terasový stupeň Labe ležící 8 až 12 metrů nad hladinou řeky se v literatuře vyskytuje pod eponymním názvem lovosická terasa (*Švoboda a kol. 1983, 790*). Modla pramení 1 km západně od Lhoty ve výšce 498 m n.m., ústí zleva do Labe v Lovosicích ve 140 m n.m. Ohře ústí zleva do Labe u Litoměřic ve 143 m n.m. (*Vlček a kol. 1984, 150-151, 180, 200*).

a znělce do tvaru kup a příkrovů a souběžných i následných zvětrávacích a erozních procesů.

Lovosické půdní druhy jsou řazeny mezi střední až těžké půdy; převažují i v povodí Modly. (*Kol. aut. 1954*, mapa 5). V okolí Lovosic převažují půdní typy černozemě, v Milešovském středohoří západně od Lovosic převládají hnědozemě, v povodí řek pak půdy nivní (*Kol. aut. 1954*, mapa 6). Podle hydrogeologické mapy je povodí a soutok řek Labe a Ohře tvořeno kvartérními písky a štěrky, oblast jižně od Lovosic převážně nepropustnou hlínou a spraší (*Kol. aut. 1966*). Podloží v místě naleziště je tvořeno žlutou spraší s obsahem vápnité konkrce čili tzv. cicváry. Spraš byla v tomto prostoru formována v pleistocénu eolickou (větrnou) činností do podoby mocné návěje.

Pestrost geologických poměrů a specifické klimatické podmínky Českého středohoří umožnili výskyt širokého spektra rostlinných a živočišných druhů. Druhovému složení lesů i jejich rozloha se měnily vlivem hospodářské činnosti člověka již od neolitu, ale kácení lesů nabylo největších rozměrů zřejmě při středověké kolonizaci a rozvoji těžby nerostných surovin. Lesnatost území je menší než 30 %, přičemž porosty bývají mozaikovitě rozdrobeny do menších ploch. Velké lesní komplexy chybějí. V původním složení převažovaly dubohabrové háje, květnaté bučiny, subxerofilní a acidofilní doubravy. Dnešní porosty si zachovaly do jisté míry přirozenou druhovou skladbu. V údolních nivách řek se zachovaly zbytky lužních lesů s převahou topolů a vrby a příměsí olše a jasanu (*Kinský 2004*, 5-6; *Kol aut. 1993*, 157-158, 418; *Kotyza – Smetana 2000*, 11-15; *Král 1999*, 105, 115, 117-120; www.ceskestredohori.cz). Lesnatost k celkové výměře katastrální obce činí v celé oblasti jižně od Lovosic do 1 % (*Kol. aut. 1954*, mapa 9).

Z klimatického přehledu je patrné, že soutok Labe a Ohře náleží mezi okrsky teplé oblasti (suchý, s mírnou zimou, s kratším svitem slunce), zatímco oblast Lovosicka spadá do okrsku mírně teplé oblasti (suchý až mírně suchý, s převážně mírnou zimou; *Mikyška a kol. 1972*; *Tomášek 1995*, mapa). Oblast zdejšího Polabí patří mezi nejteplejší území celých Čech, a bývá z tohoto pohledu srovnávána s jižní Moravou (*Tesař 1926*, 178). Podle tzv. „Mikyškovy mapy“ spadají Lovosice až po soutok Labe a Ohře (spolu s povodím Modly) do oblasti s výskytem luhů a olšin, s úzkým pásem dubo-habrových hájů. Část povodí Labe a Ohře jižně od jejich soutoku je též tvořena acidofilními doubravami. V oblasti mezi Modlou a Ohří se vyskytují subxerofilní teplomilné doubravy (*Mikyška a kol. 1972*; *Tomášek 1995*, mapa).

Nejbližší významnou krajinnou dominantou je masiv vrchu Lovoš (570 m n.m.), který poskytuje alespoň základní údaje o pomístní geomorfologii, geologii, flóře i fauně. Jeho dva vrchy mají odlišnou geologickou stavbu. Tomu odpovídají i nápadné rozdíly ve složení vegetačního krytu (Obr. 6; *Kinský, J. 2004, 7; Tesař 1926, 179-201*).

Díky vhodným přírodním podmínkám byla oblast Českého středohoří velmi brzy osídlena a kultivována člověkem. Zdejší pravěcí obyvatelé byli úzce svázáni s okolní krajinou. V celém dlouhém období pravěku odráželi zdejší obyvatelé děje v České kotlině a v některých údobích sahaly jejich kontakty daleko za její hranice. Úrodná půda, mírné podnebí a relativní dostatek srážek nabízely velmi příhodné podmínky k osídlení a k rozvoji pěstování obilovin a dalších plodin i k chovu dobytka na stráních Českého středohoří. Řeky a potoky poskytovaly prvním obyvatelům dostatek doplňkové obživy díky rybolovu (*Kotyza – Salač 1989, 55-71; Kotyza – Smetana 2000, 16*).

Velmi důležitou místní pravěkou, jedinou archeologicky doloženou surovinu, představuje paleovulkanit křemenný porfyr (*Kol. aut. 1954, mapa 3; Kol. aut. 1966, geolog. mapa*) vyskytující se v přilehlém Opárenském údolí (k.ú. Malé Žernoseky a Oparno), který v minulosti nejednou sloužil k výrobě zrnůrek či mlýnských kamenů a jehož výskyt je zaznamenáván na lokalitách desítky až stovky kilometrů vzdálených (*Holodňák – Mag 1999, 398-441; Salač 2002, 20-46; Zápotocký 1969, 356-360*). Nejbližší ložisko barevných kovů potřebných pro výrobu bronzových předmětů – mědi a cínu – se vyskytuje v Krušných horách; železné rudy jsou zaznamenány na jejich úpatí. Problémem je však výskyt bahenních rud, který není doložen, lze ho pouze předpokládat.

Příhodná geografická poloha Lovosic v prostoru, kde se krajina výrazným geomorfologickým způsobem mění z rovinatého Polabí v hornaté středohoří, je položena na křižovatce dálkových cest (*Salač 2002*). Tato poloha díky svým podmínkám geografickým, pedologickým a klimatickým může být označena za sídelně-geografickou komoru, trvale a prakticky nepřetržitě osídlenou od neolitu až do současnosti. Taková místa, označovaná svými projevy za centrální, se kromě výrazně husté koncentrace významných archeologických nálezů, projevují rovněž častou přítomností mimořádně bohatých nálezů a cizích předmětů, čili importů (*Salač 2002, 33-35*). Především řeka Labe, ale i Ohře, významná dopravní a obchodní cesta, byla k tomuto fenoménu výrazně využívána, nabízela totiž výhodné spojení s územími na sever od Krušných hor, proti proudu pak s oblastí středočeskou (*Kotyza – Smetana 2000, 16; Salač 1997, 462-494; Zápotocký 1969*).

4. Přehled archeologických výzkumů na ploše lovosické průmyslové zóny 4

Zásadní událostí pro nedávný investiční rozvoj Lovosic, a přeneseně tedy i pro terénní archeologické aktivity, bylo rozhodnutí zastupitelstva místního Městského úřadu o projektu s názvem „Průmyslové a logistické centrum Lovosice“ (dále jen PLCL). Územním plánem byly k realizaci projektu PLCL vymezeny 4 zóny o celkové rozloze cca 120 ha na okrajové jižní a východní části katastru města (Obr. 7).

V první fázi byla japonským investorem obsazena severní část průmyslové zóny 4, kde na ploše o rozloze cca 2,6 ha bylo zaměstnanci ÚAPPSZČ zachráněno celkem 112 archeologických objektů (Obr. 8: 1). Kromě jiného bylo prozkoumáno pohřebiště kultury se šňůrovou keramikou čítající 21 kostrových hrobů a rozsáhlé sídliště kultury únětické, které bylo reprezentováno zhruba 70 sídlištními objekty (*Blažek – Půlpán – Sýkora 2003; Půlpán 2002a, 2003*).

Druhé společnosti byl vymezen prostor o výměře 11,7 ha v jižní části 4. etapy PLCL (Obr. 8: 2). Plošná skrývka ornice byla průběžně dozorována, avšak s negativním výsledkem. V celém tomto rozsáhlém prostoru nedošlo k žádným archeologickým nálezům (*Půlpán 2002c*).

Třetím japonským investorem byla společnost Aoyama, na jejímž pozemku proběhl níže podrobněji popisovaný archeologický výzkum (Obr. 8: 4).

Polsední společnosti byla nakonec přidělena zbývající část pozemku o rozloze necelých 3 ha v západní části areálu, čímž došlo k celkovému využití komplexu průmyslové zóny 4 (Obr. 8: 3). Ani v tomto prostoru nedošlo k regulérnímu archeologickému nálezu (*Blažek 2003*). K zatím posledním výzkumům došlo v roce 2004 a 2006 v areálu bývalého cukrovaru (dnes průmyslová zóna Cukrovar), kde byly kromě jiného prouzkoumány dva bohaté kostrové hroby kultury bylanské (Obr. 8: 5 a 6; *Půlpán 2004a*, hlášení č.j. 1117/04; *Půlpán 2006*, hlášení č.j. 982/06). Nálezové okolnosti z průmyslové zóny 4 zde uvádíme sice pouze informativně (ne však bezúčelně), protože mají především blízkou prostorovou souvislost. Za důležité pro určení rozlohy pravěkých pohřebních a sídlištních areálů považujeme kromě jiného i „negativní“ zjištění, že jižní a západní část areálu byla zcela bez nálezů.

5. Okolnosti archeologického výzkumu na lokalitě Lovosice II – průmyslová zóna Aoyama

Japonský investor Aoyama zakoupil pozemek o celkové výměře 8,33 ha v severovýchodní části Průmyslové zóny 4 (Obr. 9). Téměř čtvercová plocha určená k sejmutí ornice a ohrožující archeologické nálezy z tohoto celku činila 69 860 m², tj. necelých 7 ha (Obr. 10). Mocnost orné půdy typu černozemě zjištěná na velké části plochy se pohybovala od 50 do 100 cm. Mechanizační skrývky byly po celou dobu průběžně kontrolovány, dozorovány či přímo řízeny terénním pracovníkem ÚAPPSZČ Most. Záchranný archeologický výzkum prováděl Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech v Mostě (v současnosti v.v.i.) pod vedením Mgr. Jana Blažka a autora této bakalářské práce. Záchranný archeologický výzkum započal dne 22.5. 2002, kdy byl odhalen první archeologický objekt a skončil 28.11. 2002, kdy byla investorovi předána zpráva o jeho ukončení.

5. 1. Negativní faktory ovlivňující stav lokality

Skutečnost, že mechanizací byla skryta nejen vlastní ornice, ale i část půdního typu do kterého byly některé archeologické objekty zahloubeny, měla na průběh výzkumu a stav dochování objektů v zásadě negativní vliv. Ačkoliv skrývky byly dozorovány a nebylo zjištěno ničení objektů, lze předpokládat, že některé mělce zahloubené objekty mohly být mechanizací zničeny (např. žárové hroby). Tento předpoklad opíráme rovněž i o další skutečnosti, které lze označit jako negativní faktory ovlivňující celkový vzhled naleziště a zachování archeologických památek.

První negativní vliv souvisí s intenzivní zemědělskou činností ve sledované oblasti. Hluboká orba parním pluhem je přinejmenším jedním z faktorů, který mohl mít negativní vliv na vyorávání archeologických objektů. Lze předpokládat, že méně zahloubené objekty (sídlištní, žárové hroby aj.) mohly být novověkou hospodářskou činností přinejmenším porušeny, ne-li přímo zničeny. Toto lze očekávat i v případě nedoložených potencionálních mohylových nálezů, jejichž pozůstatky mohly být zcela znivelovány.

Dalším podstatným zásahem do místní krajiny bylo založení chmelnice v jižní části zkoumané plochy v druhé polovině 20. století. Betonové patky uložené do hloubky až 120 cm tvořily v pravidelných 15 metrových řadových rozestupech nosný prvek pro dřevěné trámy chmelnice.

Jistý nepříznivý vliv na kvalitu zachování archeologických památek spadá na vrub fauně. Ve výplních archeologických objektů byly při výzkumu pozorovány četné vyhloubené nory a chodby, mnohdy bylo patrné i přemístění nálezů, tzv. bioturbace.

Posledním faktorem, který se zčásti „podepsal“ na jednotlivých objektech a artefaktech, je rozmar přírody, tedy počasí. Výzkum započal v horkých dnech měsíce května, pokračoval při teplotách vyšších než 30° C ve stínu (zrychlené vysychání předmětů, především keramiky a kostí) a končil v mrazivých listopadových dnech. Zásadní vliv na kvalitu preparačních prací přitom měly srpnové přívalové deště doprovázené celorepublikovými katastrofálními povodněmi v roce 2002. Celkově lze z tohoto pohledu hodnotit výzkum jako do značné míry zpožděný a ovlivněný právě nepříznivými povětrnostními vlivy.

6. Metodika, průběh, cíl archeologického výzkumu a budoucnost jeho zpracování

6.1. Metodika a průběh výzkumu

Vzhledem ke značnému rozsahu plochy, počtu a především druhu archeologických nálezů se jednalo o časově i finančně náročný výzkum. Zjištěné archeologické objekty byly zkoumány standardními exkavačními metodami. Po zemních skrývkách byly evidované objekty viditelně označeny a ručně začištěny.

Rozsahem velké a půdorysně pravidelné obdélné hroby starší doby železné byly po ručním začištění rozměřeny podélnou osou ve směru S – J a na ní kolmou příčnou osou ve směru V – Z. Tím došlo k přesnému křížovému rozdělení objektu na 4 pravidelné a stejně velké sektory orientované podle světových stran. Výzkum probíhal odděleně v rámci každého z těchto sektorů; šachovnicovým způsobem byl nejprve současně odkrýván SZ a protilehlý JV sektor, poté současně zbylé dva (SV a JZ). V rámci sektorů byly hroby preparovány drobnými nástroji nejčastěji po 5 cm mechanických vrstvách, v rámci přirozených vrstev. Veškeré nálezy byly v průběhu výzkumu ponechávány in situ, pouze drobnější kovové artefakty byl před odjezdem z pracoviště vyzvednuty a pro potřeby fotogrammetrické dokumentace zpětně instalovány.

Kresebná dokumentace byla u hrobů prováděna v M 1:10 na povrchu objektu, při změnách stratigrafického uložení vrstev a nálezové situace (odlišné typy výplně, superpozice, druhotné zásahy apod.), na úrovni nálezů a po celkovém dokončení objektu. Profily objektu byly většinou dokumentovány po odkrytí SZ a JV sektoru na úrovni dna hrobové jámy. Většina odkrytých hrobů starší doby železné byla dále

dokumentována fotogrammetrickou metodou kolmého snímkování pomocí tzv. švédské výškové věže kolegou P. Čechem.

Vyjmutí archeologických předmětů bylo prováděno standardními metodami, odebírány byly rovněž organické materiály, kameny a palynologické vzorky zeminy. Za nejhůře dochované nálezy lze označit některé druhy keramiky a lidské kosti. Jejich fragmentarizace a celkové dochování bylo mnohdy velmi tristní, nejinak tomu bylo často i u železných předmětů. Laboratorní zpracování nálezů probíhalo více než rok a půl.

Tato principiálně jednotná metodika byla uplatněna u všech rozlohou velkých obdélných hrobů orientovaných ve směru S – J. Způsob exkavace byl zvolen s ohledem na rozsah a komplikovanost objektu, předpokládané uložení skeletů a výbavy, dále kvůli získání podélného a příčného profilu objektu, ale i s ohledem na efektivitu a přitom preciznost práce. Zvolená metodika odkryvu se v mnoha ohledech ukázala být vyhovující.

U preparace několika hrobů u nichž to stav zachování kostrového materiálu vyžadoval, byl na výzkumu přítomen terénní antropolog (RNDr. Jana Hlavová, ÚAPPSZČ Most a Mgr. Viktor Černý, PhD z Archeologického ústavu AV ČR Praha). Odbornou terénní konzultaci prováděl specialista na dobu halštatskou PhDr. Drahomír Koutecký.

6.2. Cíl, dílčí výsledky výzkumu a budoucnost jeho zpracování

Primárním cílem výzkumu byla především záchrana a komplexní dokumentace všech archeologických objektů ohrožených stavbou. Při exkavaci hrobů byly sledovány jednak konstrukční prvky a vnitřní úprava hrobových jam a řešeny otázky spojené především s pohřebním ritem (druhotné zásahy do hrobů, vylupování aj.), mimo jiné také s uložením lidských ostatků a milodarů. Při skrývkách ornice byl kladen důraz na zachycení mělce zahloubených žárových hrobů, jejichž přítomnost se dala očekávat.

Pro potřeby bakalářské práce byly pro hlubší analýzu vybrány tři hroby kultury bylanské. Selektce byla učiněna z několika důvodů, a sice s ohledem na pohřební ritus, předpokládanou úpravu hrobových jam, keramickou a kovovou výbavu, jako i s ohledem na prostorové a chronologické souvislosti v rámci pohřebiště. Původním úmyslem nebylo hodnotit zdánlivě slaběji vybavené hroby, ale rovněž tato okolnost se stala i s ohledem na jinak velmi bohatý nálezový fond ostatních zde nezpracovaných hrobů a omezený stránkový rozsah této práce jako přinejmenším zčásti determinující

(nikoliv primárně). Tuto bakalářskou práci nicméně chápu jako první dílčí mezistupeň (krok) pro budoucí celkové zpracování lovosického pohřebiště kultury bylanské, jež by mělo být jedním z hlavních témat následné magisterské práce. Plánované analytické zpracování pohřebiště a jeho zasazení do kontextu české kultury bylanské a evropského západohalštatského okruhu by po lokalitách Poláky a Račiněves (okr. CV a LT) bylo v podstatě teprve třetím, ve větším rozsahu a v moderní době (de facto systematicky) zkoumaným a publikovaným pohřebištěm od první poloviny 90. let minulého století v Ústeckém kraji. Lze tedy doufat, že zpracování by představovalo nejen cenný archeologický pramen, ale že by mohlo v tomto ohledu přinést snad i nové poznatky o pohřebním ritu kultury bylanské.

Do budoucích výsledků získaných výzkumem lze vkládat naději komplexního odborného zpracování a publikace, která by měla obsáhnout nejen poznatky archeologické a antropologické, ale z i dalších vědních disciplín. Na úrovni jednání a s příslibem spolupráce je navázán kontakt s kolegy pracujícími v oboru palynologie, měření stopových prvků v lidských skeletech, metalografie kovových artefaktů, pedologie a mineralogie. Za jeden z prozatímních výstupů považuji kromě závěrečné zprávy pro investora a hlášení o výzkumu také předběžnou publikaci v odborném zahraničním tisku a sérii popularizačních článků (*Půlpán 2002b; 2003-2004; 2004; Reszczyńska – Půlpán 2004, 311-321*).

7. Archeologická zjištění v roce 2002 na lokalitě Lovosice II

Na polykulturní lokalitě Lovosice II – Průmyslová zóna Aoyama bylo v roce 2002 prozkoumáno celkem 32 regulérních archeologických objektů (Obr. 11). V zásadě byla lokalita tvořena dvěma hlavními komponentami. 1. eneolitickými sídlištními a funerálními objekty – odkryty tři jámy kultury řivnáčské; sedm kostrových hrobů kultury se šňůrovou keramikou a kostrový hrob kultury zvoncovitých pohárů. 2. funerálními objekty starší doby železné. Kromě těchto archeologických komponent bylo v roce 2002 dále prozkoumáno několik blíže nedatovatelných sídlištních objektů (u některých je předpoklad spíše novověkého stáří). Patří sem jáma s pohřbem koně (obj. 2/2002), objekty 3, 6, 9, 11 (raně středověký?) a 30/2002, jako i pravěký sídlištní objekt v superpozici s hrobem bylanské kultury 24/2002 (obj. 25/2002 – stratigraficky starší než hrob).

7.1. Funerální objekty starší doby železné – stručný soupis

Pro obecnou představu o nalezišti uvádíme výčet ve formě stručného soupisu nálezů ze starší doby železné. Níže jsou v kap. 8 podrobněji popisovány hroby 1/2002, 15/2002 a 29/2002.

Obj. 16/2002

Obdélná hrobová jáma orientovaná ve směru S – J podél delší osy o rozměrech 600 x 300 cm. Na dně severní poloviny jámy se nacházely kostrové ostatky tří jedinců v natažené poloze na zádech. Celá jižní polovina hrobu obsahovala četnou výbavu. Z keramických tvarů se vyskytovaly např. dvě zásobnice, široké talíře zdobené rytými liniemi, či do červena zbarvená mísa černě malovaná geometrickými motivy. Celkově 21 keramických nádob. Z kovových artefaktů četné bronzové kruhy, návlčky, 4 bronzové postranice a 3 železná udidla, tedy součásti koňského postroje. Ze zbraní železné listové kopí s žebrem a tulejkou. Zvířecí kosti – patrně vepř. Pozn. – prostorová blízkost s obj. 15/2002.

Kombinační skupina: I – 2; s postroji, zbraněmi, ozdobami a keramikou (podle *Koutecký 1968*).

Obj. 17/2002

Orientován obvyklým způsobem, tedy ve směru S – J a opět tvořen pravidelným obdélníkem o rozměrech 500 x 250 cm. Špatně dochované lidské kostrové ostatky v natažené poloze na zádech s hlavou k jihu. Keramika v počtu 16 kusů, kovové součásti koňského postroje, 3 železná udidla. V severní polovině jámy umístěn tzv. „symbolický vůz“ – bronzové zakončení konstrukce vozu a 4 železné zákolníky, pravidelně rozmístěné do čtverce o délce stran 150 cm. Zbraň: železné listové kopí s žebrem o délce více než 30 cm. Zvířecí kosti – patrně vepř. Kombinační skupina: I – 1, s vozy (i jejich součástmi), zbraněmi, ozdobami a keramikou (podle *Koutecký 1968*).

Obj. 18/2002

Dtto orientace, tvar hrobové jámy i uložení skeletu. Rozměry 493 x 227 cm. Lidská kostra uložená v severní části hrobu zachována ve velmi špatném stavu, až na pár fragmentů téměř celá zetlelá. Keramika v počtu 23 ks, z toho dvě zásobnice (max. počet nádob zjištěný na lokalitě). Kompletní sada bronzových šperků (nákrčník, po dvou náramky a nánožníky), dále bronzová jehla. V blízkém okolí kostry četné železné předměty – především různé kruhy, kroužky a závěsky, které lze považovat za elementy vozu (lemování a kování korby?). Vůz dále spíše jen symbolizován čtyřmi pravidelně rozmístěnými železnými zákolníky rozloženými ve tvaru čtverce o délce stran 160 cm. V jižní polovině hrobové jámy železné součásti koňského postroje, v jihozápadním rohu hrobu plochý kotouč se dvěma výběžky (tzv. mondidol či vykuřovadlo), dále zvířecí kosti (blíže *Reszczyńska – Půlpán 2004*, 311-321; viz příloha I.3.). Kombinační skupina: I – 1, s vozy (i jejich součástmi), zbraněmi, ozdobami a keramikou (podle *Koutecký 1968*).

Obj. 19/2002

Dtto orientace, tvar hrobové jámy i uložení skeletu. Rozměry 440 x 260 cm. Z lidské kostry pouze fragmentární části lebky a jedna z končetin. V jižní polovině jámy téměř celá výbava – dvě zásobnice, kolem nich koflíky, talíře a mísy, celkem 14 nádob. Poblíž shluku nádob pár železných udidel, drobné bronzové prvky uzdy a zvířecí kosti (vepř?). V severní polovině hrobu na sobě dva široké talíře o průměru 32 a 55 cm, drobné šperky (drátek, kroužek, frg. jehlice). Hrob pravděpodobně vyloupen. Kombinační skupina: I – 2; s postroji, zbraněmi, ozdobami a keramikou (podle *Koutecký 1968*).

Obj. 23/2002

Obdélná až protažená mírně zaoblená hrobová jáma orientovaná S – J s mírnou odchylkou, rozměry 520 x 210 cm. V rozích hrobu kůlové jamky, ve výplni kamenný zával. Značně poničená lidská kostra i keramika v počtu 14 ks. Železná opasková zápona, drobné bronzové ozdoby. Korál (perla) z luční křídly a jantarový kruh. Konstrukční prvek: kůlové jamky v rozích, kamenný zával. Kombinační skupina: I – 3 hroby větších rozměrů s chudou výbavou (podle *Koutecký 1968*).

Obj. 24/2002

Pravidelně obdélná hrobová jáma orientovaná ve směru S – J s rozměry 500 x 300 cm. Jižní částí porušoval starší rozsáhlý sídlištní objekt (obj. 25/2002). V centrální části jámy velmi špatně zachované lidské ostatky, ze kterých prakticky jen zbytky dolních končetin. Bronzový nákrční kruh a jeden bronzový náramek. V jižní části hrobu celkem 17 nádob, bronzové součásti koňského postroje a trojice železných udidel. Železné nástroje a zbraně: dlouhý nůž – sekáč, břitva a 90 cm dlouhý meč s bronzovými nýty (podél pravého boku kostry, ostřím k jihu). Kamenný brousek, zvířecí kosti. Kombinační skupina: I – 2; s postroji, zbraněmi, ozdobami a keramikou (podle *Koutecký 1968*).

Obj. 26/2002

Dtto orientace i tvar, rozměry 460 x 190 cm. Lidská kostra uprostřed severní poloviny hrobu v natažené poloze na zádech, hlavou k jihu. Keramika celkem 12 nádob, z toho dvě zásobnice, dále např. mýsy a talíře. Kompletní sada bronzových šperků: nákrčník z tenkého drátu, dva náramky a dva nánožníky. Dvojice železných udidel. Pozn. Hrob v těsné blízkosti obj. 27/2002, téměř identická výbava (tzn. patrně nejen prostorová, ale i chronologická souvislost). Kombinační skupina: I – 2; s postroji, zbraněmi, ozdobami a keramikou (podle *Koutecký 1968*).

Obj. 27/2002

Dtto orientace, tvar, i uložení skeletu. Rozměry 470 x 220 cm. Keramika celkem 18 nádob, z toho dvě zásobnice. Kompletní sada bronzových šperků: nákrčník z tepaného plechu, dva náramky a dva nánožníky. Železné součásti koňského postroje: dvě udidla, postranice a kruhy. Poblíž kostry (u lebky) 4 zlaté spirálky. Pozn. Hrob v těsné blízkosti obj. 26/2002, téměř identická výbava (tzn. patrně nejen prostorová, ale i chronologická souvislost). Kombinační skupina: I – 2; s postroji, zbraněmi, ozdobami a keramikou (podle *Koutecký 1968*).

Obj. 28/2002

Půdorys blízký se pravidelnému čtverci o rozměrech 280 x 280 cm, na lokalitě atypický. Dvě fáze pohřbu. Fáze 1. (stratigraficky mladší): pod kamenným závalem žárový pohřeb uložený volně na hromádce, 14 nádob. Fáze 2. (stratigraficky starší): pod fází 1 a pod kamenným závalem – kostrový pohřeb, 12 nádob, železný nůž, nákrčník z drátu, železná a bronzová jehlice. Konstruktivní prvek: mohutný kamenný zával. Pozn. – vzácný případ superpozice dvou fází hrobu, důležitý faktor pro relativní chronologii. Kombinační skupina: II – 1; hroby větších rozměrů s relativně bohatší výbavou (podle *Koutecký 1968*).

Obj. 31/2002

Obdélná až mírně oválná hrobová jáma o rozměrech 200 x 100 cm orientovaná ve směru S – J podél delší osy. Lidský skelet v natažené poloze na zádech, s hlavou k jihu. Hrobová výbava – 4 nádoby. Hrob v superpozici se čtvercovým žlabem, porušuje jižní hranu žlábků. Kombinační skupina: II – 2; hroby menších rozměrů s relativně chudší výbavou (podle *Koutecký 1968*).

Obj. 32/2002

Obdélná hrobová jáma orientovaná ve směru S – J podél delší osy. Rozměry 440 x 220 cm. Lidská kostra téměř vůbec nedochovaná (uložení?). Keramika značně poškozená, v počtu 20 ks, dále dvě keramická rachlátka (chrastítka). Železné konstrukční prvky čtyřkolového vozu – pouze tři zákolníky, kování středových nábojů. V jižní části drobné železné součásti koňského postroje a tři železná udidla. Kombinační skupina: I – 1, s vozy (i jejich součástmi), zbraněmi, ozdobami a keramikou (podle *Koutecký 1968*).

7.2. Stručný souhrn pohřebiště starší doby železné

Ze starší doby železné bylo odkryto rozsáhlé pohřebiště, čítající 12 velkých a bohatě vybavených (11 obdélných a 1 čtvercový) převážně kostrových (i birituálních) hrobů, jeden hrob žárový uložený v urně a menší kostrový hrob v superpozici se čtvercovým žlábkem.

Do této skupiny patří obj. 1, 15, 16, 17, 18, 19, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 31 a 32/2002. Hroby byly na ploše většinou volně rozprostřeny s velkými několikametrovými vzájemnými rozestupy, přičemž jejich nejvýraznější koncentrace se vyskytuje hlavně v JV části plochy. Dvě dvojice hrobů byly umístěny nedaleko sebe (obj. 15/2002 s obj. 16/2002 – necelých 5 m; obj. 26/2002 s obj. 27/2002 – do 2 m). Téměř v jakýchkoli řadách se pak nacházely hroby 17 – 18 – 32/2002; 18 – 26/27 – 23/2002; 19 – 32 – 26/27/ 2002. Nejseverněji byl na ploše umístěn obj. 1/2002, nejjižněji obj. 23/2002. Západní okraj pohřebiště tvořil obj. 17/2002, nejvíce na východ byly umístěny obj. 28, 29, 31/2002 (Obr. 12).

Velké obdélné hrobové jámy měly několik společných, na nalezišti typických rysů. Všechny měly orientaci ve směru S – J podél delší osy. Lidské skelety byly uloženy vždy v severní polovině jámy, pokud se dochovaly, tak v natažené poloze na zádech, s hlavou k jihu. Vůdčím keramickým typem těchto hrobů byla amforovitá zásobnice umístěná vždy v JV rohu jámy, někdy v počtu dvou kusů.

Rozměry velkých obdélných hrobů značně kolísaly, největší rozměr činil 6 x 3 m (obj. 16/2002 se třemi jedinci), běžně pak kolem 4/5x2/2,5 m s plochou nad 8 m². Hloubky hrobových jam měřené od úrovně skrytého povrchu činily od 20 do 65 cm (k tomu je však třeba přičíst skrytou ornici). Pohřební ritus byl převážně kostrový, v mladší fázi hrobu 28/2002 byl evidován žárový ritus, vyskytl se i birituální. Stav zachování lidských ostatků byl značně různorodý. Pohyboval se od fragmentárních zbytků dlouhých kostí, až k dobře zachovaným a téměř kompletním kostrám (obj. 16/2002 – kostra 1). Podobně různorodý byl i stav dochované keramiky. Keramika se v jednotlivých hrobech vyskytovala v počtu od 12 kusů (obj. 28/2002 – fáze 2) až po 23 nádob (obj. 18/2002). Větší část keramické výbavy byla většinou uložena v jižní části jámy, méně častěji bylo několik kusů i v severní polovině. Z keramických typů byly kromě zmiňovaných zásobnic dále registrovány amforovité nádoby, misky (i amforovité), koflíky a talíře.

Kovové předměty získané výzkumem na lokalitě Lovosice II – Průmyslová zóna Aoyama čítají několik desítek až stovek předmětů. Osobní šperky představovaly často soubor nákrčníku a dvou náramků s nánožníky (obj. 18, 26 a 27/2002). Jinak se tyto šperky vyskytovaly také ve zjednodušené formě – buď jen nákrčník (obj. 28/2002, fáze 2) či spolu s jedním náramkem (obj. 24/2002). Ze spínadel se vyskytla bronzová i železná jehlice (obj. 19/2002, 28/2002). Z předmětů denní potřeby a nástrojů byla

zaznamenána bronzová jehla (obj. 18/2002), železná břitva (obj. 24/2002) a jinak běžně se vyskytující nože. Ze železných zbraní byl zjištěn meč a 2 kopí.

Častým prvkem ve výbavě byly součásti koňského postroje – železná udidla, postranice, návlečky, kroužky apod. Celkově se jejich jednotlivé části vyskytovaly v pěti hrobech (obj. 16, 19, 24, 26 a 27/2002).

Za předmět rituálního charakteru bývá považován tzv. měsíční symbol („mondidol“ či též přeneseně domácí krb, *Koutecký 1968*, 459), který se našel v obj. 18/2002. Zvířecím kostem je rovněž přikládán rituální význam obětního zvířete. Faktem je, že zvířecí kosti byly velmi často obsaženy v bohatě vybavených hrobech. Za výjimečné nálezy lze považovat jantarový kruh (obj. 23/2002), keramická chřestítka – rachlátky (obj. 32/2002) a čtveřici spirálek ze zlatého drátu (obj. 27/2002).

Za konstrukční prvky poukazující na vnitřní i vnější úpravu hrobových jam (tzv. komorový hrob, případně potencionální mohylový násep nad ním) považujeme jednak stopy výdřevy, kůlové jamky většinou v rozích jámy a kamenný zával. U výše popisovaných hrobů byl evidován ve dvou případech kamenný zával (obj. 23/2002 a 28/2002 – zde dvě fáze hrobu, obě se závalem), v jednom případě ve spojení s kůlovými jamkami (obj. 23/2002). V jednom případě (obj. 24/2002) lze vážně uvažovat o tom, že zesnulý spočíval na dřevěné desce (márách, latích?), stejně jako keramická výbava v JV rohu hrobu (vydřevené dno hrobu?).

Podle třídění hrobů do kombinačních skupin (*Koutecký 1968*) náleží tři hroby do kategorie nejbohatších s vozy či jejich součástmi, tedy do kombinační skupiny I – 1 (obj. 17, 18 a 32/2002). Do kombinační skupiny I – 2 s postroji spadá nejspíše pět hrobů (obj. 16, 19, 24, 26 a 27/2002). Kombinační skupinu I – 3, hroby velkých rozměrů s chudou výbavou zastupuje nejspíše obj. 23/2002. Kombinační skupinu II – 1, tedy hroby větších rozměrů s relativně bohatší výbavou, pravděpodobně zastupuje obj. 28/2002. Do poslední kombinační skupiny II – 2, hroby menších rozměrů s relativně chudší výbavou pak lze zařadit obj. 31/2002. Relativní datování lze prozatím uvést pouze velmi obecně do stupňů HC 1 – HC 3.

Uvedený souhrn pojmáme spíše informativně a velmi předběžně, jeho údaje se mohou pochopitelně poněkud odlišovat po podrobném zpracování pohřebiště.

Z funerální komponenty kultury bylanské nejsou v tomto stručném soupisu a souhrnu zahrnuty tři hroby – obj. 1/2002, 15/2002 a 29/2002, které byly vybrány pro analytické účely této práce a jsou zde podrobně popisovány.

8. Deskripce objektů a nálezů

8.1. Postup při deskripci objektů a nálezů

A) Při popisu jednotlivých archeologických objektů jsou zohledňována tato kritéria: terénní

situace, zvolený preparační postup, parametry objektu, celková i dílčí nálezová situace.

Všechny hloubky uváděné v popisu měřeny od úrovně skrytého povrchu (v cm). SZ sektor

spolu se SV sektorem = severní polovina hrobové jámy; podobně tak JZ sektor spolu s JV

sektorem = jižní polovina hrobové jámy.

B) Při popisu osteologického materiálu je hodnoceno jeho uložení a stav zachování. K popisu je

připojen stručný výsledek antropologické analýzy lidských (i zvířecích) ostatků. Součástí

přílohy je podrobný antropologický posudek RNDr. J. Hlavové (*Hlavová 2004*; viz příloha I.

2). Jednotlivé lidské i zvířecí ostatky označovány v textu symbolem K s příslušným pořadovým číslem.

C) Při deskripci artefaktů je zvolen postup, jenž lze shrnout do devíti základních bodů:

1. pořadové číslo nálezu a obecné označení artefaktu; v textu označovány nálezy symbolem N

s příslušným pořadovým číslem.

2. základní typologické označení a adjektiva; 9 základních typů: zásobnice amforovitá,

nádoba amforovitá, mísa amforovitá, mísa, talíř, koflík, nádoba hrncovitá, nádoba lahvovitá, situla; a v případě možného určení jejich dílčí podtypy (podle *Koutecký – Sedláček 1984*, 236-293).

3. morfologie artefaktu

4. rozměry artefaktu (celkové a dílčích částí), u keramiky míry uváděné v cm, síla střepe v

mm, u kovových artefaktů míry uváděné v mm, u kovů průřez a váha artefaktu v gramech;

přítom měřené indexy u keramiky: zach. – zachovaný rozměr, v. – výška celková, š. – šířka

maximální (často=pv. či po.), po. – průměr okraje, pú. – průměr ústí, ph. – průměr hrdla,

pv. – průměr výdutě, pd. – průměr dna, s. – síla střepe. U určitých typů měřeny pouze

některé indexy.

5. povrch artefaktu (vnější/vnitřní úprava a výzdoba u keramiky, patina u bronzových resp.

koroze u železných artefaktů); p. – povrch.

6. stav zachování artefaktu (zhruba celistvost, u keramiky poměr rekonstruované části,

sádrování, příp. počet frg. z kolika rekonstrukce provedena); zach. – zachováno, rek. –

rekonstrukce.

7. umístění artefaktu v objektu (sektor, část objektu, vrstva).

8. č.př. – číslo přírůstkové, za pomlčkou číslo sáčku.

9. odkaz na vyobrazení, Tab. – tabulka.

8.2. Objekt 1/2002

Terénní situace: obj. 1/2002 byl umístěn v severní části skryté a zkoumané plochy. Jednalo se o nejseverněji umístěný objekt v rámci pohřebiště kultury bylanské. Objekt byl v terénu umístěn izolovaně, nejbližším objektem byla sídlištní jáma 11/2002, nejbližším hrobem několik metrů JV směrem vzdálený obj. 28/2002 (Obr. 12). Po mechanizačních skrývkách ornice se obj. 1/2002 na povrchu rýsoval sytě hnědou hlinitou zeminou, v okolí se jinak vyskytovala podloží žlutá až okrová spraš (Foto 1).

Postup preparace: po ručním začistění byl objekt přesně křížem rozdělen osou ve směru S – J a na ní kolmou osou ve směru V – Z, čímž rozměřen na 4 stejně velké sektory orientované podle světových stran. Šachovnicovým způsobem započato současně vybírání SZ a JV sektoru po 5 cm mechanických vrstvách, veškeré nálezy ponechány in situ. Po dobrání obou sektorů do dna hrobové jámy provedena kresebná a fotografická dokumentace nálezů a profilů. Poté stejným způsobem vybírání zbylých dvou sektorů – tedy SV a JZ; jejich dobrání do dna hrobové jámy. Celkové očištění nálezové situace. Kompletní kresebná, fotografická a fotogrammetrická dokumentace odkryté nálezové situace hrobu. Vyjmutí artefaktů a lidských ostatků, dočištění hrobové jámy, kresebná dokumentace podélného řezu. Po ukončení práce geodetické zaměření objektu. Při výzkumu přítomen terénní antropolog (J. Hlavová). Výzkum objektu započal 22.5. 2002 a skončil 27.5. 2002, trval 4 pracovní dny. Z objektu pochází celkem 39 sáčků s nálezy, objektu bylo přiděleno přírůstkové číslo 169/02 – 1 až 39.

Hrobová jáma: obdélná mírně nepravidelná (jižní stěna vkleslá) hrobová jáma se zaoblenými rohy o rozměrech 262/270 x 203/210 cm (plocha 5, 67 m²), s ostře svažitými až téměř kolmými stěnami a rovným plochým dnem zahloubeným do podložní spraše v hloubce max. 25 cm, orientovaná podél delší osy ve směru S – J. V SV rohu mírný schodovitý ústupek v hloubce -12 až -18 cm.

Profily a výplň: vanovitě protažené profily SZ i JV sektoru vykazaly pouze dvě vrstvy výplně hrobové jámy. Horní 2/3 výplně tvořila vrstva 1: sytě hnědá hlinitá, po vyschnutí šedá; při dně vrstva 2 (necelých 10 cm mocná): šedohnědá hlinitá promíšená spraší. Vrstva 3: podloží – žlutá až okrová spraš se slabou vápnitou konkrecí. Na profilu SZ sektoru v rámci přirozené vrstvy 2 při dně slabý proplástek spálených kostí. Na profilu JV sektoru na dně hrobové jámy poblíž J stěny keramika 6, blíže středu jámy poněkud šikmo postavená keramika 8. (Tab. 1)

Nálezová situace: v obj. 1/2002 zjištěn lidský skelet s kumulacemi spálených ostatků. Z keramických artefaktů odkryto celkem 11 nádob, 1 ks broušené industrie a 1 železný artefakt. Keramika v počtu 8 ks se vyskytovala v J polovině hrobové jámy, 3 další ks v severní polovině jámy. (Tab. 1)

Jižní polovina jámy (JV a JZ sektor): JV rohu dominovala keramika 1 (N 1), pod jejíž propadlou výdutí zčásti umístěna keramika 2 a 3 (N 2 a 3). Vedle uložena keramika 5 (N 5), uvnitř ní pak na boku ležící keramika 4 (N 4). Přibližně uprostřed jižní stěny jámy na rozhraní JV a JZ sektoru keramika 6 (N 6), keramika 7 (N 7) již v JZ sektoru. Severně od nich na rozhraní JV a JZ sektoru keramika 8 (N 8). Železný artefakt (N 12) se nacházel ve dvou frg. v JV sektoru.

Severní polovina jámy (SV a SZ sektor): U V stěny dobře dochovaná keramika 9 (N 9) s hrdlem propadlým do výdutě. Poblíž SV rohu dolní část keramiky 10 (N 10) a přiléhající keramika 11 (N 11), která uložena dnem vzhůru. Poblíž broušená industrie (N 13). Velkou část SZ sektoru vyplňoval lidský skelet (K 1). Poblíž pravé poloviny skeletu umístěny tři zdánlivě samostatné kumulace spálených ostatků uložené volně na hromádce (K 2 až K 4), nadto jedna kumulace spálených ostatků uložena uvnitř keramiky 10 (K 5).

Deskripce antropologického materiálu:

1. Lidský skelet uložen z větší části v severní polovině jámy, blíže západní stěny, lebka směřuje k jihu (nohy k severu), v hloubce -10 až -15 cm. Poloha spíše natažená, mírně stočená k pravému boku. Postmortálně deformovaná lebka uložena na pravém spánku, ústa rozevřená, tvář k severu. Pravá horní končetina (HK) nejspíše podél těla, levá směřuje k tělu. Pravá dolní končetina (DK – z ní femur, tibia, fibula) mírně pokrčená v koleni, v oblasti kotníku zabíhá pod levou DK (z ní femur, tibia, fibula), která natažena se slabým sklonem k pravému boku. Jedna dislokovaná kost patrně HK.

Skelet špatně zachován, značně stráven, kosti velmi fragmentární. Dochovala se lebka se zuby, diafýzy (těla) horních končetin, fragment pánve a diafýzy dolních končetin. Zcela chybí páteř, trup, články prstů. Antropologická analýza: spíše mužský jedinec ve věku nad 50 let (maturus II – senilis) s gracilní až střední stavbou postkranálního skeletu. Vrstva – dno. Č.př. 169/02 – 26, 29 až 37.

2. Kumulace A. Malé množství spálených kostí uložené volně na hromádce poblíž pravé DK skeletu. Antropologická analýza: pravděpodobně dospělý jedinec bez určení pohlaví. Stupeň spálení odpovídající teplotám mezi 650- nad 750° C. Vrstva – dno. Č.př. 169/02 – 20.

3. Kumulace B. Malé množství spálených kostí uložené volně na hromádce poblíž pravé HK skeletu. Antropologická analýza: pravděpodobně dospělý jedinec bez určení pohlaví. Stupeň spálení odpovídající teplotám mezi 650-nad 750° C. Vrstva – dno. Č.př. 169/02 – 21.

4. Kumulace C. Malé množství spálených kostí uložené volně na hromádce poblíž pravé HK skeletu (de facto součást kumulace B). Antropologická analýza: pravděpodobně dospělý jedinec bez určení pohlaví. Stupeň spálení odpovídající teplotám mezi 650-nad 750° C (1 frg. pouze okolo 400° C). Vrstva – dno. Č.př. 169/02 – 22.

5. Kumulace D. Fragmenty spálených dlouhých kostí a lebky mimořádně gracilní stavby. Antropologická analýza: fragmenty spálených kostí mladého jedince bez určení pohlaví, možná

i dítěte. Stupeň spálení odpovídající teplotám nad 750° C (4 frg. pouze okolo 400° C). Vrstva – výplň keramiky 10. Č.př. 169/02 – 4, 23, 24.

Deskripce artefaktů:

1. keramika 1: zásobnice amforovitá s vodorovně vyhnutým okrajem, kuželovitě zaobleným hrdlem, silně kuželovitým odsazeným podhrdlím, střední výraznou výdutí, mírně vklenutým spodkem a rovným dnem, v. 51 cm, š.=pv. 52 cm, po. 32 cm, pú. 27 cm, ph. 21 cm, pd. 12 cm, s. 13 mm, p. šedý, drsný až hladký, zach. téměř celá (část okraje sine), zpevněna sádrou, rek. 145 frg.; vrstva JV sektor (roh), +5 až -18 cm, č.př. 169/02 – 6 až 9, (Tab. 2: 1).

2. keramika 2: mísa plochého tvaru, s rovným okrajem, téměř rovnými stěnami a mírně vklenutým spodkem, zach. v. cca 7 cm, š.=po. 32 cm, pd. cca 9 cm, s. 6-7 mm, p. hnědošedý až světle černý matný se stopami leštění, zach. necelá 1/2, rek. okraj a tělo (30 frg.) bez dna, část sádra; dále 66 malých zčásti vzájemně slepených ker. frg. z okraje, těla a dna; vrstva JV sektor, zčásti pod keramikou 1, -17 cm, č.př. 169/02 – 10, (Tab. 2: 2);

3. keramika 3: amfora „billendorfského typu“ s mírně vyhnutým okrajem, vyšším kuželovitým mírně prohnutým hrdlem, s horní výdutí, rovnými stěnami a dnem; na rozhraní hrdla a těla dvě protilehlá pásková ucha (1 ulomeno) s kruhovými otvory, po obvodu nádoby mezi uchy tři žlábký, pod žlábký tři důlky, jež jsou pravidelně rozmístěny na dvou protilehlých stranách vůči uchům, v. 17 cm, š.=pv. 20 cm, po. 11 cm, pú. 9,5 cm, ph. 15,5 cm, pd. 8 cm, s. 5-6 mm, p. – horní část nádoby zhruba do výdutě (na úroveň důlků) oranžovohnědý neupravený hrubý, dolní část nádoby p. šedohnědý až světle černý leštěný (značně setřeno), uvnitř p. hnědooranžový, zach. bezmála celá, rek. 61 ker. frg., zpevněno sádrou, vrstva JV sektor, zčásti pod keramikou 1, -15 cm, č.př. 169/02 – 11, (Tab. 2: 3) ;

4. keramika 4: koflík (podtyp 2) rozevřený kónický nepravidelně utvářený – asymetrický, s rovným prostým okrajem, rovným dnem, a se zaobleným páskovým uchem vytaženým nad okraj, rovněž nepravidelně utvářeným – zužujícím se, otvor v uchu vejčitý až silně oválný, v. 4-5 cm, š.=po. 9,7-10 cm , pd. 5 cm, s. 4 mm, p. černý matný až slabě lesklý, značně setřený zvláště vnější, na místech setření oranžový hrubý (materiál s ostřivem), zach. celý, vrstva JV sektor, uložena bokem na keramice 5, -14 cm, č.př. 169/02 – 12, (Tab. 2: 4);

5. keramika 5: mísa s téměř rovným velmi mírně vyhnutým okrajem, slabé esovité profilace a rovným dnem, v. 5 cm, š.=po. 13 cm, pd. 6,5 cm, s. 3-4 mm, p. černý matný až slabě lesklý, značně setřený, zach. 4/5, dno sádra, vrstva JV sektor, pod keramikou 4, -23 cm, č.př. 169/02 – 13, (Tab. 2: 5);

6. keramika 6: mísa amforovitá (podtyp 2) s vyhnutým okrajem, výrazně odsazeným nízkým hrdlem, ostré esovité profilace a spodkem splývajícím se dnem, zach. v. cca 7 cm, š.=po. cca 19 cm, pv. cca 23 cm, pd. ?, s. 3-4 mm, p. černý matný až slabě lesklý, značně setřený, uvnitř hnědooranžový hladký, výzdoba – na hrdle pod okrajem nepatrné stopy několika „rytých“ linií, zach. necelá 1/4, část sádra, dno sine, rek. 13 frg., dále 35 ker. frg. zčásti slepených, vrstva rozhraní JV a JZ sektoru, u jižní stěny, -19 cm, č.př. 169/02 – 14, (Tab. 2: 6);

7. keramika 7: mísa se zalomenou stěnou a oblým lomem stěn, s mírně vyhnutým okrajem, esovité profilace, zach. v. cca 7 cm, po. 24 cm, pd. cca 10 cm?, s. 4 mm, p. na části patrný černý lesklý, značně setřený, jinak hnědooranžový hladký, zach. necelá 1/4, část sádra, dno sine, rek. 24 frg., dále 43 ker. frg. zčásti slepených, vrstva JZ sektor, u jižní stěny, -20 cm, č.př. 169/02 – 15, (Tab. 2: 7);

8. keramika 8: mísa (podtyp 2) esovitě profilace s vyhnutým okrajem, talířovitě – nálevkovitě rozevřenými stěnami a odsazeným hrdlem, mírně vklenutým spodkem a rovným dnem, tvarově blízká talíři, avšak bez přehnutého okraje, v. 5 cm, š.=po. 19,5 cm, pd. 8 cm, s. 4 mm, p. béžový až světle černý matný, značně setřený (pův. lesklý?), zach. zhruba 4/3, rek. okraj, tělo a část dna (16 frg.), část sádra, vrstva rozhraní JV a JZ sektoru, -14 až -20 cm, č.př. 169/02 – 16, (Tab. 2: 8);

9. keramika 9: nádoba amforovitá (podtyp 2) s nálevkovitě vyhnutým okrajem, vyšším kuželovitým hrdlem odsazeným od těla, s výraznou výdutí v horní polovině těla, rovným spodkem a dnem, v. 24 cm, š.=pv. 28,5 cm, po., 13 cm, pú. 11 cm, ph. 20 cm, pd. 9,5 cm, s. 6-7 mm, p. šedohnědý, béžový až světle černý, drsný, na hrdle a těle stopy hlazení a leštění, zach. celá, zpevněna sádrou, vrstva SV sektor, u V stěny, -6 až -12 cm, č.př. 169/02 – 17, (Tab. 2: 9);

10. keramika 10: nádoba amforovitá široká, s výraznou stlačenou výdutí, vklenutým spodkem a rovným širokým dnem, zach. v. 14 cm, pv. 31-32 cm, pd. 12 cm, s. 5-6 mm, p. šedohnědý, béžový až světle černý, drsný, na výdutí nevýrazné stopy hlazení, p. uvnitř hnědooranžový, zach. pouze spodek a část dna (zcela chybí horní část), rek. 57 frg., sádrováno, vrstva SV sektor (poblíž rohu), -15 cm, č.př. 169/02 – 18, (Tab. 2: 10);

11. keramika 11: mísa (podtyp 5) s prostým až zataženým okrajem, rovným spodkem a mírně vklenutým dnem, v. 6 cm, š.=po. 19,5 cm, pd. 8,5 cm, s. 7 mm, p. světlehnědý hladký, uvnitř černošedý matný, zach. celá, rek. 19 frg., vrstva SV sektor (poblíž rohu), uložena dnem vzhůru, -13 cm, č.př. 169/02 – 19, (Tab. 2: 11);

12. Železný artefakt (Fe I, II): nůž železný malý (nejspíše tzv. „kapesní“ – *Koutecký 1968*, 466; typ 2a – *Sklenář a kol. 1992*, 32) s trnovitým řapem jednostranně odsazeným a čepelí s rovným hřbetem a lehce obloukovitým ostřím, délka 73 mm celk. doch., šířka max. 15 mm, průřez 2-4 mm, váha 8 g, zach. 2 fragmenty, doch. cca 4/5 předmětu, špička čepele sine, koroze silná, jádro se láme na pláty, nábalý hrudek, vrstva JV sektor, ve dvou frg. -21 cm (Fe I, u keramiky 2) a -12 cm (Fe II, na výdutí keramiky 1), č.př. 169/02 – 28, 39, (Tab. 2: 12),

13. Broušená industrie: brousek vápencový (opukový?) podlouhlý s lehce konvexními stranami a zarovnanými až zaoblenými konci, na vrcholu předmětu z obou stran nedokončený zužující se vývrt o průměru 3 mm, délka 109 mm, šířka max. 28 mm, váha 63 g, p. hladký plochý s lehkou vápnitou konkrecí, zach. celý, vrstva JV sektor, mezi keramikou 9 a 10, -12 cm, č.př. 169/02 – 27, (Tab. 2: 13).

8.3. Objekt 15/2002

Terénní situace: obj. 15/2002 byl umístěn zhruba uprostřed skryté a zkoumané plochy, v blízkosti necelých 5 m od velkého hromadného hrobu bylanské kultury (obj. 16/2002; Obr. 12). Po mechanizačních skrývkách ornice se na povrchu rýsoval sytě hnědou hlinitou zeminou, v okolí se jinak vyskytovala podloží žlutá až okrová spraš. Poblíž Z stěny hrobu se rýsovala malá obdélná jamka (novověký zásah), která objekt 15/2002 nijak neporušovala.

Postup preparace: po ručním začistění byl objekt přesně křížem rozdělen osou ve směru S – J a na ní kolmou osou ve směru V – Z, čímž rozměřen na 4 stejně velké pravidelné sektory orientované podle světových stran. Šachovnicovým způsobem započato současně vybírání SZ a JV sektoru po 3 – 5 cm mechanických vrstvách. Nálezy ponechány in situ, pouze drobné kovové předměty byly před odjezdem z pracoviště vyzvednuty a místo jejich nálezů označeno. Ze svrchních vrstev SZ sektoru jednotlivé ker. frg. Po dobrání obou sektorů do dna hrobové

jámy provedena kresebná a fotografická dokumentace nálezů a profilů. Fotografická dokumentace prováděna i na úrovni jednotlivých mechanických vrstev, stejně tak fotogrammetrie obj. v pracovní fázi. Poté stejným způsobem vybírání zbylých dvou sektorů – tedy SV a JZ. V JZ sektoru ve vrstvě 4 (-20 cm) registrovány nevýrazné rzivé proplástky (zbytky dřeva?), jež zjištěny i na profilech. Dobrání sektorů do dna hrobové jámy. Celkové očištění nálezové situace. Kompletní kresebná, fotografická a fotogrammetrická dokumentace odkryté nálezové situace hrobu. Vyjmutí artefaktů a lidských ostatků, dočištění hrobové jámy, kresebná dokumentace podélného a příčného řezu. Při vyzvedávání se zcela rozpadly nádoby 7 a 8 (N 7 a N8 – viz níže). Po ukončení práce geodetické zaměření objektu. Výzkum objektu započal 17.6. 2002 a skončil 28.6. 2002, trval 6 pracovních dnů, přičemž byl značně ovlivněn negativními povětrnostními vlivy. Víkendové přivalové deště zaplavily a zablátily nálezy, ačkoliv celý hrob po celém půdorysu překryt plachtami. Z objektu pochází celkem 59 sáčků s nálezy, objektu bylo přiděleno přírůstkové číslo 183/02 – 174 až 212, 216 až 236.

Hrobová jáma: obdélná pravidelná hrobová jáma se zaoblenými rohy o rozměrech 315 x 160/170 cm (plocha 5, 35 m²), s ostře svažitými, kolmými až velmi mírně podebranými stěnami a rovným plochým dnem zahloubeným do podložní spraše v hloubce 30 až max. 40 cm, orientovaná podél delší osy přesně ve směru S – J.

Profily a výplň: vanovité profily SZ i JV sektoru vykazaly tři vrstvy výplně hrobové jámy. Převážnou část výplně tvořila vrstva 1: sytá hnědá hlinitá, po vyschnutí šedá; u stěn hrobové jámy v blocích a proplástech vrstva 2: hnědá hlinitá promíšená spraší; v úrovni -20 až -28 cm vrstva 3: čtyři tenké rzivé proplástky (zbytky dřeva?). Vrstva 4: podloží – žlutá až okrová spraš se slabou vápnitou konkrecí. Na profilu SZ sektoru v rámci přirozené vrstvy 1 kosti skeletu 1 (levá a pravá ruka, 6 žeber, páteř) a část pánve skeletu 2. Na profilu JV sektoru v rámci přirozené vrstvy 1 při dně a na něm keramika 3, 4, 5, 11 a 12; dále z kostry 2 lebka, trup – žebra a obratle (Tab. 3).

Nálezová situace: v obj. 15/2002 zjištěny dva lidské skelety. Z keramických artefaktů odkryto celkem 14 nádob, dále 3 železné artefakty, soubor celkem 21 bronzového předmětu a zvířecí kosti. Keramika v počtu 10 ks se vyskytovala v J polovině hrobové jámy, 2 další ks u V stěny hrobové jámy (Tab. 3). Jižní polovina jámy (JV a JZ sektor): JV rohu dominovala keramika 1 (N 1), v její blízkosti keramika 2 a 3 (N 2 a N 3). Uvnitř keramiky 3 vložena keramika 4 (N 4). Podél V stěny volně rozprostřeny zvířecí kosti (K 3), u nich plochý pískovcový kámen. Nejbližší J stěny již v JZ sektoru keramika 5 (N5). Západně od této koncentrace čtveřice nádob (N 6 až N 10), přičemž keramika 7 uložena uvnitř keramiky 6. N 7 a N 8 se při vyzvedávání zcela rozpadly. Pod keramikou 1 po jejím vyjmutí odkryta keramika 13 a 14 (N 13 a N14). Severní polovina jámy (SV a SZ sektor): U východní stěny jámy v SV sektoru keramika 11 a 12 (N 11 a N 12) a jedno zvířecí žebro (součást K3).

Celý SZ sektor s přesahy do ostatních sektorů vyplňovaly dva lidské skelety (K 1 a K 2) uložené v těsné blízkosti vedle sebe. Vedle levé paže skeletu 1 na sobě uloženy dva bronzové předměty (N 15 a N 16). Na pánvi skeletu 2 a pod ní soubor 19 malých bronzových předmětů (N 17 až N 35) a železný artefakt (N 36). Pod spodní čelistí skeletu 1 pak poslední dva železné artefakty (N 37 a N 38).

Deskripce antropologického materiálu:

1. Lidský skelet 1 byl uložen podél Z stěny jámy, v její severní polovině, v natažené poloze na zádech, hlavou k jihu. Poloha kostry mírně natočena k pravé straně, především jeho horní polovina – páteř (krční a její horní část). Lebka je zvrácena na pravou stranu, ležící tváří do země s viditelnou zadní částí spodní čelisti. Ruce položeny volně podél těla. Dolní končetiny uloženy rovně, česky velmi mírně dislokované, chodidla vytočená směrem od sebe do stran.

Skelet in situ zdánlivě dobře zachován, po vyjmutí se však jednotlivé kosti značně rozpadaly. Nechybí žebra, klíční kosti ani jednotlivé články (falangy) prstů rukou a nohou. Relativně hůře byly zachována lebka, páteř, žebra a pánev.

Antropologická analýza: muž ve věku 30 – 39 let (adultus II), jehož tělesná výška byla zhruba vypočtena mezi 163 až 173 cm. Vrstva – dno. Č.př. 183/02 – 219 až 225.

2. Lidský skelet 2 byl uložen uprostřed severní poloviny jámy, v natažené poloze na zádech, hlavou k jihu, v těsném kontaktu se skeletem 1. Poloha kostry mírně natočena k levé straně. Lebka uložena na levém spánku, v místě očního důlku se dotýká čela skeletu 1. Pravá paže je mírně ohnuta v lokti, zabíhá k pánvi, články prstů na pravém femuru. Levá paže spočívá podél těla v kontaktu s pravou paží skeletu 1, články prstů skeletu 2 leží na pravém předloktí skeletu 1. Dolní končetiny uloženy rovně, česky velmi mírně dislokované, chodidla mírně vytočená směrem od sebe do stran.

Skelet in situ zdánlivě dobře zachován, po vyjmutí se však jednotlivé kosti značně rozpadali (jako u skeletu 1). Nechybí žebra, lopatky, klíční kosti, dochováno i několik článků prstů rukou a nohou. Relativně hůře byly zachována lebka, páteř, žebra a pánev.

Antropologická analýza: Žena ve věku 20 – 30 let (adultus I) s výraznými poporodními změnami, jejíž tělesná výška byla zhruba vypočtena mezi 153 až 161 cm. Na levé straně u horní i dolní čelisti zjištěna výrazná zubní abraze (obrus), který odpovídá typickému obroušení, avšak až u mnohem starších jedinců. Obrus zubů přitom není nejspíše zapříčiněn onemocněním, ale mohl být způsoben atypickým funkčním zatížením jedné strany čelisti – v důsledku nějakého výrobního či pracovního postupu? Vysledovanou patologickou změnou bylo zranění pánve v pokročilém procesu hojení (viz příloha). Vrstva – dno. Č.př. 183/02 – 226, 229 až 234.

3. Nekompletní zvířecí skelet volně uložený převážně podél V stěny v JV sektoru, část žeber pod keramikou 1. Jedno žebro nalezeno v SV sektoru. Zjištěn humerus, radius, ulna, pánevní kosti, žebra, femur a tibia. Vše z levé strany skeletu – levá půlka? Antropologická analýza: Nedospělý jedinec rodu ovce/koza. Vrstva -36 až -39 cm, Č.př. 183/02 – 217, 218, 235.

Deskripce artefaktů:

1. keramika 1: zásobnice amforovitá s vodorovně vyhnutým okrajem, kuželovitým hrdlem, kuželovitým mírně vklenutým neodsazeným podhrdlím, horní výraznou výdutí, rovným spodkem a dnem, v. 41 cm, š.=pv. 40 cm, po. 27 cm, pú. 22 cm, ph. 15 cm, pd. 12 cm, s. 10 mm, p. hnědý hladký, na okraji a výduti stopy hlazení a leštění, zach. téměř celá (část okraje sine), rek. 97 frg., vrstva JV sektor -9až-28 cm, č.př. 183/02 – 200, 227, (Tab. 4: 1);

2. keramika 2: mísa? s vyhnutým okrajem, nálevkovitě rozevřenými stěnami a rovným širokým dnem, zach. v. 6 cm, max. zach. š. 29 cm, pd. 14 cm, s. 10 mm, p. oranžovohnědý až šedohnědý hladký, na střepech z výduté černý lesklý, značně setřený, zach. pouze část spodku a dno, rek. 70 frg., dále 35 frg. – z toho 2 z okraje, vrstva JV sektor -36 cm, č.př. 183/02 – 201, (Tab. 4: 2);

3. keramika 3: mísa se zalomenou stěnou, s mírně vyhnutým okrajem, ostré esovité profilace, s rovným spodkem a dnem, v. 5 cm, š.=po. 25,5 cm, pd. 10,5 cm, s. 5 mm, p. hnědočerný matný až černý lesklý, vnitřní výzdoba – 4 rovnoramenné trojúhelníky, jejichž základna položena u dna a vrchol vybíhá k hrdlu nádoby, pravidelně rozmístěné do tvaru čtyřcípé růžice (hvězdy), kterou rozdělují 4 klikatky do sebe zaklíněné šrafováním (tzv. „vlčí zuby“), p. i výzdoba značně setřená, zach. bezmála celá, rek. 21 frg., vrstva rozhraní JV a JZ sektoru, pod keramikou 4, - 32 cm, č.př. 183/02 – 202, (Tab. 4: 3);

4. keramika 4: mísa se zalomenou stěnou, s mírně vyhnutým okrajem, ostré esovité profilace, s rovným spodkem a dnem, v. 3,5 cm, š.=po. 18,5-19 cm, pd. 8,5 cm, s. 3 mm, p. šedočerný matný až černý lesklý, značně setřený, uvnitř více lesklý, vnitřní výzdoba vlešťovaná – 5 trojúhelníků, jejichž základna položena u dna a vrchol vybíhá k hrdlu nádoby, rozmístěné do tvaru 5cípé hvězdy, mezi rameny hvězdy šikmé šrafování a tři menší nepravidelně rozmístěné a šrafované trojúhelníky, p. i výzdoba značně setřená, zach. bezmála celá (část okraje sine), rek. 33 frg., vrstva rozhraní JV a JZ sektoru, na keramice 3, - 30 cm, č.př. 183/02 – 203, (Tab. 4: 4);

5. keramika 5: koflík větších rozměrů (podtyp 5) s mírně vyhnutým okrajem, oblou stěnou, vyklenutým spodkem a rovným dnem, páskové trojúhelníkovité ucho výrazně vytažené nad okraj a relativně ostře zahnuté, v. 7,5 cm, š.=po. 16 cm, pd. 6 cm, s. 4-5 mm, ucho vytažené nad okrajem 5 cm, p. šedočerný matný až lesklý, zach. cca 4/5, rek. 18 frg., dno sádra, špička ucha sine, vrstva JZ sektor -30 cm, č.př. 183/02 – 204, (Tab. 4: 5);

6. keramika 6: mísa – miska amforovitá (podtyp 4) nízká stlačená široká, s vyhnutým okrajem, výrazně odsazeným nízkým hrdlem, ostrým lomem stěny a spodkem splývajícím se dnem, zach. v. cca 4,5 cm, š.=po. cca 20,5 cm, pv. cca 24,5 cm, pd. ?, s. 3-4 mm, p. černý matný až lesklý, značně setřený, uvnitř béžový hladký až drsný, výzdoba – na hrdle pod okrajem nepatrné stopy několika linií, zach. necelá 1/2, rek. 74 frg., dále 42 frg. zčásti slepených, vrstva JZ sektor, pod keramikou 7, -30 cm, č.př. 183/02 – 205, (Tab. 4: 6);

7. keramika 7: nádoba zcela rozpadlá (snad mísa s vyhnutým okrajem?), s. 4-5 mm, p. původně patrně černý lesklý, značně setřený, jinak hnědý, zach. střepy se drolí, velmi nekvalitní výpal?, nerekonstruovaná, jednotlivé drobné 54 frg., vrstva JZ sektor, na keramice 6, - 32 cm, č.př. 183/02 – 206, bez vyobrazení.

8. keramika 8: nádoba rozpadlá (snad mísa?), s. 3-4 mm, p. původně patrně šedočerný matný až lesklý, značně setřený, jinak hnědý drsný, zach. celkem 42 frg., pouze jednotlivé frg. částečně slepeny, nerekonstruovaná, vrstva rozhraní JV a JZ sektoru, - 32 cm, č.př. 183/02 – 207, bez vyobrazení.

9. keramika 9: talíř (podtyp 1) zcela plochý s výrazně přehnutým lomeným okrajem, v. 2 cm, š.=po. 25 cm, pd. 12,5 cm, s. 7 mm, p. vnější šedooranžový hladký s výraznou stopou hlazení, vnitřní černý matný až lesklý, značně setřený, jinak šedooranžový, výzdoba vnitřní rytá – 5 oblouků tvořených třemi liniemi po dvou stranách lemovaných tečkami, oblouky rozloženy do tvaru 5stranné růžice (hvězdy), uprostřed nádoby nehluboký kruhový důlek o průměru 1,2 cm, zach. bezmála celá, rek. 18 frg., vrstva JZ sektor, - 32 cm, č.př. 183/02 – 208, (Tab. 4: 9),

10. keramika 10: mísa se zalomenou stěnou, s mírně vyhnutým okrajem, esovité profilace, s rovným spodkem a dnem, v. 7,5 cm, š.=po. 27,5 cm, pd. 9 cm, s. 5-6 mm, p. hnědočerný matný až černý lesklý, značně setřený až oprýskaný, vnitřní výzdoba rytá oprýskaná – 5 prostých rovnostranných trojúhelníků pravidelně rozmístěných do tvaru 5cípé hvězdy, na dvou místech stopy šrafování, zach. více než 1/2, rek. 70 frg., dále 34 frg. zčásti slepených, vrstva JZ sektor, - 28 cm, č.př. 183/02 – 209, (Tab. 4: 10);

11. keramika 11: mísa se zalomenou stěnou, velmi široká až talířovitá, s vyhnutým okrajem, ostrým lomem stěn, rovným mírně vklenutým spodkem a vklenutým dnem, v. 8,5 cm, š.=po. 44 cm, pd. 11,5 cm, s. 6-8 mm, p. šedohnědý až černý matný, pův. černý matný až lesklý, značně setřený až oprýskaný, zvláště uvnitř, zach. více než 2/3, sádrována, rek. 94 frg., dále 9 frg. zčásti slepených, vrstva rozhraní JV a SV sektoru, pod keramikou 12, - 38 cm, č.př. 183/02 – 210, (Tab. 5:11);

12. keramika 12: mísa se zalomenou stěnou, s vyhnutým okrajem, ostrým lomem stěn, rovným spodkem a dnem, v. 5,5 cm, š.=po. 31 cm, pd. 10 cm, s. 5 mm, p. hnědooranžový hladký, uvnitř šedohnědý až černý lesklý, značně setřený, p. i výzdoba značně setřená, vnitřní výzdoba vlešťovaná – 4 trojúhelníky, jejichž základna položena u dna a vrchol vybíhá k hrdlu nádoby, pravidelně rozmístěné do tvaru 4cípé hvězdy, mezi rameny hvězdy šikmé do sebe vklíněné šrafování, zach. více než 4/5, části okraje sine, rek. 65 frg., vrstva rozhraní JV a SV sektoru, na keramice 11, - 37 cm, č.př. 183/02 – 211, (Tab. 5: 12);

13. keramika 13: koflík (podtyp 3) s mírně vyhnutým okrajem, oblé profilace, rovným dnem, se zaobleným zužujícím se páskovým uchem vytaženým nad okraj, otvor v uchu čočkovitý, v. 4,5

cm, š.=po. 9 cm , pd. 4 cm, s. 3-4 mm, výška ucha nad okrajem 2,7 cm, p. hnědočerný matný až černý lesklý, uvnitř jemně rytá výzdoba v podobě svislých soustředných linií mezi podhrdlím a dnem nádoby, zach. bezmála celá, rek. 11 frg., vrstva JV sektor, pod keramikou 1, - 34 cm, č.př. 183/02 – 212, (Tab. 5:13);

14. keramika 14: mísa se zalomenou stěnou, s mírně vyhnutým okrajem, oblé esovité profilace, s rovným spodkem a dnem, v. 3 cm, š.=po. 17 cm, pd. 7,5 cm, s. 3 mm, p. šedočerný matný až černý lesklý, vnitřní výzdoba velmi slabě rytá – v podobě 6 trojúhelníků, jejichž základna položena u dna a vrchol vybíhá k hrdlu nádoby, rozmístěné do tvaru 6cípé hvězdy, mezi rameny hvězdy šikmé do sebe vklíněné šrafování, p. i výzdoba značné setřené, zach. celá, rek. 12 frg., vrstva JV sektor, pod keramikou 1, - 33 cm, č.př. 183/02 – 236, (Tab. 5: 14);

15. bronz 1: kruh 1 velmi mírně zploštělý (prsten?) čočkovitého průřezu, průměr 22-23 mm, průřez 3,5 mm, váha 2 g, zach. celý, patina slabá, prosvítá původní zlatavé jádro, vrstva SZ sektor, -31 cm (u levé ruky kostry 1), č.př. 183/02 – 179, (Tab. 5: 15),

16. bronz 2: kruh 2 (prsten?) kosočtvercového průřezu, průměr 26 mm, průřez 3,5 mm, váha 4 g, zach. celý, patina slabá, prosvítá původní zlatavé jádro, vrstva SZ sektor, -31,5 cm (u levé ruky kostry 1), č.př. 183/02 – 180, (Tab. 5: 16),

17. bronz 3: návlečka polokulovitá s jednoduchým poutkem 1, průměr 10 mm, světlost poutka 8 mm, váha 1 g, zach. celý, patina silná hrudkovitá, vrstva SV sektor, -27 cm, č.př. 183/02 – 181, (Tab. 5: 17),

18. bronz 4: návlečka polokulovitá s jednoduchým poutkem 2, průměr 9 mm, světlost poutka 8 mm, váha 1 g, zach. celý, patina slabá, vrstva SV sektor, -34 cm, č.př. 183/02 – 184, (Tab. 5: 18),

19. bronz 5: návlečka polokulovitá s jednoduchým poutkem 3, průměr 8 mm, světlost poutka 7 mm, váha 1 g, zach. celý, patina slabá, vrstva SV sektor, -33 cm, č.př. 183/02 – 182, (Tab. 5: 19),

20. bronz 6: návlečka polokulovitá s jednoduchým poutkem 4, průměr 9 mm, světlost poutka 7 mm, váha 1 g, zach. celý, patina slabá, vrstva SV sektor, -34 cm, č.př. 183/02 – 183, (Tab. 5: 20),

21. bronz 7: návlečka polokulovitá s jednoduchým poutkem 5, průměr 10 mm, světlost poutka 7 mm, váha 1 g, zach. celý, patina hrudkovitá, vrstva SV sektor, -29 cm, č.př. 183/02 – 185, (Tab. 5: 21),

22. bronz 8: návlečka polokulovitá s jednoduchým poutkem 6, průměr 10 mm, světlost poutka 7 mm, váha 1 g, zach. celý, patina hrudkovitá, vrstva SV sektor, -32 cm, č.př. 183/02 – 186, (Tab. 5: 22),

23. bronz 9: návlečka polokulovitá s jednoduchým poutkem 7, průměr 9 mm, světlost poutka 7 mm, váha 1 g, zach. celý, patina slabá, vrstva SV sektor, -32 cm, č.př. 183/02 – 187, (Tab. 5: 23),

24. bronz 10: návlečka polokulovitá s jednoduchým poutkem 8, průměr 9 mm, světlost poutka 8 mm, váha 1 g, zach. celý, patina slabá, vrstva SV sektor, -32 cm, č.př. 183/02 – 188, (Tab. 5: 24),

25. bronz 11: návlečka polokulovitá s jednoduchým poutkem 9, průměr 10 mm, světlost poutka 7 mm, váha 1 g, zach. celý, patina hrudkovitá, vrstva SV sektor, -32 cm, č.př. 183/02 – 189, (Tab. 5: 25),

26. bronz 12: návlečka polokulovitá s jednoduchým poutkem 10, průměr 10 mm, světlost poutka 7 mm, váha 1 g, zach. celý, patina slabá, vrstva SV sektor, -34 cm, č.př. 183/02 – 190, (Tab. 5: 26),

27. bronz 13: návlečka polokulovitá s jednoduchým poutkem 11, průměr 9 mm, světlost poutka 7 mm, váha 1 g, zach. celý (poutko ulomené), patina hrudkovitá, vrstva SZ sektor, -39,5 cm (pod levou částí pánve kostry 2), č.př. 183/02 – 191, (Tab. 5: 27),

28. bronz 14: návlečka polokulovitá s jednoduchým poutkem 12, průměr 9 mm, světlost poutka 7 mm, váha 1 g, zach. celý, patina slabá, vrstva SV sektor, -40 cm (pod pravou částí pánve kostry 2), č.př. 183/02 – 192, (Tab. 5: 28),

29. bronz 15: návlečka polokulovitá s jednoduchým poutkem 13, průměr 9 mm, světlost poutka 7 mm, váha 1 g, zach. celý, patina slabá, vrstva SV sektor, -40 cm (pod pravou částí pánve kostry 2), č.př. 183/02 – 193, (Tab. 5: 29),

30. bronz 16: návlečka polokulovitá s jednoduchým poutkem 14, průměr 9 mm, světlost poutka 7 mm, váha 1 g, zach. celý (poutko ulomené), patina slabá, vrstva trup – pánev kostry 2 (dodatečně při laboratorním ošetření kostí), č.př. 183/02 – 234A, (Tab. 5: 30),

31. bronz 17: kruh malý 1 kruhového průřezu, průměr 18 mm, průřez 2 mm, váha 1 g, zach. celý, patina silná hrudkovitá, vrstva SV sektor, -36 cm (pod levou částí pánve kostry 2), č.př. 183/02 – 195, (Tab. 5: 31),

32. bronz 18: kruh malý 2 kruhového průřezu, průměr 19 mm, průřez 2 mm, váha 1 g, zach. celý, patina silná hrudkovitá, vrstva SV sektor, -36 cm (pod levou částí pánve kostry 2), č.př. 183/02 – 196, (Tab. 5: 32),

33. bronz 19: kruh malý 3 kruhového průřezu, průměr 18 mm, průřez 2 mm, váha 1 g, zach. celý (rozlomený na 2 frg.), patina silná hrudkovitá, vrstva SV sektor, -40 cm (pod levou částí pánve kostry 2), č.př. 183/02 – 197, (Tab. 5: 33),

34. bronz 20: kruh malý 4 kruhového průřezu, průměr 16 mm, průřez 2 mm, váha 1 g, zach. celý, patina slabá, vrstva SV sektor, -40 cm (pod pravou částí pánve kostry 2), č.př. 183/02 – 198, (Tab. 5: 34),

35. bronz 21: kruh malý 5 kruhového průřezu, průměr 15 mm, průřez 2 mm, váha 1 g, zach. celý, patina slabá, vrstva trup – pánev kostry 2 (dodatečně při laboratorním ošetření kostí), č.př. 183/02 – 234A, (Tab. 5: 35),

36. železný artefakt 1: opasková (pasová) zápona ve tvaru písmene T, konec základny zahnutý (zarážka – stěžečka), na vrcholu základny kolmo umístěna dvě stejně dlouhá ramena, u jejichž protilehlých konců náznak kuličkovitého zakončení, vytvořeno patrně z jednoho železného prutu, délka 75 mm, šířka 59 mm, průřez 6 a 9 mm (kruhový a obdélný), váha 19 g, zach. celý, koroze silná hrudkovitá, jádro zachováno, vrstva SZ sektor, - 32 cm (na levé části pánve kostry 2), č.př. 183/02 – 194, (Tab. 5: 36),

37. železný artefakt 2: kopí (či spíše oštěp?) s listovitým hrotem, podélným žebrem a krátkou kónickou tulejkou., celk. doch. délka 129 mm, délka tulejky 4,5 cm, šířka max. 30 mm (hrotu), průřez 26 mm (kruhový u tulejky), váha 91 g, zach. zhruba 4/5 (špička hrotu sine), koroze silná

hrudkovitá, jádro se láme v plátech, značně poškozeno, vrstva JZ sektor, - 37 cm (pod spodní čelistí kostry 1), č.př. 183/02 – 199, (Tab. 5: 37),

38. železný artefakt 3: tyčinkovitý předmět s lopatkovitým koncem, celk. doch. délka 60 mm, váha 2 g, zach. ve 3 frg., z toho 2 frg. tyčinky a frg. podélně ulomené lopatky, koroze silná hrudkovitá, vrstva lebka kostry 1 (dodatečně při laboratorním ošetření kostí), č.př. 183/02 – 219A, (Tab. 5: 38).

8.4. Deskripce objektu 29/2002

Terénní situace: obj. 29/2002 se nalézal ve východní části skryté a zkoumané plochy (Obr. 11). Prostorově nejbližšími objekty jsou obj. 30/2002 (nejspíše novověký) a obj. 28/2002 (čtvercový hrob kultury bylanské). Po mechanizačních skrývkách ornice se obj. 29/2002 na povrchu rýsoval jako malý kruhový vylněný hnědošedou hlinitou zeminou, v okolí se jinak vyskytovala podložní žlutá až okrová spraš. Zhruba 80 cm severně od obj. bylo při začišťování povrchu nalezeno několik spálených kostí.

Postup preparace: po mechanizační skrývce a ručním očištění povrchu obj. 29/2002 započato s vybíráním výplně jamky. V úrovni -3 až -11 cm odkryta keramika 1; očištění nálezové situace, kresebná a fotografická dokumentace (Tab. 6). Vyjmutí keramiky 1, pod níž keramika 2; preparace výplně jamky, očištění nálezové situace, kresebná a fotografická dokumentace (Tab. 6). Rozebrání a vyjmutí keramiky 2, odebrání jejího obsahu (výplně). Dobrání výplně jamky do dna, celkové dokončení jamky, kresebná dokumentace řezu jamkou. Po ukončení práce geodetické zaměření objektu. Výzkum objektu byl proveden v sobotu 19.10. 2002. Z objektu pochází celkem 8 sáčků s nálezy, objektu bylo přiděleno přírůstkové číslo 236/02 – 893, 894, 989, 993-997.

Pozn. – všechny hloubky uváděné v popisu měřeny od úrovně skrytého povrchu (v cm).

Nálezová situace: kruhová až mírně oválná jamka o průměru 40 cm zahloubená do úrovně -23 cm od skrytého povrchu. Jamka na rozhraní půdního typu (černozemě, vrstva 2) a podložní spraše, vrstva 3. Stěny jamky ostře svažité až téměř kolmé, dno rovné ploché, profil jamky vanovitý, jednolitý. Výplň hnědošedá hlinitá až sypká, vrstva 1 (Tab. 6).

Keramika (nádoby): v jamce na sobě uloženy dvě nádoby. Při dně jamky ve vrstvě -10 až -16 cm postavena keramika 2 (N 2), jejíž hrdlo překryto keramikou 1 (N 1) uloženou dnem vzhůru ve vrstvě -3 až -11 cm. Ostatní nálezy: několik tenkostěnných ker. frg. (N 3) a několik frg. spálených ostatků (N 4) pochází ze začišťování a sběrů z blízkosti obj. 29/2002, 1 silnostěnný ker. frg. a 3 frg. spálených kostí z vrstvy 0 až -5 cm (N 5). Výplň keramiky 2 tvořila hnědošedá hlinitá až sypká zemina se spálenými kostmi (N 6 a N 7). V severní části jamky ke keramice 2 těsně přiléhají dva kameny (N 8).

Deskripce artefaktů a antropologického materiálu:

1. keramika 1: mísa (podtyp 1 či 2) se zalomenou stěnou, s téměř rovným slabě zvlněným okrajem, ostré profilace, mírně vklenutým spodkem a rovným dnem, na okraji náběh na ucho, to však ulomené a nedochované, v. 7 cm, š.=po. 23 cm, pd. 8,5 cm, s. 6-7 mm, p. světlehnědý hladký, uvnitř šedohnědý, zach. zhruba ze 4/5, rek. 37 ker. frg., část dna a těla sádra; dále 17 malých ker. frg. z těla a dna mísy, vrstva -3 až -11 cm, č.př. 236/02 – 993, (Tab. 6: 1);

2. keramika 2: amforovitá nádoba (podtyp 2) s vyhnutým okrajem, vyšším kuželovitým hrdlem odsazeným od těla, s výraznou výdutí v horní polovině těla, mírně vklenutým spodkem a rovným dnem, v. 20 cm, š.=pv. 24 cm, po. cca 15 cm, pú. 11,5 cm, ph. 16 cm, pd. 9 cm, s. 6-7 mm, p. černý matný až mírně lesklý, uvnitř oranžový, zach. zhruba 90%, rek. 109 ker. frg., okraj zčásti sine; dále 19 malých ker. frg. z těla a okraje nádoby, vrstva -10 až -16 cm, č.př. 236/02 – 994, (Tab. 6: 2);

3. 29 malých ker. frg., s. 4-5 mm, povrch i vnitřek drsný, oranžovošedý. Pozn.: ker. frg. nepatří k nádobám 1 ani 2, vrstva povrch – sběr poblíž obj. 29/2002, č.př. 236/02 – 893;

4. několik frg. spálených dlouhých kostí končetin, vrstva povrch – sběr poblíž obj. 29/2002, č.př. 236/02 – 894;
5. 1 ker. frg. z výdutě větší silnostěnné nádoby, s. 9 mm, povrch i vnitřek drsný neupravený, světle hnědé barvy.; dále 3 frg. spálených kostí. Pozn.: ker. frg. nepatří k nádobám 1 ani 2, vrstva 0 až -5 cm, č.př. 236/02 – 989;
6. výplň keramiky 2: zemina, vrstva -10 až -16 cm, č.př. 236/02 – 995;
7. výplň keramiky 2: velké množství (více než 200 ks) drobných frg. spálených kostí, vrstva-10 až -16 cm, č.př. 236/02 – 996;
8. 2 kameny, vrstva -15 cm, č.př. 236/02 – 997.

Antropologická analýza: fragmenty pravděpodobně dospělého jedince neurčeného pohlaví a blíže nespecifikovaného věku. Ze sběrů, začišťování a svrchních vrstev výplně evidován stupeň spálení 2 (nedokonalý, okolo 400° C), z výplně keramiky 2 však většinou stupeň 4 a 5 – dokonalý až křídovitý, odpovídající teplotám mezi 650-nad 750° C.

9. Analýza artefaktů

V této kapitole jsou analyzovány jednotlivé artefakty, přičemž je kromě jejich typologického zařazení a interpretace kladen hlavní důraz na analogie vyhledávané v prostředí kultury bylanské. Přirozenou součástí je i nastínění některých teoretických problémů, svázaných především s terminologií a typologií předmětů.

9.1. Keramika

Zásobnice amforovitě

Největším a zároveň jedním z nejrozšířenějších keramických typů hrobové výbavy kultury bylanské je zásobnice, většinou amforovitá. Její výskyt je tak běžný, že bychom ji mohli označit za vůdčí typ, tedy za charakteristického a typického zástupce sledované problematiky. Zásobnice pocházejí přitom především z hrobového kontextu.

Jemnější tvarosloví amforovitých zásobnic značně kolísá, jsou známy nižší a vyšší tvary s variabilním tvarem těla a hrdla. V principu jsou si však většinou amforovitě zásobnice dosti podobné, liší se buď právě utvářením jednotlivých dílčích částí či celkovými rozměry, příp. úrovní a tvarem výdutě. Bohužel však amforovitě zásobnice, jejichž vývoj je vázán na domácí nebo okolní kulturní prostředí a podloží, nejsou považovány za dobrý datovací prvek (k tomu např. *Koutecký – Sedláček 1984*, 268, tab I).

V hrobu 1/2002 byla odkryta amforovitá zásobnice s vyhnutým okrajem, kuželovitě zaobleným hrdlem, kuželovitým podhrdlím a střední výraznou výdutí. Výskyt podobných zásobnic je častý v celém prostředí kultury bylanské. Ze starších lovosických nálezů ze Schwarzenberské cihelny pochází téměř identická amforovitá

zásobnice nejspíše z kostrového hrobu. Nechybí jí odsazené podhrdlí, výrazná výduť, mírně vklenutý spodek s rovným dnem, ale má však poněkud vyšší kuželovité neprohnuté hrdlo a výrazněji přehnutý okraj (Zápotocký 1964, obr 11: 11). Pouze hrdlo a část výdutě ze zásobnice jsou pak dochovány z litoměřické Weigendovy pískovny z kostrového hrobu I. Okraj této zásobnice je lemován řadou souvislých otvorů, které lze nejspíše považovat za zajímavý doklad zpevňovacího (či dokonce reparačního?) technologického postupu (Zápotocký 1964, obr 8: 8). Na východním konci litoměřického okresu byla podobná zásobnice objevena D. Kouteckým v račíněvské pískovně (Koutecký 2000a, obr. 3: 11). V Polákách u Kadaně jsou amforovité zásobnice častou součástí hrobových výbav, přičemž hned u několika z nich shledáváme podobnost se zásobnicí lovosickou, a to např. z hrobu 2/1974, 19/1974 či 21/1974 (Koutecký – Smrž 1991, obr. 4: 1a, 19: 13, 21: 1). Ze Záhoří u Žatce ze žárového hrobu s mečem je známa rekonstruovaná část vysoké zásobnice s přehnutým okrajem (Koutecký 2003b, tab 19: 26).

Ze středočeského prostředí kultury bylanské pochází analogie amforovité zásobnice např. z hrobu 1 v Kolíně – Polepké ul., jiná bez známých nálezových okolností (Koutecký – Sedláček 1984, obr. 2: 12, 14, 13: 17), další pak z birituálního hrobu z Lošánek (okr. KO) datovaného do přechodného stupně od mladší fáze středního období do období mladšího, tedy do Ha C3-D1 (Koutecký 2003c, 353, tab. I: 1).

V hrobě 15/2002 stejně jako v předchozím byla největším keramickým typem amforovitá zásobnice (N 1). Tato varianta zásobnice je s přehnutým okrajem, kuželovitým hrdlem, kuželovitým mírně vklenutým neodsazeným podhrdlím, horní výraznou výduť, rovným spodkem a dnem. Její rozměry se výško-šířkový index se opět velmi blíží poměru 1: 1 (výška 41 cm, průměr výdutě 40 cm). Tento typ má své zástupce v celém prostředí bylanské kultury. Vzhledem ke značné podobnosti obou lovosických zásobnic, lze v podstatě shledat i některé shodné analogie. Na katastru Lovosic je známa z blízké schwarzenberské cihelny prakticky identická zásobnice (Zápotocký 1964, obr 11: 11), ale i z výzkumu garáží ČSAD z hrobu II (Pleiner – Rybová 1978, tab. T 57, 2). Podobně tak z litoměřické Weigendovy pískovny (Zápotocký 1964, obr 8: 8) či z hrobu VI Bohušovic n. O. (Slabina 1972, tab VIII: 1). V posledně jmenovaném hrobu bylo nejspíše pohřbeno dítě ve věku 3-4 let (Slabina 1972, 7; Hanáková tamtéž 25). Na východním konci litoměřického okresu je známa vyšší zásobnice ze Straškova (Pleiner – Rybová 1978, obr. 138: 34). Z Poláků lze pak uvést hned několik tvarově blízkých nálezů (Koutecký – Smrž 1991, obr. 4: 1a, 19: 13, 21: 1;

Koutecký 1993a, abb. 31: 1). Ze vzdálenějších oblastí pak uvedme jen Záhoří u Žatce (*Koutecký 2003b*, tab 19: 26), Polepskou ulici v Kolíně a nález bez okolností (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 2: 12, 14, 13: 17) či birituální hrob z Lošánek datovaný do Ha C3-D1 (*Koutecký 2003c*, 353, tab. I: 2).

V hrobech 1/2002 a 15/2002 se amforovitá zásobnice vyskytovala po jednom exempláři vždy v JV rohu hrobu. Tento jev lze považovat i s přihlédnutím k ostatním hrobům za typický ukazatel na lovosickém pohřebišti. Lovosická amforovitá zásobnice (N 1) z hrobu 1/2002 rozhodně nepatří mezi nejmasivnější a největší typy na pohřebišti, její výška činí 51 cm, průměrem výdutě dokonce nepatrně překračuje výšku (52 cm). Ještě menší svým objemem je pak zásobnice z hrobu 15/2002, jež patří mezi rozměrově nejmenší z lokality Lovosice – průmyslová zóna Aoyama. Z prostředí bylanské kultury jsou běžně známy podstatně vyšší a objemnější zásobnice.

Nádoby amforovité

Tektonikou blízké amforovitým zásobnicím bývají v mnoha případech amforovité nádoby, jejichž tvarové spektrum je značně široké. Snad i proto bývají u různých autorů uváděny různá typologická označení. Některé z nich jsou označovány jako zásobnice či jako amfory-teriny (*Fridrichová 1981*, 119; *1974*, obr 1: 2). Samostatným problémem jsou amforovité nádoby řazené mezi mísy či hluboké mísy-teriny, označované někdy jako hlubší mísa (*Slabina 1972*, 3, 5, 15, tab. III: 6, V: 3, 4) či mísovité nádobky (*Zápotocký 1964*, 166, obr. 11: 4). Především kvůli této nejednotnosti v terminologickém členění byl pro potřeby práce a tento typ nádob záměrně zvolen poněkud univerzální a obecný termín „nádobka amforovitá“ (k problematice např. *Koutecký – Sedláček 1984*, 268; *Sklenář a kol. 1992*).

Lovosický hrob 1/2002 poskytl 2 tvarově značně odlišné exempláře amforovitých nádob, v hrobu 15/2002 tento typ obsažen nebyl. Konkrétně se jedná o keramiku 9 s nálevkovitě vyhnutým okrajem, vyšším kuželovitým hrdlem odsazeným od těla, výraznou výdutí v horní polovině těla, rovným spodkem a dnem (N 9, Tab. 2: 9). Z druhého tvaru (keramika 10, N 10) se širokou stlačenou výdutí, vklenutým spodkem a rovným širokým dnem, který sloužil jako urna – popelnice, se dochoval pouze spodek nádoby a dno (Tab. 2: 10). Oba tvary mají své analogie v nedalekých Bohušovicích n. O., a to v žárovém hrobu z roku 1920 a kostrovém hrobu č. 6 (*Slabina 1972*, tab. I: 1-2, V: 3, VII: 4, 6) datovaných M. Slabinou do staršího období kultury bylanské.

Keramika 9 (hrob 1, N 9) má svou dobu přímo na zdejší lovosickém nalezišti Aoyama v žárovém hrobu 29/2002, kde nádoba sloužila jako urna (viz níže), nejspíše tak jako i v Libochovanech (*Koutecký 2003b*, tab. 3A, 4B, 5A, C) a snad i v hrobu kombinační skupiny III ve středočeských Bylanech (*Koutecký 2003a*, taf. 22: 29). Z kostrového jámového hrobu lze nalézt velmi kvalitní analogii amforovitě nádoby v hrobu 7/1980 z Poláků datovaného do HC 2-3 (*Koutecký 1993a*, abb. 27: 1), 3/1980 (*Koutecký 1993a*, abb. 25: 1), dále v hrobech 5, 7 nebo 17/1974 (*Koutecký – Smrž 1991*, obr. 10: 1, 12: 1, 17: 1). Amforovitá široká nádoba (N 10) s výraznou stlačenou výduť má obdoby také v Kolíně – Polepké ul., v hrobu 1 (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 3: 21, 23).

V žárovém hrobě 29/2002 se vyskytovaly pouze dvě nádoby – amforovitá nádoba (N 2) a mísa. Velmi podobná amforovitá nádoba jako v lovosickém hrobě 29/2002 pochází z birituálního hrobu 1/2002 (N 9) z téže lokality. Častý výskyt těchto nádob s leštěným a tuhovaným okrajem je zaznamenán i případě několika bohušovických hrobů (*Slabina 1972*, tab. I:1, V: 3, VII: 4, 6). Po proudu Labe nacházíme tyto nádoby i na polykulturním pohřebišti v Libochovanech v žárových hrobech 26, 28, 31 a 33. V některých případech jsou hroby vybaveny mimo jiné také mísami, především však se zataženým okrajem (*Koutecký 2003b*, tab. 3A, 4B, 5A, C).

I v jiných oblastech SZ Čech, kupř. v horním Poohří, jsou amforovitě nádoby spolu s mísou relativně běžnou výbavou hrobů jámových žárových, ale i uložených v malé jamce (*Koutecký – Smrž 1991*, obr. 10: 1, 2; 17; 19A; 20; 24). Rozšíření amforovitých nádob není patrně nijak geograficky omezeno, jak dokládají nálezy ze středních Čech kupř. z Kolína bez okolností (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 13: 16; 14: 4) či z Prahy Bubenče – hrob 19, pohřeb v nádobě, z Hájkova výzkumu (*Fridrichová – Koutecký – Slabina 1996*, 154, abb. 30: 2). Největší, až nápadnou, tvarovou shodu obou nádob pocházejících z jednoho kontextu (ač kostrového jámového hrobu) lze zcela rozhodně shledat v hrobu 7 z Poláků (*Koutecký 1993a*, abb. 27: 1, 5).

Amfory

Dalším samostatným keramickým typem, který se vyskytuje v bylanské kultuře je amfora. Domnívám se, že z přísně terminologického hlediska bychom měli považovat za amforu pouze nádobu, jejíž charakteristickým rysem jsou minimálně dvě protilehlá ucha. Pro tvary, jež tento typický a určující prvek postrádají a jež jsou v literatuře

popisované často jako „bezuchá amfora“, používám v této práci rovněž obecnější pojmenování „amforovitá nádoba“ – viz výše (k tomu též *Sklenář a kol. 1992*).

Za skutečnou amforu, protože má dvě protilehlá ucha, považuji v celém zde popisovaném keramickém souboru pouze nádobu 3 (N 3) – amforu kultury billendorfské z hrobu 1. Důvodem přitom není jiné kulturní prostředí ze kterého nález pochází, ale pouze čistě terminologické a typologické označení, přičemž jsem ji zároveň vymezil jako samostatný keramický typ.

Snahou bylo amforu hodnotit s ohledem: 1. na tvar; 2. na výzdobu.

1. Tvarové hledisko. Tvarově podobná amfora, i když bez výzdoby, snad jen s poněkud málo vytaženějšími uchy pochází z tradiční oikumeny billendorfské kultury, a sice z Děčínska či Ústecka, stejně jako jiný štíhlejší typ (*Bouzek – Koutecký 2000*, 25, fig. 2.1D, 1B2; *Koutecký 2004*, obr. 2: 1D, 1B2). Další zčásti tvarově podobná amfora pak z nedalekých Libochovan (okr. LT) na labském pravobřeží ze žárového, nejspíše jamkového hrobu (*Koutecký 2003b*, 9, 15, 20, tab. 2: A5; *2004*, 300, obr. 6: A5). Jistou podobnost lze shledat i ve vzdálenější oblasti řeky Chomutovky vlévající se dále do Ohře na lokalitě Droužkovice (*Koutecký 2001*, 63, obr. 4: 40). Tento výskyt amfory je spolu s lokalitou Přezetice (*Koutecký 2001*, 65, 71, mapa, obr. 4: 38) zároveň jedním z nejzápadněji položeným nálezem billendorfské kultury v podkrušnohorské oblasti SZ Čech v horním Poohří (*Koutecký 2001*, 71, mapa).

2. Výzdobné hledisko. Poněkud vytaženějšího tvaru s výzdobou umístěnou na horní části těla (podhrdlí) mezi uchy v podobě vodorovných žlábků pochází ze žárových hrobů z Břežánek (okr. TP, výzkum Fassl) z let 1897 a druhá tvarově asymetrická z roku 1895 (*Koutecký 2001*, obr. 2: 14; *2003b*, 54, 92, tab. 20: 2, 93, tab. 21: 2; *2004*, 299, obr. 5: 10). U druhé z nich se však místo důlků jako v lovosickém případě na výduti pod tímto pásem vyskytují šikmé žlábků a obloukovitá kanelura (*Koutecký 2001*, obr. 2: 13; *2003b*, 93, tab. 21: 2).

Pravděpodobně nejbližší analogií, a to jak tvarově tak i výzdobou je amfora z Jenišova Újezdu (okr. TP; *Koutecký 2001*, obr. 1: 3; *Bouzek – Koutecký 2000*, 235, pl. 99: 2) na Lomském potoce, která spolu s dalšími nálezy z blízkých Břežánek a Břešťan snad indikuje zdejší lužicko-billendorfskou enklávu ve stupních HB-HC (*Koutecký 2001*, 61).

Geograficky nejbližší analogií amfory billendorfské kultury pochází z nedalekých Bohušovic nad Ohří, z kostrového hrobu I bylanské kultury, který ve zdejším cukrovaru zkoumal A. Stocký v roce 1924 (*Slabina 1972*, 2, tab. IV: 1). M. Slabina nálezy

billendorfské kultury z Bohušovic klade do staršího období bylanské kultury. Z Libochovan ze žárového polykulturního pohřebiště pochází podobná billendorfská amfora z výzkumu J. Matiegky (*Vokolek 2004*, 40-41, tab. 51: 7).

Přesná analogie nádoby, jež by v sobě nesla obě kritéria, není známa. Vzhledem k velmi dlouhému trvání billendorfské kultury (počínající v HB a trvající nejméně do LT A) i podle posledních poznatků nelze považovat výskyt těchto nádob v celcích bylanské kultury za chronologicky citlivější materiál. Nicméně i přesto je třeba zmínit, že v tektonice nádoby je patrný určitý odraz ještě doznívající pozdně bronzové tradice kultury štítarské.

Amfora billendorfské kultury (N 3) je tedy jedním z nemnoha nálezů pocházejících z kontextu kultury bylanské v SZ Čechách. Billendorfskou kulturou v SZ Čechách se zabýval pouze v 60. letech *E. Plesl (1959, 1960, 1961)*, po dalších třiceti letech až *D. Koutecký (1993; 2001, 2004)*. Výskyt billendorfských nálezů v prostředí bylanské kultury lze v obecné rovině označit za výjimečně doložený. Vesměs jde o jednotlivé předměty vyskytující se v hrobovém kontextu, jež bývají považovány za doklad kulturních, společenských či dokonce etnických styků (*Koutecký 2001*, 61-77; *2004*, 293-300). Výskytu „cizích předmětů“ (*Salač 2002*), importů, či ať již nazveme předměty z jiného než domácího prostředí a tedy typické pro odlišnou kulturní a/nebo geografickou oblast jakkoliv, je v archeologické literatuře věnována po desetiletí obrovská pozornost. Na základě výskytu takových (většinou ojedinělých) předmětů je dokládáno široké spektrum nejrozličnějších jevů, nazývaných jako obchod, směna, výměna, trh, válečná kořist, dar atd. (k problematice *Salač 2002*).

Geografické rozšíření obou kultur (kultury billendorfské – BiK a bylanské – ByK) by ve velmi zjednodušené formě bylo možné popsat zhruba takto: obě oikumeny se nachází v dolním Polabí (obě převážně na levém břehu Labe, BiK hlavně v Poběří), přičemž ByK se nachází v prostoru, kde Labe vstupuje do České brány, BiK naopak na protější straně, kde Labe z tohoto geografického celku vytéká. V místech zhruba u Lovosic je zmiňováno, že probíhá jakási „hranice“ mezi oběma těmito celky. Vzhledem k tomuto blízkému geografickému rozšíření obou kultur lze považovat výskyt jednotlivých nádob v „cizím“ kulturním prostředí za jev, který lze označit pojmem regionální kontakt (podle *Salač 2002*). V tomto smyslu lze řeku Labe chápat jako určitou spojnici mezi kulturními oblastmi. Na druhou stranu však úzké údolí Labe lze také chápat za natolik členěný prvek, že obě jeho strany (počátek a konec vstupní brány do České kotliny – Porty Bohemici, tedy rovinaté Polabí versus hornaté středohoří) by

bylo možno považovat za jakousi přirozenou geografickou „hranici“ mezi oběmi oikumenami. Pak by bylo možné tyto kontakty dokonce označit v jistém smyslu za nadregionální (podle *Salač 2002*), a to i s přihlédnutím ke vzdálenějším oblastem Saska a Lužice. S tvrzením, že výskyt těchto „billendorfských předmětů“ v prostředí kultury bylanské lze považovat za doklad určitých kulturních styků (*Koutecký 2004*, 293) či regionálních kontaktů (*Salač 2002*) lze tedy souhlasit.

Mísy amforovité

Amforovité mísy (v literatuře je používán termín misky) jsou specifickým tvarem nádob bylanské kultury. Také tento tvar je v literatuře popisován mnoha různými způsoby, a to např. jako uzavřená miska (*Slabina 1972*) nebo amfora-terina (*Fridrichová 1981*; k tomu *Koutecký – Sedláček 1984*, 269). Jejich výskyt není zase až tak častý, většinou se v hrobech vyskytují po jednom kuse (např. v Kolíně). Stejně zastoupena je i v lovosických hrobech 1 a 15.

V případě prvního hrobu jde o nižší typ s vyhnutým okrajem, výrazně odsazeným nízkým hrdlem, ostré esovité profilace a spodkem splývajícím se dnem. Amforovitá mísa (N 6) má analogii v bohušovickém kostrovém hrobu 6 v „uzavřené misce se zvláštní výzdobou“ (*Slabina 1972*, 7, 15, tab. VIII: 4). Z Poláků jsou známy dokonce tři zaoblenější amforovité misky z jednoho hrobu 7/1974 datovaného až do HC 3 – HD 1 (*Koutecký – Smrž 1991*, obr. 12: 3, 4a, 10). Ostrým lomem těla je lovosické bližší mísa z poláckého hrobu 1/1974 stejně datovaného (*Koutecký – Smrž 1991*, obr. 3: 11). Ve středních Čechách je podobný nález známý z Kolína, Polepké ul. z hrobu 3b (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 5: 4).

Podobná nízká (stlačená) amforovitá mísa (N 6) jako je v hrobu 15 byla nalezena v Kolíně bez známých okolností (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 13: 12).

Mísy

Mísy patří k nejpočetněji zastoupeným keramickým typům v hrobech bylanské kultury, což značně stěžuje jejich typologické třídění. Častý výskyt mis byl potvrzen i ve výbavě hrobu 1, kde bylo evidováno 5 kusů (N 2, N 5, N 7, N 8 a N 11). Byl zaznamenán tvar s ostrým i oblým lomem těla (ostrou a oblou profilací), typ s rovným, vyhnutým, ale i zataženým okrajem. Žádná z mis nenesla stopy vnitřní výzdoby, která je u těchto typů velmi častá. Přes značné setřetí povrchů mis lze pravděpodobně soudit, že ani původně žádnou výzdobou opatřeny nebyly (u jiných podobných mis se značně

setřeným povrchem se alespoň na částech dařilo výzdobu registrovat). Bohužel mísy bez vnitřní výzdoby rovněž nejsou dobrým datovacím prvkem, jejich relativní chronologie je posuzována především s ohledem na výzdobu.

Pro soubor mis z hrobu 1 nacházíme analogie v poláckých hrobech. Pro N 11 s prostým až zataženým okrajem v žárových jamkových hrobech 29 a 39 a jámovém žárovém 21 (*Koutecký – Smrž 1991*, obr. 20B: 2; 24A: 1; 21: 2). Lovosické mísy z hrobu 1 mají své četné obdoby také ve vzdáleném středočeském Kolíně. Plochá široká mísa (N 2) v Kuchařově cihelně (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 11: 23, 25); mísa (N 5) bez známých nálezových okolností (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 13: 11); mísa se zalomenou stěnou (N 7) v Jirečkově ul. – Bubově pile (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 10: 2, 6, 8); mísa esovité profilace (N 8) v Polepké ul., hrobu 1 (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 2: 4, 7; 3: 15, 19, 27); mísa s prostým až zataženým okrajem (N 11) v Tylově ul. a Kuchařově cihelně (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 9: 20, 11: 2, 13, 26). Mísy se zataženým okrajem (N 11) přitom nejsou v bylanské kultuře až tak běžným jevem (*Koutecký – Sedláček 1984*, 270).

Rovněž v hrobu 15 byla nejvýznamněji zastoupeným keramickým typem mísa, celkem v sedmi případech. Výrazným prvkem byla vnitřní výzdoba nádob. Exemplář mísy, z níž se podařilo rekonstruovat pouze spodek (N 2), je z typologického hlediska těžko zařaditelná. Podle dvou okrajových fragmentů měla patrně původně mírně vyhnutý okraj. Z důvodu nejistého zařazení není vhodná ani pro vyhledávání analogií. Nádoby 7 a 8 (N 7 a N 8) se při vyzvedávání hrobu bohužel zcela rozpadly na nerekonstruovatelné drobné fragmenty, z toho důvodu nejsou ani vyobrazeny, ani není možné pro ně dohledat analogie. Patří však nejspíše mezi mísy. Mísy zdobené čtyřcípou (N 3, N 12), pětícípou (N 4, N 10) a šesticípou hvězdou (N 14) mají obdoby v Kolíně, Jirečkově ul. – poloha Bubova pila, hroby 10a, 10b (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 10: 3 – výzdoba 5cípá růžice a šrafovaná mezipole; i 10: 2, 6, 8, 10 – víceramenná růžice); dále mísa (N 12) s podobnou výzdobou v Polepské ul. – poloha Kašparides, hrob 3a (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 4: 19); stejně jako široká plochá mísa (N 11) bez výzdoby v Havlíčkově ul. z hrobu 8 (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 8: 8, 9).

Jak bylo zmíněno, v žárovém hrobu 29 se vyskytovaly pouze dvě nádoby: mísa (N 1) se zalomenou stěnou a amforovitá nádoba. Jejich rozšíření je přitom poměrně běžné. Obě v tomto případě nezdobené nádoby mají své obdoby v prostých jamkových, jámových žárových, ale i kostrových hrobech bylanské kultury. Mísy podobné ostřejší profilace snad jen s více vyhnutým okrajem jsou známy z Poláků ze žárových jámových

hrobů 19 a 20 (*Koutecký – Smrž 1991*, obr. 19: 2, 3, 3a, 11; 20: 4, 7), ale i z hrobů kostrových 11 a 16 (*Koutecký – Smrž 1991*, obr. 14: 4, 16: 5). Analogii mísy nacházíme rovněž v Kolíně – Orebitské ul. v žárovém jámovém hrobu 7 (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 7: 3 až 6, 8; 14: 4) či Havlíčkově ul. v hrobu 8 (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 8: 9).

Talíře

Jediným talířem odkrytým z výše popisovaných objektů byl plochý talíř (v podstatě „podnos“) s výrazně přehnutým okrajem z hrobu 15/2002. Ten má své významné zástupce z různých míst v Kolíně např. Polepská ul. – garáže ČSAD, hrob 4 (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 6: 1, 14: 6), Tylova ul. – dětské jesle, hrob 9 (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 9: 13). Prakticky totožný talíř s výzdobou je pak z Polepské ul. – poloha Kašparides, hrob 3a (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 4: 17). Talíř má dále tvarovou obdobu s odlišnou výzdobou v nedaleké čížkovické cihelně (*Vokolek 2004*, obr. 10:2).

Koflíky

Celkově tři koflíky pochází z nově zkoumaných lovosických hrobů. Jeden z hrobu 1, dva pak z hrobu 15. Malý prostý koflík s vytaženým a zaobleným uchem (hrob 1, N 4) má geograficky blízkou obdobu v kostrovém hrobu z roku 1934 z Čížkovic (*Filip 1936-1937*, 29; *Koutecký 1968*, 410; *Zápotocký 1964*, 159, obr. 9: 11), ale i na širším území Lovosicka a Litoměřicka – kupř. Budyně n. O., Litoměřice Weigend (*Zápotocký 1964*, obr. 3: 33; 5: 17, 18; 7: 8, 11; 8: 6). Analogii koflíku lze nalézt také např. v Kolíně bez nálezových okolností (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 13: 8). Menší koflík s mírně zaobleným uchem (hrob 15, N 13) je známý z Kolína, Jirečkovy ul. – poloha Bubova pila, hroby 10a, 10b (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 10: 13) a Kuchařovy cihelny (*Koutecký – Sedláček 1984*, obr. 11: 19).

Úprava povrchu a výzdoba keramiky

Při pokusu o hodnocení kvality, materiálu, výpalu a technologické úpravy keramiky jsme bez chemických analýz v archeologii bohužel odkázáni pouze na makroskopické (vizuální) pozorování, přičemž ta mohou být do značné míry subjektivní a přímo ovlivněny badatelovými empirickými zkušenostmi a znalostmi. Tento problém je nejzřetelnější při hodnocení úprav povrchu (tuhová keramika versus vtuhovaná a potuhovaná výzdoba, vlešťování atd. – k tomu např. *Golec 2003*, 42, 71, 118-122).

Všeobecně tradovaná je špatná kvalita výpalu funerální keramiky bylanské kultury, která je přikládána právě faktu, že jde o keramiku používanou pouze pro potřeby pohřbu a z toho důvodu nekvalitní, ačkoliv zatím zcela chybí exaktní laboratorní měření (k tomu např. *Koutecký – Sedláček 1984, 272*).

Černý matný až slabě lesklý povrch může být přikládán buď vtuhovanému či potuhovanému povrchu (podle *Golec 2003, 119*; čili běžně v literatuře označen jako tuhování), spíše však jej lze s ohledem na zřetelné pracovní stopy ve formě tahů až velmi mírných „žlábků“ považovat za pouhé leštění, kterážto úprava směřuje k vyhlazení povrchu nádoby. Po vypálení takto důkladně leštěná nádoba může mít hladký matný až černý lesklý povrch, který může být pokládán za užití tuhy – grafitu, ačkoliv tato použita nebyla (k tomu *Golec 2003, 118-128*).

Dochované povrchy a úpravy nádob v hrobě 1/2002 byly značně setřené, jejich původní úpravy povrchu byly většinou zjišťovány pouze na menších částech nádob, a to často s velkými problémy. Úpravy povrchu nádob byly zjištěny nejčastěji leštěné, na místech setřené až na vlastní keramickou hmotu. Zásobnice byla pouze hlazena, bez dalších zjevnějších výraznějších úprav. U mis (i amforovitě) a koflíku byl zjištěn právě leštěný povrch, a to vně i uvnitř. Povrchy amforovitých nádob nesly stopy hlazení a leštění. Leštěná byla rovněž dolní část amfory kultury billendorfské, která byla opatřena prokazatelnou výzdobou v podobě žlábků a důlků. Velmi nejistě je pak možno uvažovat o výzdobě keramiky 6 – amforovitě mísy, kde se na hrdle pod okrajem jevily velmi nezřetelné stopy slabě „rytých“ linií.

Kvalitní úpravy povrchu a zvláště vnitřní výzdoba mis byla v případě hrobu 15 výrazným prvkem. Bohužel, i v tomto případě byl stav dochování výzdoby a povrchových úprav mnohdy fatální. Amforovitá mísa (N 6) měla značně setřený povrch původně černý matný až lesklý, přičemž na hrdle pod okrajem se rýsovaly nepatrné stopy několika linií. Oba koflíky byly důkladně leštěny (N 5 a N 13), menší typ (N 13) pak nesl vnitřní velmi slabě rytou výzdobu v podobě vertikálních linií, směřujících ode okraje ke dnu. Talíř s přehnutým okrajem (N 9) byl na vnitřní straně vybaven rytou výzdobou v podobě 5 oblouků rozložených do tvaru pětistranné růžice (hvězdy). Zásobnici (N 1) lze ocenit jako zčásti hlazenou a leštěnou, s kvalitním hnědým hladkým povrchem. Nejvýraznějším prvkem byla vnitřní výzdoba mis, která byla buď velmi slabě rytá či vlešťovaná. Všechny zdobené mísy nesly přitom dekor hvězdy (růžice), a to buď čtyřcípé (N 3, N 12), pěticípé (N 4, N 10) nebo šesticípé (N 14). Pole mezi rameny hvězd jsou zdobeny vesměs šikmo a hustě vedenými liniemi, v podstatě

principem tzv. „vlčích zubů“, tedy do sebe zaklíněných pásů, příp. menších trojúhelníků. Jedná se o typy mis se zalomenou stěnou a vyhnutým okrajem, lišící se vzájemně celkovými proporcemi, příp. poměrem výšky a šířky. Profilace mis je téměř jednotná, rozdíly jsou patrné ve vyhnutí okraje, příp. v ostrém či oblejším lomu těla. Celkově lze hodnotit tento soubor mis jako velmi esteticky umně provedený, z hlediska typologického ucelený a jednotný.

9.2. Kovové artefakty

Nože

Ačkoliv mnohé kovové předměty nejsou považovány za chronologicky citlivé a jejich rozšíření a především doba používání trvá v dlouhodobém horizontu, věnuji v této kapitole vzhledem k velkému početnímu zastoupení těchto předmětů v obj. 15/2002 zvláštní pozornost.

Jediným kovovým předmětem odkrytým v obj. 1/2002 byl malý železný nůž, nalezený ve dvou fragmentech v JV sektoru hrobové jámy. Na první pohled zarazí jeho nepatrné rozměry, které jsou zvláště při srovnání s velikostí ostatních železných nožů odkrytých na lokalitě Lovosice – Aoyama ještě markantnější³.

Nůž je jedním z nejběžnějších kovových předmětů v hrobech bylanské kultury všech tzv. kombinačních skupin. V principu jsou rozlišovány dvě základní varianty nožů – a) malé, s průměrnou délkou kolem 15-16 cm, položené buď u kostry (tzv. „kapesní“) nebo u zvířecích kostí (rituální); b) velké (sekáče) s délkou nad 30 cm, které mohli mimo jiné sloužit i jako zbraň. Malé nože se ve středních Čechách objevují ve starším a středním období kultury bylanské (HC 1-3), velké nože-sekáče ojedinele vystupují již v mladší době halštatské (HC 2-3; *Koutecký – Sedláček 1984, 285*).

Velké nože jako předměty byly zařazeny do kategorie zbraní, tzv. „kapesní“ jsou považovány za mužský osobní nástroj ke každodenní praktické činnosti (*Koutecký 1968, 466*). Podle mého názoru lze však z funkčního hlediska nůž obecně zařadit do kategorie jak: a) nástroj; b) předmět denní potřeby; tak c) zbraň – rozměrově větší exempláře nožů. V obecném smyslu však nože mohli v sobě zároveň spojívat všechny tyto tři funkce, s tím, že se nespíše případ od případu jejich funkční použití mohlo lišit.

---

³ Na tomto místě ponecháváme stranou chronologickou stránku věci, jako i vzájemné srovnání hrobových výbav. Jde především o samotné rozměry předmětů, a to i přesto, že železný nůž není dochovaný celý a chybí špička čepele (zach. délka 73 mm). Celkovou původní velikost nože lze ale zcela jistě odhadnout na méně než 10 cm.

Podle archeologického slovníku kovových artefaktů (*Sklenář a kol. 1992*) by lovosický nůž byl zařazen do typové formy 2a – nůž s trnovitým řapem jednostranně odsazeným a čepelí s rovným hřbetem a lehce obloukovitým ostřím (podle *Sklenář a kol. 1992, 32*).

Dle výše uvedených kategorií (tzv. kapesních, rituálních) nožů je za určující kritérium považováno umístění nože v hrobovém kontextu. Při pokusu o takové rozlišení narážíme však na jistý problém. V případě lovosického nože není splněno ani jedno z kritérií – u kapesního poloha poblíž kostry, u rituálního poblíž zvířecích kostí. Zvířecí kosti se v hrobě 1/2002 nevyskytovaly, a nadto nebyl nůž uložen ani poblíž skeletu či spálených ostatků, nýbrž ve vzdáleném JV rohu. Ovšem s ohledem na jeho vlastní nálezovou situaci (2 frg. v různé hloubce, navíc dosti od sebe vzdálené), nelze na druhou stranu vyloučit ani jeho přemístění vzniklé postdepozičními procesy (orba, bioturbace způsobená hlodavci aj.). Za této situace není přesné kategorické určení možné, spíše jej lze však považovat za tzv. „kapesní“, tedy skutečně za běžně používaný předmět denní potřeby (nástroj).

V Polákách jsou známy dva nože (velký a malý) z hrobu 2/1976 (*Koutecký – Smrž 1991, obr. 5: 18, 23*), dva malé pak z hrobu 13/1976 (*Koutecký – Smrž 1991, obr. 15: 16, 18*). Po jednom malém noži byly mimo jiné vybaveny hroby 7, 10 a 12/1980 (*Koutecký 1993a, abb. 28: 9, 29: 12, 30: 16*). Tři exempláře běžných malých nožů nacházíme i proti proudu řeky Labe ve středočeském Kolíně. Jeden pochází z bohatého kostrového hrobu 3b s mečem patrně z výzkumu MUDr. Františka Dvořáka z listopadu r. 1938 (*Koutecký – Sedláček 1984, obr. 5:11*), druhý ze žárového hrobu z Orebitské ulice z výzkumu z roku 1975 (*Koutecký – Sedláček 1984, obr. 7: 9*), poslední je bez nálezových okolností (*Koutecký – Sedláček 1984, obr. 13: 20*). Všechny tři kusy jsou však odlišné nejen rozměrově (větší než 10 cm), ale i z tvarového hlediska – nůž s trnovitým řapem jednostranně odsazeným a čepelí s obloukovitým hřbetem a rovným až lehce obloukovitým ostřím (term. podle *Sklenář a kol. 1992, 32*). Z Kolínu blízkých Lošánek pochází menší nůž s oboustranně odsazenou čepelí a zahroceným trnem – řapem, a to z bohatého birituálního hrobu (*Koutecký 2003c, tab I: 13*). Na eponymní lokalitě Bylany u Českého Brodu patřily nože k běžné nacházené výbavě, celkem ve 13 hrobech bylo odkryto na 19 exemplářů malých rozměrů o délce 14 až 22 cm (*Koutecký 2003a, 33*). Nože jsou součástí kostrových, vícepočetných i birituálních hrobů.

Zbraně

V dvojitém kostrovém hrobě 15/2002 v Lovosicích bylo nalezeno menší železné kopí – oštěp. Rozpoznatelnost a typologické zařazení předmětů tohoto typu je složitá, a proto se pokusím o nástin jejich možného třídění.

a) Kopí (přesněji hrot kopí) – hrot bodné zbraně. Hrot kopí je tvarově variabilní, v zásadě větší a těžší než hrot oštěpu. Skládá se z tuleje a listu, který v poměru velikosti a hmoty nad tulejí převažuje.

b) Oštěp (přesněji hrot oštěpu) – vrhací zbraň, podobná kopí a nesnadno odlišitelná. O oštěpu se zpravidla hovoří jen u Fe kusů. V zásadě se za oštěpy považují hroty menší než kopí, lehčí a úzké, též kusy s dlouhou tulejí, jejíž průměr (tj. síla ratiště) je poměrně malý vzhledem k velikosti a váze hrotu (def. podle *Sklenář a kol. 1992*, 17-18, 35).

Železná kopí patří obecně mezi velmi vzácně nalézané předměty v prostředí bylanské kultury, počátkem 90. let bylo z celých Čech evidováno pouhých 10 exemplářů. Nejvíce (3ks) z nich pochází ze středočeského Hradenína, celkem 4 ks pochází ze tří pohřebišť v SZ Čechách (*Koutecký 1993a*, 42). Souhrnně o zbraních a kopích pojednal ve své publikaci D. Koutecký (1968, 466), později podal jejich výčet (1993a, 42), systematicky však zatím tyto předměty publikovány nebyly. Rozlišeny jsou nicméně dva základní typy kopí: 1. kratší typ do 20 cm délky s listovitým ostřím (hrotem) a kratší tulejí; 2. delší typ se štíhlým hrotem a delší tulejí. Kratší typy 1 jsou přitom považovány za chronologicky starší než štíhlý typ 2 a náleží pravděpodobně do stupně HC 2-3 (*Koutecký 1993a*, 42, 52).

Podle terminologického dělení (*Sklenář a kol. 1992*, 17-18, 35) by se předmět z lovosického hrobu 15/2002 dal označit jako buď a) kopí s dlouhým a úzkým tvarem listu a krátkou tulejí (max. 1/3 délky celého kusu), list má kosočtverečný průřez a tulej okrouhlý průřez; nebo b) oštěp listovitý s dlouhým listem.

Železný artefakt má celkově malé rozměry, jeho tulejka je spíše krátká vůči listu a předpokládané celkové délce hrotu⁴. Komplikovanost situace se však vyjeví při názorném velikostním srovnání několika předmětů. Při záchranném výzkumu na lokalitě Aoyama byly získány celkem tři předměty, jež bychom mohli celkem bez potíží

---

⁴ I zde ponecháváme stranou stav dochování předmětu – doch. délka činí 129 mm, tedy zhruba 4/5 celkové délky, chybí špička hrotu.

označit za kopí. I přes jejich velmi špatný stav a silnou korozivní vrstvu jsou opět na první pohled patrné jejich značně odlišné délkové rozměry.

Při srovnání jejich celkových délkových rozměrů v poměru k délce tulejky docházíme k názoru, že všechny tři předměty by v podstatě mohli být označeny samy o sobě i jako kopí i jako oštěp. Teprve vzájemným srovnáním jejich celkových délkových indexů, lze snad předměty řadit do jedné nebo druhé skupiny. Viděno tímto prismatem by pak předmět A. z obj. 15/2002 mohl být vzhledem ke svým malým rozměrům označen za oštěp, kdežto zbylé dva předměty (B, C – obj. 16, 17/2002) by pravděpodobně byly považovány za kopí.

Na eponymní lokalitě Bylany u Českého brodu byly nalezeny pouze dvě zbraně – označené za železná kopí (*Koutecký 2003a*, 33; *Píč 1908*, 25-26, obr. 33: 9). Jedno listovité kopí s dlouhou tulejkou (celk. délka 19,2 cm, délka tulejky cca 8 cm, průměr tulejky 2,6 cm) spolu s nožem v kostrovém hrobu 1/1 s koňskými postroji (*Koutecký 2003a*, 33, 39, taf. 1: 2; 32:1; *Píč 1897*, tab. 42: 1). Druhé kopí s krátkou tulejkou a štíhlým ostřím (celk. délka 19 cm, délka tulejky cca 4 cm) pak bylo vyoráno ze žárového hrobu 14/2, interpretovaného jako velký komorový žárový (*Koutecký 2003a*, 27, 33, 57, taf. 19: 1; *Píč 1900*, 224, tab. 23: 22). Tyto dva předměty jsou dobrou ukázkou nastíněné problematiky. Oba mají shodné celkové rozměry 19 cm, jejich délka tulejek je však ve vzájemném poměru 1:2 (8 a 4 cm). Jen podle tohoto poměru celkové délky k délce tulejky je patrná disproporce, která by se ve výsledku měla promítnout i při pokusu o kategorické zařazení a potažmo i o funkční zaměření předmětu. Z tohoto pohledu by předmět z delší tulejkou mohl být označen za oštěp, druhý s dvojnásobně kratší tulejkou pak za kopí. Avšak zásadním problémem je to, že není přesně definováno jaký poměr mezi celkovou délkou a délkou tulejky by měl naplňovat termín kopí a termín oštěp. Tím jsme však odkázáni v podstatě jen na porovnávání velikostního poměru mezi jednotlivými předměty. I z tohoto důvodu jsme se o toto srovnání pokusili u třech předmětů z lokality Lovosice, vědomi si však všech úskalí s tím spojených. Ve skutečnosti je tedy porovnáván jen celkový rozměr, který může být ovlivněn mnoha faktory (potencionální vývoj artefaktu v rámci relativní chronologie, technologie produkce – např. zručnost výrobce, různé potřeby a nároky odběratele apod.).

Podobně jako v případě nože nalezeného v obj. 1/2002, i zde jsou naše poznávací a rozlišovací schopnosti značně ztíženy. Nesnadné určení předmětu však s sebou kromě terminologického hlediska nese i vlastní význam či spíše funkční zaměření předmětu. Pokud jej přiřadíme do skupiny a) kopí či za b) oštěp, mění to zcela jeho funkční

hledisko a tedy význam jeho použití. První případ jej řadí do skupiny bodných zbraní (boj na blízko), druhý do skupiny vrhacích zbraní (boj na dálku). Pokud budeme kopí a oštěp považovat za skutečně účinné zbraně, tak náš pokus o jejich typologické určení může v principu změnit i pohled na možný způsob použití a funkční zaměření předmětu, tedy na uvažovaný způsob boje (v nejširším smyslu i války) na blízko či na dálku.

Ve středním Polabí (ve Středočeském kraji, v okr. Kolín) na levém břehu řeky Labe je nálezová situace podobná té, která panuje i na dolním Labi u Lovosic. Přestože bylo dříve uváděno, že hroty kopí se vyskytují jen v prvních dvou kombinačních skupinách (I-1, I-2) a výhradně v kostrových hrobech (*Koutecký 1968, 466*), je z uvedeného nástinu analogií patrné, že železná kopí se vyskytují v různých nálezových hrobových kontextech kultury bylanské. Počínaje od žárového (Bylany – hr. 14/2; KS III), přes průměrně vybavené hroby (Lovosice 1989) a hroby s koňskými postroji (Bylany – hr. 1/1; KS I-2) až po mimořádně vybavené hroby se součástmi vozů (Lhotka n. L., Rvenice; KS I-1). Z toho důvodu nelze pravděpodobně výskyt železných kopí v hrobech považovat za určující artefakty či indikátor pro zařazení do kombinačních skupin a patrně ani za chronologicky citlivý předmět, jehož vývoj patrně v průběhu let neprodělal výraznější technologické úpravy či tvarové změny.

Tento odstavec si nekladl za úkol přesnou analýzu kovových zbraní a už vůbec ne kritiku doposud učiněných poznatků, jeho náplní je jen poukázat na jistá terminologicko-rozlišovací úskalí spojená pochopitelně nejen s poznáním hmotné kultury starší doby železné, nýbrž je jedním z obecných problémů celého archeologického oboru (např. u kovových předmětů v archeologii středověku).

Jako přílohu k problematice přikládám seznam doposud známých železných hrotů kopí – oštěpů bylanské kultury v Čechách (Tab. 11).

Nálezy železných hrotů kopí bylanské kultury v Ústeckém kraji:

1. Nejstarším nálezem (r. 1919) ze SZ Čech pochází ze známého a významného nálezu ze Lhotky nad Labem (okr. LT). Jde o ukázkou železného listovitého kopí plochého průřezu s krátkou tulejí a poměrně širším listem, jehož délku nelze určit. Vyskytuje se zde mimo jiné spolu se součástmi vozu a železným mečem (*Dvořák 1938, 10-13, obr. 3; Kern 1934, 77-84; Koutecký 1993a, 42*).
2. Další listovité kopí o délce 148 mm pochází z Libochovan (okr. LT) z hrobu XXIX (*Koutecký 1993a, 42; Koutecký – Michálek 1978, obr. 3A*).
3. Lovosice (okr. LT), ČSAD – nález železného kopí pochází z kostrového hrobu 4/1989 z nepublikovaného výzkumu v roce 1989 (výzkum Blažek – Kotyza, *Koutecký 1991, NZ č.j. 1160/1991*).

4. Jediné kopí na lokalitě Poláky (okr. CV) bylo odkryto v žárovém jámovém hrobě 3/1974. (Koutecký 1993a, 42, 52; Koutecký – Smrž 1991, 175-176). V tulejce jsou otvory pro upevnění násady, jeho zach. délka je 210 mm, špička hrotu chybí (Koutecký – Smrž 1991, 175, 178, obr. 9: 21).
5. Zcela výjimečné postavení mezi nálezy ze SZ Čech zaujímá hrob ze Rvenic (okr. LN) se dvěma skelety, ze součástími dvou vozů a dvojicí hrotů kopí (Koutecký 1966, 12-21; Koutecký 2003b, 103-111, tab. 6: 8, 9: B 1, 2). Oba exempláře patří mezi oble listovité typy s dlouhým úzkým hrotem, s tulejkou okrouhlého průřezu a se žebrem, jež oble vystupuje na průřezu (term. podle Sklenář a kol. 1992, 17-18; typ 3a). Jejich celková délka je obdivuhodná – jedno měří 35 cm, druhé dokonce více než 40 cm.

Nálezy železných hrotů kopí bylanské kultury mimo Ústecký kraj (ve Středočeském kraji):

6. Bylany (okr. KO): hrob 1/1 kostrový S – J, levý bok mírně pokrčená, jáma 385 x 236 cm, 16 nádob (z toho 2 zásobnice), koňský postroj (2 udidla – Fe a bronzové), nůž, 2 labuťkovité jehlice a „měsíční symbol“. Kopí má středové žebro a tulejka postranní otvor k upevnění. Na jedné straně tulejky zachován otisk, patrně dřeva. Délka 192 mm, délka tulejky cca 80 mm, průměr tulejky 26 mm (Koutecký 2003a, 15, 33, 39, taf. 1: 2; 32:1; Píč 1897, tab. 42: 1; Píč 1908, 25-26, obr. 33: 9).
7. Bylany (okr. KO): hrob 14/2 žárový, spálené kosti, 1 nádoba (urna), nůž, snad pinzeta? Železné listovité kopí s s krátkou tulejí a štíhlým ostřím, délka 190 mm, délka tulejky cca 40 mm. Pozn. - vyoráno z hrobu, interpretovaného jako velký komorový žárový (Koutecký 2003a, 27, 33, 57, 77, taf. 19: 1, P 23: 22; Pleiner – Rybová 1978, obr. 143: 21).
8. Hradenín (okr. KO): hrob 20 kostrový S – J, natažená na zádech, jáma 390 x 300 cm, k.j. v rozích, 36 nádob (z toho 2 zásobnice), Fe nůž, četné součástky koňské postroje (80 ks, 3 Fe udidla a 2 postranice), zvířecí kosti. Listovité kopí s delší tulejí, délka 280 mm. Kopí u pravého ramene kostry. KS I- 2, dat: střední období (Dvořák 1936-1938, obr. 8: 1; Koutecký 1968, 413; Koutecký 1993a, 42).
9. Hradenín (okr. KO): hrob 22, patrně kostrový SZ – JV, skrčená poloha, jáma šířka 236 cm (pouze zbytek jámy), k.j. ve 2 rozích, 3 nádoby (zlomky zásobnice, zbytek zničen), Fe nůž a 2 udidla, zvířecí kosti. Pouze zlomek kopí v JV rohu – předmět ztracen! KS I- 2, dat: střední období (Dvořák 1936-1938, 17; Koutecký 1968, 413; Koutecký 1993a, 42).
10. Hradenín (okr. KO): hrob 31, kostrový S – J, mírně pokrčená poloha skeletu, jáma 330 x 240 cm, nejméně 13 nádob (1 zásobnice), 2 postranice, Fe nůž, korálky, zvířecí kosti. Kopí na úrovni lebky vedle levého ramene – předmět ztracen!. KS I- 2, dat: střední období? (Koutecký 1968, 414, obr. 2c; Koutecký 1993a, 42).
11. Kolín (okr. KO), Jirečkova ul.– Bubova pila (r. 1932): hrob 10a kostrový S – J, natažená poloha, jáma 250 x 200 cm, asi 11-15 nádob (z toho 2 zásobnice), Fe nůž. Železné kopí u ramene kostry. Předmět ztracen! (Koutecký 1993a, 42; Koutecký – Sedláček 1984, 243; Koutecký 1968, 417).

Ozdoby, spínadla a součásti oděvu

Mezi poměrně vzácně nalézaná ozdobná a funkční spínadla oděvu patří spony, mnohem častěji se obvykle v hrobech vyskytují jehlice (Koutecký 1968, 467; 2003a, 33, 2003b, 127), přičemž ke spínadlům jsou řazeny i přezky k opasku (Koutecký 2003b, 127). Přezka je pomůcka k zapnutí opasku či řemene nejen provlečením, ale i zajištěním pomocí trnu či výčnělku procházejícího otvorem v protějším konci řemene (term. podle Sklenář a kol. 1992, 40-41). Opaskové přezky lze přitom označit za výjimečné nálezy

v oikumeny bylanské kultury. Jeden exemplář železné opaskové přezky s ulomenou jehlou o rozměrech 47 x 38 mm byl odkryt v litoměřickém okrese a je původem z bohatě vybaveného hrobu ze Slatiny (*Koutecký 2003b*, 111-114, tab. 2: 25, 5: 5), jehož výbava je mimo jiné výjimečná i nálezem dvou bronzových nádob⁵. Slatinská opasková přezka náleží typu 1a – okrouhlá s trnem – ve smyslu třídění Z. Sklenáře (*Sklenář a kol. 1992*, 40-41). Podobně unikátní jako přezky jsou ve starší době železné i jejich prostší formy – opaskové (či též pasové) zápony. Jejich výskyt je stejně jako u opaskových přezek tak řídký, že jim doposud v české literatuře nebyla věnována bližší pozornost. S jejich podstatně častějším výskytem se lze setkat teprve až v obdobích mladších, tedy až v době laténské a římské. Opět si posloužíme nejprve definicí: opasková (pasová) zápona je kování určené k zapnutí opasku, obvykle háčkem do otvoru v kůži či do oka na protilehlém konci opasku (podle *Sklenář a kol. 1992*, 58). Artefakt nalezený v obj. 15/2002 na pánvi kostry 2 je ve tvaru písmene T, konec jeho základny je zahnutý (háček, zarážka či stěžejka). Na vrcholu základny kolmo umístěna dvě stejně dlouhá ramena, u jejichž protilehlých konců náznak kuličkovitého zakončení. Vytvořeno a uformováno patrně z jednoho železného prutu. Tento železný předmět považujeme s ohledem na jeho umístění, tvar a další okolnosti právě za pasovou záponu.

Z. Sklenář vymezil pro pravěké období 6 základních typů pasových zápon (*Sklenář a kol. 1992*, 58). Z hlediska technologického se lovosická pasová zápona nejvíce blíží typu 5 (obloukovitá – z tyčinky, dlouhá a tenká, provlečená koncem opasku a zachycená zarážkou) či 6 (vidlicovitá se stěžejkou). Oba tyto železné typy se však vyskytují až v mladší době laténské a neodpovídají zcela přesně popisovanému exempláři.

Předmět pocházející z Kutné hory – Karlova podle nálezových okolností (u pánve lidského skeletu) a vzhledu, lze podle mého názoru považovat za spojovací prvek opasku, tedy přezku či záponu, ačkoliv autorka se pokusila tento předmět hypoteticky interpretovat jako zákolník (*Šumberová 1996*, 474, obr. 3: 30).

Nejistá zmínka o železné „přezce“ pochází z Čičovic (ok. Praha – západ; *Koutecký 1968*, 410).

Zmíněná vzácnost opaskových přezek a zápon je zřetelná i na lokalitě Bylany, kde byla přes rozsáhlý výzkum nalezena pouze jedna oválná přezka – zápona

---

⁵ V hrobu ze Slatiny byly pohřbeny 2 osoby inhumací (z toho 1 v natažené poloze, druhá v JV rohu skrčená poloha či v sedě?), jedna žárově. Podle antropologického posudku J. Chochola se snad jedná o tři

s trojúhelníkovitou destičkou. Jde v podstatě o zajímavé a invenční funkční sloučení obou předmětů – přezky a zápony (patrně sloučení přezky typu 1c a zápony typu 1c; *Sklenář a kol. 1992*, 40, 58). Dnes je však tento předmět bez jakýchkoliv známých nálezových okolností (*Koutecký 2003a*, 77, taf. P 23: 1; *Píř 1900*, tab. 22: 1). Na rozsáhlé kolínské nekropoli tento typ předmětů například zcela postrádáme.

Jediným jednoznačným dokladem pasové zápony z celého českého prostředí bylanské kultury pochází z Poláků. Zde v birituálním hrobě 7/1974 u pánve ženské kostry (adultus II) byl odkryt velmi podobný exemplář. Polácká zápona má sice jedno rameno ulomené, ale i tak lze rozpoznat původní tvar do písmene „T“, přičemž má zcela shodné zakončení základny háčkem jako lovosická. Tento typ však není zhotoven z jednoho železného prutu jako patrně v případě lovosického, nýbrž jeho tělo je silnější, ploché a slabě oválného tvaru. Polácká zápona má tedy jednoznačné shodné rysy se záponou z hrobu 15/2002, včetně rozměrů (Poláky: hrob 7 – délka 85 mm, č.př. 184/74 – 12; Lovosice II: hrob 15/2002 – délka 75 mm, č.př. 183/02 – 194). Svým rozšířeným tělem se v případě polácké může jednat o vyspělejší typ, snad i v rámci relativní chronologie mladší. Hrob 7/1974 je datován na rozhraní HC 3-HD 1, tedy mezi mladší fází středního období až do mladšího období kultury bylanské (*Koutecký – Smrž 1991*, 180, 183, obr. 12: 14).

Oč více vzácný je výskyt pasových zápon v Čechách, o to běžnější je v Horní Falci (*Torbrügge 1965*, taf. 23: 24-26, 52: 24-26, 54: 2, 56: 1, 57: 8, 58: 25, 26). Všechny tyto zápony s lichoběžníkovitým tělem jsou však pravděpodobně mladší než exemplář lovosický a tvarově mají spíše blíže k záponě polácké.

Jistý terminologický problém nastal i při pokusu o pojmenování souboru 14 malých bronzových předmětů (N 17 až N 30). V literatuře se tento předmět vyskytuje pod různými pojmy. Vystupuje buď jako „jednoduchá, polokulovitá či vypouklá návlečka s ouškem“ (*Zápotocký 1964*, 166, 170) či jako „malý knoflík s jednoduchým poutkem“ (*Koutecký 2003*, 108-111). V této práci jsem použil kombinaci obou těchto termínů a nazývám jej: bronzová návlečka polokulovitá s jednoduchým poutkem. Podobně tak např. „bronzová návlečka polokulovitá na spodu se čtyřmi sloupky spojenými kroužkem“ (*Zápotocký 1964*, 166) je zároveň „velký bronzový knoflík s prolamovaným poutkem“ (*Koutecký 2003*, 115). Podle předešlého vzoru bych volil pojem: bronzová návlečka polokulovitá s prolamovaným poutkem (tento předmět se však v popisovaných

---

muže? (z toho 1. kostra maturus II – 50 až 60 let, násilné úmrtí; 2. kostra maturus; kremace – dospělý jedinec; dále zvířecí kosti).

hrobech nevyskytuje). Domnívám se, že tyto předměty plnily spojovací i estetickou funkci, v principu byly navlékány, proto je považuji za návlečky. Jednoduché polokulovité návlečky (N 17 až N 30) mají stejně jako malé kruhy o průměru 15 až 19 mm nalezené v blízkosti pánve kostry 2 v obj. 15/2002 (N 31 až N 35) své četné analogie v hrobech s koňskými postroji, a to hned na několika lokalitách Lovosicka. To platí i pro dva větší bronzové kruhy o průměru 23 a 26 mm uložené vedle levé paže skeletu 1 (N 15 a N 16). Jako příklad uveďme dva kostrové hroby z Budyně n. O., Solany bez nálezových okolností, či pěkný soubor z vlastních Lovosic – Schwarzenberské cihelny (Zápotocký 1964, obr. 2: 2-7, 23; 3: 6-28; 10: 4-33). Jsou však u hrobů s koňskými postroji pochopitelně známy z celého prostředí české kultury bylanské.

Domnívám se, že dva větší bronzové kruhy (N 15 a N 16) umístěné vedle levé paže lidského skeletu 1 (muže) by mohly být prsteny. Tento šperk sice není v bylanské kultuře obvyklým jevem, jeho výskyt je však v několika případech doložen či předpokládán (Šumberová 1996, 474, obr. 8: 29; Koutecký 2003b, 9, tab. 2: 3). Pokud přijmeme tuto hypotézu za možnou, mohou naše interpretace směřovat dále. V umístění předmětů je patrně zřejmý úmysl – spočívaly uloženy přímo na sobě, a to tak, že menší ležel na větším. Jejich výskyt u paže lze přičíst nejspíše také záměrnému uložení. Jen připomeňme, že zcela rozhodně nejsou kruhy součástí koňského postroje (ten se v hrobu nevyskytuje). Nejsou podle mne ani součástí opasku, ať již s ohledem na prostorovou vzdálenost skeletu 1 a 2 či přeci jen nepatrně větší rozměry těchto dvou kruhů v porovnání s pětici menších.

Soubor 14 ks bronzových polokulovitých návleček s jednoduchým poutkem spolu s pěti malými bronzovými kroužky o průměru 15-19 mm byl nalezen na svrchní a spodní části pánve skeletu 2. Jejich lokalizace, pravidelné rozmístění a výskyt společně se železnou opaskovou záponou, vede k oprávněné domněnce, že celý tento soubor kovových artefaktů tvoří jednotlivé části jednoho funkčního celku. V principu jde o dvě základní součásti a) spojovací a funkčně využitelné prvky – kroužky a železná opasková zápona; b) ozdobné prvky – návlečky (jejichž funkční zaměření ovšem také nelze vyloučit). Celý tento soubor lze podle mne interpretovat celkem jednoznačně jako kovové pozůstatky jednoduchého tenkého koženého či látkového řemínku – pásku, který byl nošen kolem pasu. Funkční hledisko lze spatřovat v samotném opásání tímto řemínkem či páskem, estetické hledisko pak ve spojení drobných bronzových elementů spolu se železnou přezkou. Nemůže být rovněž vyloučena možnost, že podobné pásky

mohly v živé kultuře určitým způsobem představovat jisté vyjádření dosaženého sociálního statusu a postavení jedince ve společnosti, v tomto konkrétním případě ženy. Není dále bez zajímavosti, že podobné jednoduché návlečky se normálně vyskytují v hrobovém kontextu jako součást koňského postroje. Zde jich však bylo užito zcela jiným způsobem, a to nejspíše k přepásání oděvu.

9.3. Broušená industrie

Kamenné nástroje nejsou v bylanské kultuře obvyklé. Pouze výjimečně se v hrobě vyskytne kamenná sekera, např. v Bylanech (*Koutecký 2003a*, taf. 2: 8, 3: 1). Kamenný artefakt (broušená industrie) z hrobu 1/2002 je možno podle mého názoru interpretovat jako brousek. Jde o opukový podlouhlý předmět s hladkými nepravidelnými stranami, na jehož vrcholu se nachází z obou stran nedokončený zužující se vývrt (Tab. 2: 13). Vývrt lze označit za nedokončený, původně měl být pravděpodobně vytvořen skrz celý průřez předmětu. Vezmeme-li v úvahu nepravidelné opracování jeho stran, zdá se, že mohl být skutečně používán jako funkční brousek. Předpokladem pro funkční využití je naopak jeho celkový průvrt určený nejspíše k zavěšení (u pasu?). Je tudíž těžko rozhodnout, zda jde o předmět osobní potřeby či do hrobu umístěný symbolický milodar. Uložení dále od kostry spíše nasvědčuje pro druhou tezi.

Podobný artefakt je v hrobech bylanské kultury asi natolik výjimečný, že se nepodařilo v českém prostředí dohledat obrazovou analogii. Zmínka o pískovcovém brousku pochází z Prahy – Dolní Liboce ze žárového hrobu I, kde byl mimo jiné také s nožem stejně jako v případě lovosického hrobu 1/2002 (*Koutecký 1968*, 422), či z Libochovan ze žárového hrobu č. 24. Předmět se však při revizi muzejních sbírek nepodařilo najít (*Koutecký 2003b*, 9, č. 21). Jeho případný výskyt lze předpokládat spíše v sídlištním kontextu.

Velmi podobný artefakt, interpretovaný jako kamenný závěsek – přívěsek s průvrtem pochází ze západohalštatské oblasti Horní Falce na lokalitě Grund-Ost z hrobu 5 (*Torbrügge 1965*, 91, taf. 59: 5). Tento hrob je zajímavý i z toho důvodu, že obsahoval také malý železný nůž, značně podobný lovosickému (*Torbrügge 1965*, 91, taf. 59: 7). Stejně jako v jeho případě, jde i zde o nůž s trnovitým řapem jednostranně odsazeným a čepelí s rovným hřbetem a lehce obloukovitým ostřím. Dokonce snad i v jednoduché malé míse zde nalezené je možno shledat určitou tvarovou podobnost s lovosickým nálezem č. 5 (*Torbrügge 1965*, 91, taf. 59: 4). Z výbavy však poněkud vybočuje vysoká hrncovitá nádoba a zlomky bronzového pásu (*Torbrügge 1965*, 91, taf. 59: 8). Bohužel

nálezové okolnosti hrobu nedovolují učinit další závěry, nicméně se jeví, že výskyt malého železného nože spolu s kamenným brouskem má své funkční a významové souvislosti, přičemž jejich odraz lze shledat i ve vzdálené bavorské oblasti Podunají.

10. Syntetické zhodnocení

Při hodnocení budou nejprve shrnuta archeologická a antropologická zjištění, která mohou být dále interpretována. Jednotlivé hroby jsou hodnoceny především s ohledem na úpravu, podobu a parametry hrobových jam, kompletní výbavu, uložení zesnulých a užitý pohřební ritus. Pochopitelně značnou oporou při pokusu o interpretaci zjištěných archeologických situací jsou přitom výsledky antropologické analýzy.

Z hlediska chronologického a především stratigrafického považují hrob za uzavřený nálezový soubor, pokud v něm nejsou zřetelné druhotné zásahy a nic nenasvědčuje tomu, že byl např. vyloupen, druhotně poškozen či byl do něj vložen pozdější pohřeb. O této problematice byla v nedávné době vedena odborná diskuse. Za uzavřený nálezový soubor považují soubor (skupinu) artefaktů jednorázově vyřazený ze živé kultury, tedy jednorázově uložený, deponovaný, a tím archeologizovaný. Situace jednorázového uložení však v principu pomíjí možnost, že tyto artefakty mohly často i po delší dobu „přežívat“ (fungovat, být používány) v živé kultuře, což z přísně chronologického hlediska může přinášet nemalé problémy (cf. např. dobu užívání římských mincí v Germánii či oběh středověkých mincí).

10.1. Úprava a vzhled hrobových jam

Zjištěné maximální rozměry hrobové jámy 1/2002 činily 270 x 210 cm (plocha 5,67 m², hloubka 25 cm od skryté úrovně), přičemž bráno prismatem českého pravěkého pohřebního ritu by takto rozměrná jáma mohla být označena bezpochyby za velkou. Jiná situace nastává, když je toto zjištění nazíráno pod úhlem vlastní kultury bylanské. Zběžným srovnáním velikostí hrobových jam, kde nejsou výjimkou hroby s delší stěnou přes 5 m (a plochou čítající až dvě desítky m²) již toto označení přestává mít zřetelné kontury. Tato okolnost hraje přitom jednu z rolí při zařazení do kombinačních skupin hrobů (viz níže kap. 10.5.). Podobná situace nastává i při hodnocení hrobové výbavy. Počet keramických a kovových artefaktů zjištěný v jednotlivých hrobech totiž značně kolísá a je i přes zjevné podobnosti dosti variabilní. Lze tedy považovat za důležité vzájemné posuzování zjištěných archeologických dat a přitom se z nich pokusit vyvodit určité závěry platné pro konkrétní situaci daného hrobu. Je potřeba si zároveň uvědomit,

že zařazování jakékoliv jevu do obecně platného schématu s sebou nese četná úskalí, přičemž spektrum zkoumaného jevu může být natolik široké, že může často dojít k situaci nemožnosti jednoznačného určení.

Pravidelná obdélná hrobová jáma obj. 15/2002 dosahovala rozměrů 315 x 160/170 cm (plocha 5,35 m², hloubka max. 40 cm od skryté úrovně). Stejně jako předešlá, byla orientovaná přesně ve směru S – J podél delší osy. Svou délkou přesahuje obj. 1/2002, svou šířkou je však menší. Rovněž u tohoto hrobu by bylo možné použít adjektivum velký, ve srovnání s ostatními hroby na lokalitě (viz kap. 7.1. a 7.2.) však rovněž zdaleka nedosahuje největších rozměrů. Rozměry a plochou hrobových jam se tedy oba hroby řadí mezi spíše menší na lovosickém pohřebišti, kde byly jinak zjištěny hroby podstatně delší i širší a s větší plochou (běžné rozměry 4/5 x 2/2,5 m, s plochou nad 8 m²).

Výsledky dosavadního bádání nasvědčují, že určitá část velkých komorových hrobů byla kryta mohylovými náspy, předpokládáno je, že většina byla tvořena vydřevenou komorou krytou stropem, na němž byla navršena hlinitá či hlinito-kamenitá mohyla (Koutecký – Sedláček 1984, 266). Spolehlivých dokladů o tomto tvrzení však doposud nebylo učiněno dostatek. Konstrukční prvky upravující hrobovou jámu do podoby vydřevené komory s mohylovým náspem na povrchu nepatří zrovna k nejčastějším nálezům. Za pozůstatky mohyl jsou kromě výdřevy (trámy-latě, a to ať již ze stropu, stěn či podlahy) považovány pozůstatky nejčastěji čtveřice kůlových jam v rozích (pozůstatek nosné konstrukce), kamenného závalu kryjícího strop komory (dokládajícího násep vesměs kameno-hlinitý včetně stél) či kruhový obvodový žlab odvodňující násep. Stopy výdřevy – trámů patří mezi nejméně časté (např. Lovosice – garáže ČSAD, hrob III/1956), v lepších případech je dochována kombinace kůlových jamek a kamenů ve výplni hrobu (např. Račiněves, okr. LT; Poláky, okr. CV). Pouze výjimečně se dochovají společně dřevěné trámy, kamenný zával a kruhový obvodový žlab (Rvenice, okr. LN).

Bohužel v případě hrobu 1/2002 nedovoluje zjištěná situace soudit, jakým způsobem a zda vůbec byla hrobová jáma jakkoliv upravena. Nebyly zjištěny pozůstatky výdřevy, kůlových jamek ani kamenů. Situace může být teoreticky způsobena intenzivní novověkou zemědělskou činností (vyorání kamenů) a agresivním sprašovým prostředím (zetlení dřeva), avšak to je pouze spekulace. Faktem je, že objektivní pozitivní nález umožňující soudit, že by hrob mohl být tvořen komorou, nebyl učiněn. Z tohoto důvodu je nutné objekt 1/2002 označit za hrob v prosté jámě, tedy jámový.

Jinak je tomu v případě hrobu 15/2002. Za možný pozůstatek výdřevy (snad stropu?) by mohla být považována nepatrná rzivá dřevitá stopa zachycená na profilech a v JZ sektoru jámy v hloubce kolem -20 cm. Terénní situace objektu je zajímavá svojí relativně malou vzdáleností od dalšího hrobu bylanské kultury (necelých 5m od obj. 16/2002). Může být i tato okolnost jedním z faktorů poukazujících na potencionální přítomnost mohylového náspu? Zdá se, že vzdálenost obou hrobů je dostačující pro eventuelní mohylový násep. Naopak protiargumentem může být „nepoškozené“ dochování keramických artefaktů. Předpokládám, že při provalení stropu kryjícího komoru a něm uložené masy hlíny, by došlo ke značnému přemístění a hlavně roztříštění nálezů. Rozhodnout tedy jednoznačně, zda hrob byl či nebyl tvořen vydřevenou komorou a náspem je komplikovaný problém.

Obě hrobové jámy byly tedy orientovány přesně ve směru sever – jih, obě jsou obdélného tvaru. Ačkoliv jáma hrobu 15/2002 je znatelně delší a užší než hrob 1/2002, jejich plocha se liší o pouhé tři desetiny m².

Obj. 29/2002 byl tvořen pouze malou kruhovou jamkou o průměru 40 cm, zahloubenou na rozhraní černozemě a podloží žluté spraše.

Orientace hrobů v SZ Čechách je u velkých obdélných hrobů především ve směru V – Z podél delší osy, s případnými odchylkami (*Koutecký 2000*, 454). Tato orientace je v této oblasti častým znakem, stejně jako je v oblasti pražské a středočeské obvyklá a převažující orientace ve směru S – J. Z tohoto pohledu je zajímavé, že lovosické hroby mají striktní a přesnou orientaci ve směru severojižním, což přirozeně platí i pro obj. 1 a 15. Přinejmenším z tohoto důvodu lze v obecné rovině uvažovat o jisté souvislosti se středočeskými oblastmi, případně v opačném geografickém směru s oblastí bavorskou, kde rovněž tato orientace převažuje.

10.2. Hrobová výbava

V této části bude popisována jednak terénní archeologická situace a jednak stav hrobové výbavy. Pro tyto účely byla vytvořena ilustrativní rekonstrukce, která oba aspekty dostatečně výstižně a přehledně postihuje. Vedle odkryté terénní situace lze snadno shlédnout kompletní výbavu po jejím laboratorním ošetření (Tab. 7).

Nejen v parametrech hrobových jam, ale i v uložení artefaktů a jejich typové a početní skladbě je třeba zmínit patrnou podobnost mezi oběma objekty 1 a 15. Pro potřeby srovnání keramické výbavy byla proto vytvořena komparativní tabulka základních typů, vyskytujících se v popisovaných hrobech (Tab. 9). Podle této tabulky

je zřejmé, že oběma hrobům je společný výskyt hned několika keramických typů: amforovité zásobnice, amforovité misky, misky a koflíku. U prvních dvou jmenovaných je přitom stejné početní zastoupení (1 ks), v případě koflíku je o jeden exemplář navíc v hrobě 15/2002. Z hlediska objemu lze vizuálně ocenit zásobnici z obj. 1 jako nepoměrně větší než tu pocházející z obj. 15.

Naprosto převažující početní výskyt můžeme vyzdvihnout u mis různých tvarů. U obj. 1/2002 bylo zjištěno 5 mis, u obj. 15/2002 dokonce 7 kusů. Tvarosloví mis s vyhnutým okrajem z výplní obou hrobů je si v několika případech dosti podobné, rozdíly jsou patrné pouze na úrovni jemných nuancí. Nejzásadnější rozdíl mezi miskami z hrobu 1 a 15 pak představuje pochopitelně vnitřní výzdoba. Zatímco uvnitř mis z prvního hrobu nebyla zjištěna žádná výzdoba, jsou misky v hrobě 15 bohatě a velmi jemně zdobené hvězdami různých druhů (Tab. 10). Výzdoba mis je nadto jedním z určujících chronologických prvků, který staví keramický celek obj. 1 do relativně starší fáze bylanské kultury vůči celku z obj. 15.

Pohledem komplexních hrobových výbav je pak nutno pojímat obj. 15 za podstatně lépe vybavený než hrob 1. Převažuje jej keramickou výbavou (v poměru 14: 11), především pak počtem kovových artefaktů (poměr 24: 1), ale navíc i zvířecími kostmi, jež musíme též přičítat do skupiny milodarů.

V rozmístění milodarů je patrně zřejmý úmysl. U keramické výbavy je toto zjištění nejzřetelnější v umístění největšího typu, tedy amforovité zásobnice v JV rohu hrobové jámy. Takové umístění může být považováno za striktní, alespoň na lovosickém pohřebišti. Ale i ostatní umístění keramiky má společné rysy. Největší koncentraci činící převážnou část celkové výbavy vidíme v obou případech v jižní polovině hrobové jámy, za hlavami zesnulých. V hrobu 1 zde bylo umístěno 8 z celkově 11 nádob, u hrobu 15 byl poměr ještě větší, a sice 12 nádob ze 14. Také s ohledem na typologii nádob je možné prohlásit výskyt určitých nádob na daném místě hrobu alespoň zčásti za podobný. Týká se to konkrétně případu několika mis, amforovitých mis a koflíků soustředěných kolem zásobnice v jižní části hrobu. Zbývající nádoby byly přitom uloženy podél východní stěny v severní polovině jámy (obj. 1 – 3 ks; obj. 15 – 2 ks).

Nádoby jsou u sebe natolik „natěsnány“, že se často při prasknutí a propadnutí výdutě zásobnice ocitají úplně nebo zčásti pod ní (obj. 1 – N 2 a 3; obj. 15 – N 13 a 14). Přitom jsou také nádoby často vkládány do/na sebe. U obj. 1/2002 byl koflík uložen na misku (N 4 do N 5), u obj. 15/2002 byly ve dvou případech menší misky vloženy do větších (N 4 do N 3; N 12 do N 11), jednou byla rozpadlá mísa (?) vložena na

amforovité míse (N 7 na N 6). Neméně zajímavé jako vzájemné vkládání nádob do sebe se jeví být úmyslné uložení nádoby dnem vzhůru. V úvaze, že nádoby představují jen jakési „obaly“ či „podnosy“ pro potraviny (jejichž výskyt je předpokládán), lze dále uvažovat o tom, že spodní nádoby by logicky žádné potraviny obsahovat nemohly (v případě dvou do sebe těsně vložených mis je přítomnost kupř. i kašovitě hmoty nejspíše vyloučena, byla by vytlačena tíhou horní nádoby; tím více je to pochopitelně logické při obráceném uložení nádoby).

Keramická výbava hrobu 1/2002 čítala celkem 11 kusů nádob. Její rozmístění se soustředilo především do jižní poloviny hrobové jámy. Za lebku zesnulého, blíže JV rohu a u jižní stěny bylo umístěno 8 nádob. Celý JV zaujímala amforovitá zásobnice (N 1), zčásti pod ní (pod její propadlou výdutí) stála široká mísa a amfora billendorfské kultury (N 2 a N 3). Poblíž pak byla umístěna skupina tří mis (N 5, 7, 8), koflíku (N 4) a amforovité mísy (N 6). Další tři nádoby byly uloženy poblíž SV rohu a u východní stěny v severní polovině hrobové jámy (N 9 až N 11).

Poměrně častý jev bylanské kultury, a sice vkládání nádob do sebe byl zaznamenán v případě mísy a do ní vloženého koflíku, původně patrně postaveného (N 5 a 4). Tři nádoby byly uloženy podél východní stěny, dvě z nich přitom blíže SV rohu. Tato dvojice nádob si zaslouží pozornost také z důvodu, že jedna sloužila jako urna – popelnice (amforovitá nádoba N 10), druhá byla umístěna v hrobě dnem vzhůru (mísa se zataženým okrajem N 11). U posledně jmenované lze předpokládat, že mohla být původně do hrobu uložena na hrdle urny a její archeologizovaná situace je výsledkem jejího sesuvu. Tomu na druhou stranu odporuje nálezová situace keramiky 10. Přes malou hloubku hrobové jámy lze stav zachování keramické výbavy hodnotit jako relativně dobrý, podařilo se rekonstruovat všech 11 nádob, či alespoň jejich částí. Zachovaly se prakticky celé i dva největší tvary – zásobnice a amforovitá nádoba (N 1 a N 9), jejichž hrdla se propadla do výdutě. O to více zarážející je přítomnost pouze dolní části nádoby 10, jejíž výška není nijak výrazná, a přesto její horní partie zcela chybí. Uvážíme-li tuto okolnost, lze snad uvažovat nad tím, že ani původně nebyla vložena do hrobu celá?

Ve srovnání s jinými lépe vybavenými hroby lze keramickou výbavu obj. 1/2002 hodnotit jako slabě zastoupenou. Na lovosickém pohřebišti se svým počtem 11 nádob jde o nejmenší počet zde zjištěný. Keramický soubor obsahuje amforovitou zásobnici a dvě amforovité nádoby. Nejpočetněji zastoupeným keramickým typem v počtu 5 ks je i jinak v kultuře bylanské běžně se vyskytující mísa. Po jednom kuse byly zjištěny

amforovitá mísa, koflík a amfora billendorfské kultury. Z hlediska typologického spektra jde však o poměrně dobře kvantitativně i kvalitativně zastoupený soubor, poskytující hned šest z devíti základních keramických typů (Tab. 9). V rámci relativní chronologie lze považovat za citlivější a určující pouze 3 keramické typy: koflík se zaobleným uchem, poněkud vyšší amforovitou mísu a zčásti i amforu kultury billendorfské.

Celkový počet nádob v hrobu 15/2002 čítal 14 kusů (Tab. 8). Také u tohoto objektu se převážná část keramické výbavy soustředila v jižní části jámy, podél jižní stěny, tedy opět za hlavami zesnulých. V jižní části bylo odkryto 12 nádob (N 1 až N 10, N 13 a N 14). Nejblíže JV rohu opět stála amforovitá zásobnice (N 1). Blíže jižní stěny pak byl rozložen soubor 5 dochovaných mis (N 2 až N 4, N 10 a N 14), dvou rozpadlých mis (N 7 a N 8), 2 koflíků (N 5 a 13), amforovité mísy (N 6) a talíře (N 9). Malá mísa a koflík (N 14 a N 13) se přitom nacházely pod výdutí zásobnice. V severní polovině jámy u východní stěny byl odkryty zbývající dvě nádoby – široké mísy vložené do sebe (N 11 a N 12). Vkládání nádob do sebe bylo rovněž zaznamenáno. Ve dvou případech byly menší mísy vloženy do větších (N 4 do N 3; N 12 do N 11), jednou byla rozpadlá mísa(?) vložena na amforovité míse (N 7 na N 6).

Největším zastoupeným keramickým typem v souboru je amforovitá zásobnice, nejhojněji jsou zastoupeny mísy v počtu 7 kusů. Ve dvou exemplářích se vyskytl koflík. Po jednom kuse byly registrovány amforovitá mísa a talíř. Zachování výbavy lze hodnotit jako dobré, s výjimkou dvou nádob (N 7 a N 8) se podařilo rekonstruovat buď celé nádoby, či alespoň jejich části. Pěkný a početný keramický soubor však obsáhl pouze 5 základních typů, a sice zásobnici, mísu, amforovitou mísu, talíř a koflík (Tab. 9). V rámci relativní chronologie jsou významnější pouze dva typy, a sice amforovitá mísa (nizká, stlačený tvar) a koflíky se zahrocenějšími uchy. Významným prvkem byla vnitřní výzdoba mis, a to buď vleštovaná nebo slabě rytá v podobě čtyř, pěti a šesticípé hvězdy (Tab. 10). Rytou výzdobou do tvaru hvězdy byl opatřen i plochý talíř.

Kromě keramické výbavy byl v hrobě 1/2002 obsažen jediný kovový artefakt – malý železný nůž (N 12) a dále kamenný brousek (N 13). Oba tyto předměty lze označit buď za nástroje či za předměty osobní potřeby. Naopak v hrobu 15/2002 byly kovové předměty početně zastoupeny. Soubor 14 bronzových polokulovitých návleček, 5 malých kruhů (N 17 až N 30 – návlečky, N 31 až N 35 – kruhy) a železná opasková zápona (N 36) se nacházeli na pánvi kostry 2. Dva větší kruhy (N 15 a N 16) vedle levé paže kostry 1. Všechny tyto kovové předměty lze považovat za ozdoby, součásti oděvu

a spínadla. Jedinou zbraní bylo malé železné kopí – oštěp (N 37), umístěné pod spodní čelistí skeletu 1. K milodarům je nutno řadit rovněž zvířecí kosti z ovce/kozy, jejíž patrně levá polovina ležela podél východní stěny jámy.

V malém jamkovém hrobu 29/2002 se vyskytovaly pouze dvě nádoby. Mísa (N 1) se zalomenou stěnou a amforovitá nádoba s vyhnutým okrajem a vyšším kuželovitým odsazeným hrdlem (N 2). Nádoby byly uloženy v malé kruhové jamce, a to tak, že na stojící amforovité nádobě byla na jejím hrdle umístěna dnem vzhůru mísa. Amforovitá nádoba byla tímto způsobem překryta. Obě nádoby byly dobře dochovány, jsou rekonstruovány prakticky celé. Jejich povrchy byly hladké až lesklé, bez výzdoby. Na tomto místě stojí zdůraznit, že výpal keramiky a její celkové dochování se zdají být kvalitnější ve srovnání s keramikou pocházející z kostrového a birituálního hrobu, což je i jinak v bylanské kultuře sledovaný jev.

10.3. Lidské ostatky a pokus o archeologicko-antropologickou interpretaci

Pokud stav zachování kosterních pozůstatků dovolil soudit, tak uložení pohřbených podléhalo v Lovosicích nejspíše přísně dodržovaným normám (ritu), jak naznačují polohy koster v poloze natažené, uložené na zádech vždy v severní polovině hrobové jámy, přičemž jejich lebky směřují k jihu a nohy k severu. Nejinak tomu tedy bylo i v případech popisovaných hrobů 1 a 15. I když oba hroby vykazaly odlišný způsob pohřebního ritu (birituální a kostrový), lze kromě polohy inhumace rovněž nalézt shodu v tom, že v obou byl uložen více než jeden jedinec. Z tohoto ohledu je možno je považovat za hroby s více jedinci – tedy někdy označované za hromadné či vícečetné.

V obj. 1/2002 by registrován birituální způsob pohřbu, a to nejspíše se třemi jedinci. Lidská kostra (K 1) spočívala v SZ sektoru původně nejspíše v natažené poloze na zádech, jedinec snad s mírným natočením k pravému boku. Skelet byl rozlišen jako spíše mužský jedinec ve věku nad 50 let (maturus II – senilis) s gracilní až střední stavbou postkranálního skeletu. Zjištěná archeologická situace skeletu může být nejspíše způsobena postdepozičními procesy. Podél pravé části skeletu byly uloženy na dvou volně rozprostřených hromádkách spálené kosti (K 2 až K 4), které byly při výzkumu rozděleny do třech samostatných částí. Antropologická analýza však ukázala, že se jedná o ostatky pravděpodobně jednoho dospělého jedince bez určení pohlaví. Čtvrtá kumulace spálených kostí byla umístěna v nádobě 10 (K 5). Tyto ostatky náleží mladému jedinci bez určení pohlaví, možná i dítěti. Poměrně nápadný prázdný prostor

se vyskytuje v širším okolí kostry, celý SZ sektor je vyhrazen pouze lidským ostatkům. Prostor působí až pravidelným dojmem vymezený keramickými artefakty 10, 4 a 8 a stěnami hrobu v SZ části, jako by tvořil jakýsi negativ. Lze snad uvažovat nad tím, že zesnulý byl původně pohřben na dřevěných latích – márách, které se nedochovaly? O tom lze pouze spekulovat.

Problematické hrobů s více než jedním jedincem – hromadným, vícečetným, vícenásobným, nebyla v bylanské kultuře věnována významnější systematická pozornost (Koutecký 1968, 458-459). Žárovým pohřbům je obecně v bylanské kultuře přisuzováno zřetelné podřadné postavení vůči inhumaci. Při pokusech o rozpoznání sociální stratifikace je použití žárového ritu vykládáno buď jako přežívání tradic popelnicových polí či je přisuzováno obyvatelstvu v podřadném (sociálním, etnickém) postavení. Podobné schéma je použito i při birituálním způsobu pohřbu, kdy v žárově pochovaných jedincích („přídavných pohřbech“) jsou spatřováni nesvobodní porobení občané, domácí služebníci či dokonce otroci. Odraz autochtonního obyvatelstva je spatřován v žárových hrobech, zatímco cizí příslušníci mají být pohřbíváni v kostrových hrobech. (Chochol 1980, 187-194; týž 1991, 229; Koutecký 1968, 472; 1980, 194-197; 2000, 29; 2003b, 130; Pleiner – Rybová 1978, 476-481).

V případě žárových pohřbů v hrobu 1/2002 lze usuzovat na lidské jedince. Hrob může být s ohledem na pohřební ritus hodnocen jako birituální, a to nejspíše se třemi lidskými jedinci. O vztahu mezi zesnulými je bez analýzy DNA či stopových prvků problematické vyvodit platné závěry, jsme odkázáni na interpretaci. Terénní situace v ničem nenasvědčovala tomu, že do hrobu byly učiněny druhotné zásahy, z toho důvodu je nutno hrob považovat za jednorázově uložený a tudíž uzavřený nálezový soubor. Tím se dostáváme k pokusu o interpretaci, jejíž hlavní oporou zůstávají hlavně výsledky antropologické analýzy.

Kvůli výše popisovaným problémům s určováním spálených ostatků a z nich vyplývajících determinujících faktorů, je i s výsledky analýzy pokus o interpretaci složitý. Bohužel nebylo zjištěno pohlaví u žádného žárového pohřbu. O jakémisi „podřadném“ postavení ve smyslu dosaženého věku je možno uvažovat v případě pohřbu uloženého v urně v SV rohu hrobové jámy, který nejspíše náleží dítěti. V mnoha kulturách nejsou děti před absolvováním určitých přechodových rituálů či před zařazením do přesně vymezené sociální skupiny považovány za rovnoprávné členy společnosti. Lze pouze předpokládat, že nedospělý jedinec (dítě) nemusel v mnoha případech dosahovat v komunitě rovnocenného sociálního postavení s dospělými. Jeho

status a role byla nejspíše ve společnosti jasně určena, jeho práva a povinnosti přesně vymezena. Z toho vyplývalo celkové postavení jedince ve společnosti, který nemusel být považován ostatními členy za rovnoprávného, z čehož následně mohl vyplývat i odlišný způsob pohřbu. Otázkou je, zda lze tuto interpretaci vztáhnout i na starší dobu železnou a na případ lovosického hrobu 1/2002. Proti této tezi je nutno zmínit nálezy kostrových bohatě vybavených dětských (či nedospělých) hrobů (např. Kutná Hora – Karlov, Bohušovice n. O.), přičemž jsou doloženy spolu se spálenými ostatky dospělých jedinců snad dodatečně uložených. Jde tedy o naprosto opačný případ než v Lovosicích (Šumberová 1996, 483, obr. 7).

V obj. 29/2002 byl užit žárový způsob pohřebního ritu. Malý urnový hrob 29/2002 obsahoval spálené ostatky pravděpodobně dospělého jedince neurčeného pohlaví a blíže nespécifikovaného věku.

Hrob 15/2002 byl kostrový se dvěma lidskými jedinci. Antropologickou analýzou byl skelet 1 určen jako muž ve věku 30 – 39 let (adultus II), skelet 2 jako žena ve věku 20 – 30 let (adultus I) s výraznými poporodními změnami. Na pánvi bylo pozorováno zhojené zranění pánve.

Velmi zajímavým zjištěním je poloha skeletů, jehož projev nemá v bylanské kultuře doložené období. Oba jedinci leží v těsné blízkosti vedle sebe s mírným natočením páteře směrem k sobě. Jejich lebky se navzájem dotýkají. Podle jistých tafonomických znaků sledovaných na skeletech lze předpokládat, že kostry byly uloženy do hrobu záměrně v této poloze a že není nejspíše způsobena postdepozičními procesy. V hrobu nadto nebyly sledovány druhotné zásahy, jež by dovolily soudit, že by jedinci byly do hrobu vloženy následně. Jde tedy nejspíše o jednorázově uložený pohřeb dvou jedinců, který vykazuje znaky zjevně úmyslného uložení.

V kultuře bylanské jsou samozřejmě známy dvojité hroby, často i s více jedinci, a to buď kostrové nebo birituální. Jako příklad zástupce KS II-2 lze uvést např. hrob 15/1 z Bylan, kde jsou dva kostrově pohřbení jedinci uloženi podél stěn, přičemž je mezi nimi vyrovnána hrobová výbava. Tento hrob je pravděpodobně nejbližší analogií obj. 15/2002 z Lovosic s ohledem na uložení koster vedle sebe (Koutecký 1968, obr. 44; 2003a, taf. 5).

Problematický, nicméně o to zajímavější, je výskyt jakýchsi „společných“ milodarů, tedy artefaktů vyskytujících se v hromadných hrobech, a tedy darovaných společně více než jednomu jedinci. Přitom ovšem často není možno jednoznačně určit, který milodar souvisí s kterým pohřbem, který z nich byl vložen do hrobu kterému zesnulému a tzv.

mu „patří“. Zásadní se přitom jeví otázka, z jakého důvodu a proč je více jedinců pohřbeno v jednom hrobě. V úvahu kromě v literatuře zmiňovaných tzv. obětí či podřadného postavení (služky, otroci) a jiného etnického složení (v případě dodatečných žárových pohřbů), přichází podle mne hlavně sociální vazby ve společnosti, jež nemusí být nutně pouze na úrovni úzké rodiny. Příbuzenské vztahy jsou velmi širokým antropologickým pojmem, který je chápán mnohdy na širokospektrálních úrovních např.: rodina, blízcí i vzdálení pokrevní příbuzní (rod), rodina „příbuzných“ získaná manželskými svazky, ves čili obec – obecina, svazky obcí, kmen aj.

Jsou však známy četné případy, kdy kostrově pohřbení jedinci spočívají uloženi kolmo na sebe podél stěn jámy, šikmo vůči sobě i jiné (např. *Koutecký 2003a*, tabulky). Zvláště pak na základě birituálních a kostrových hrobů s podobně uloženými ostatky je často interpretována otázka a problém sociální struktury či sociálního postavení jedinců, především s ohledem na zmiňované nižší postavení žárově pohřbených (*Chochol 1980*, 187-194; *Koutecký 1980*, 194-197).

V případě, kdy je kostrově pohřben muž a žárově žena, bývá tato situace vykládána jako výraz podřadného postavení ženy vůči muži. Žena by měla svého „pána“ doprovázet a následovat do hrobu jako oběť (k tomu *Chochol 1980*, 187-194 a *Koutecký 1980*, 194-197). Obecně takto pochovaní jedinci nebývají považováni jen za „příslušníky rodiny zemřelého, ale za podřazené členy obce nebo jiné osoby“ (*Pleiner – Rybová 1978*, 481). Je přitom důležité, že zrovna tento případ je vysvětlován na příkladu birituálního hrobu IV/1956 z lovosických garáží ČSAD, takže díky geografické blízkosti nabízí srovnání poměrů v rámci jedné lokality. Hrob je sice datován do staršího až středního období kultury bylanské a řazen do KS II-2 (*Koutecký 1968*, 419-420), ale tato okolnost není na tomto místě určující. Jde o hrob označený jako nejchudší ve skupině zkoumaných (*Pleiner 1959*, 656), kterým je oproti bohatě vybaveným hrobům věnována nejmenší pozornost a bohužel není známo ani jeho vyobrazení. Hrob měl rozměry 200 x 134 cm, orientaci S – J, hloubku 110 cm, z výbavy se dochovalo jen 5 nádob, z toho jedna zásobnice a železný kroužek. Skelet muže byl uložen v natažené poloze s hlavou k jihu, po jeho pravé ruce měl „hromádku popela a spálených lidských kostí, které byly s to prozradit, že s mrtvým byla pohřbena mladší žena drobnější postavy“ (*Pleiner 1959*, 656). Je patrné, že hroby mají několik společných rysů, ať již jde o jámu a její orientaci (hrob 15/2002 větší rozměry: 315 x 160/170 cm) či uložení skeletu.

Za důležité přitom považuji okolnost, že oba lovosické hroby (IV/1956 a 15/2002) jsou dvojité, byla v nich pohřbena žena a muž a přitom nevynikají svou výbavou. Nadto je žena v obou případech pohřbena po pravé ruce muže a kromě toho jsou v obou hrobech pohřbeni dva dospělý jedinci (hrob IV/1956: žena adultus I; *Chochol 1980*, 188-189). Domnívám se, že při birituálním způsobu pohřbu IV/1956 je možno tuto nálezovou situaci mužsko-ženského pohřbu v principu interpretovat dvěma způsoby, a to buď jako osoby příbuzné (bratr – sestra, příp. vzdálenější příbuzenský vztah) či jako partnerský resp. manželský pár. Myslím, že v případě nedalekého dvojitého kostrového hrobu 15/2002 poloha koster této tezi může také nasvědčovat, ovšem s tím rozdílem, že umožňuje poněkud odlišné interpretační možnosti zmiňovaného vztahu „podřízený – nadřízený“.

Stručně lze shrnout archeologickou situaci lovosického hrobu 15/2002 následujícím způsobem. Jde o jednorázové uložení muže a ženy v podobném věku do jednoho hrobu, pravděpodobně se „společnými“ milodary v podobě keramiky (potravin) a poloviny ovce/kozy. Žena byla přepásána nejspíše opaskovým řemínkem spojeným železnou záponou a zdobenou bronzovými kroužky a návléčkami. Muž měl pod svou spodní čelistí uloženo železné kopí. Podél jeho levé paže spočívaly na sobě dva bronzové kruhy, které lze snad vzhledem k jejich uložení interpretovat jako prsteny. Jejich blízká až „intimní“ poloha nejspíše není způsobena druhotným přemístěním a může svědčit o jejich určitém vzájemném vztahu. Domnívám se, že celková tato poloha skeletů mohla být záměrně vytvořená pozůstalými při pohřbu. Tento vzájemný vztah doplňuje pravděpodobně i zachycené archeologické gesto, tedy ženská paže položená na paži mužské, jež může být nazváno jako spojení rukou. Pomocí lidské ruky je v různých dějinných dobách vyjadřováno mnoho základních gest komunikativního významu, jež tvoří část rozsáhlého systému komunikace pomocí celého lidského těla (podle *Smetánka 1992*, 560-566; *2003*, 68-71). Zároveň polohy obou koster spíše svědčí o tom, že zde pohřbení jedinci jsou si svým způsobem rovnocenní a nelze v jejich případě hovořit o jakémsi „podřízeném“ či „nadřazeném“ postavení. Příčina a okolnosti úmrtí jedinců nejsou známy, takže uvažovat o násilném usmrcení ženy jako „oběti svého pána“ v tomto konkrétním případě rozhodně nelze.

Při zvážení veškerých okolností, docházím k názoru, že kromě možného příbuzenského vztahu (bratr – sestra, příp. vzdálenější) připadá spíše do úvahy v podstatě „rovnocenný“ partnerský vztah, s tím, že může jít přímo o manželský pár. Této teorii neodporují ani zjištěné poporodní znaky u ženského skeletu, takže žena byla

bezpochyby zároveň matkou dítěte. Lze tedy uvažovat, zda v případě této dvojice nemáme co do činění se základní částí tzv. nukleární rodiny, tvořené otcem, matkou a dítětem.

Pohřební ritus obou lovosických hrobů lze v obecném smyslu připsat společenským vazbám, jejichž jemné aspekty a nuance mnohdy archeologie není schopna postihnout, ale jež lze v případě jejich zachycení označit za projevy mezilidských vztahů.

10.5. Zařazení hrobů do kombinačních skupin a datování

Kritéria pro zařazení do kombinačních skupin (dále jen KS) byla vypracována poprvé před téměř 40 lety (*Koutecký 1968*). KS II je definována jako skupina hrobů bez vozů, postrojů a zbraní, jen s pohřby, rituálními milodary, drobnými ozdobami a keramikou. Tvoří ji hroby s delší stěnou od 80 do 300 cm a plochou od 0,4 až do 10,0 m². Dělí se dále na dvě dílčí podskupiny: II-1, II-2 (*Koutecký 1968*, 442). Na základě analýzy pohřebiště v Polákách (okr. CV) byla později vymezena třetí podskupina II-3 a KS III malých jamkových žárových hrobů (*Koutecký 1993a*).

KS II-1: hroby větších rozměrů s relativně bohatší výbavou, delší stěna se pohybuje od 225 do 338 cm a plocha od 3,0 do 10, 2 m². Delší stěna jen výjimečně přesahuje 300 cm, stejně tak ojedinělé jsou hroby o ploše větší než 10 m². Převažuje kostrový ritus, ale jsou žárové i birituální. Počet nádob do 30 ks, nejvíce však od 7 do 22 ks. Zásobnice většinou po jednom ks. Větší množství ozdob – náramky, nánožníky (*Koutecký 1968*, 442, 448-450). V Polákách zjištěna plocha hrobů od 2,6 do 4,3 m², keramická výbava v počtu 4-17 nádob (z toho 1 až 2 zásobnice), ozdoby – nánožníky, náramky, nánožníky, jehlice (*Koutecký 1993a*, 26).

KS II-2: hroby menších rozměrů s relativně chudší výbavou, delší stěna se pohybuje od 80 do 210 cm a plocha od 0,4 do 3,9 m². Převažuje žárový ritus. Počet nádob od 1 do 30 ks, nejvíce však do 12 ks. Zásobnice většinou po jednom ks. Vyskytuje se v nich ojediněle nákrčník, náramek, nánožník či Fe nůž, zvířecí kosti běžně (*Koutecký 1968*, 442, 450-451).

V Polákách zjištěna plocha hrobů od 1,5 do 4, 6 m², 8-18 nádob (z toho 1 až 2 zásobnice), jednotlivé kovové artefakty – jehlice, spona atd., zvířecí kosti, mohou mít k.j. v rozích či jiné pozůstatky po konstrukční úpravě (*Koutecký 1993a*, 26).

KS II-3: na lokalitě Poláky představována hroby s plochou 0,7 až 8,0 m², malý počet a slabé typové spektrum nádob, keramika v počtu od 2 do 9 ks (z toho 1 zásobnice), může jít o poškozené či vyloupené hroby, převažují žárové pohřby, vyskytují se

ojedinelé kovové artefakty a zvířecí kosti, mohou mít k.j. v rozích či jiné pozůstatky po konstrukční úpravě (*Koutecký 1993a*, 26, abb. 3-6).

Délkošířkovým indexem i plochou přesahuje hrob 1/2002 rozměry zjištěné v SZ a středních Čechách a publikované v roce 1968 (*Koutecký 1968*) pro KS II-2, odpovídá spíše KS II-1. Zjištěný ritus, počet nádob (včetně zásobnic) jako i velmi nízký výskyt kovových předmětů odpovídá KS II-2. Zcela v hrobě 1/2002 chybí ozdoby (šperky) – jediným kovovým předmětem byl pouze malý Fe nůž. Z hlediska celkové spíše slabší hrobové výbavy by tedy hrob náležel do podskupiny II-2.

Z výše uvedeného nástinu vyplývá komplikovanost situace při vzájemném posuzování výbav a následném pokusu o zařazení do dílčích podskupin. Nicméně komplexním posouzením hrobové výbavy z obj. 1/2002, jako i s přihlédnutím k rozměru hrobu (jež může být variabilní) a určitou „komprimací či kompresí“ zjištěných faktů, docházím k názoru, že by tento hrob nejspíše spadl do kombinační skupiny II-2.

Zařazení hrobu 15/2002 rovněž skýtá jisté potíže. Splňuje obecně stanovená velikostní a plošná kritéria KS II-1 (rozměry 315 x 160/170 cm s plochou 5,35 m²), avšak překračuje rámec plošné rozlohy o více než 1 m² zjištěný na poláckém pohřebišti. Domnívám se však, že přes nepopiratelné shody v pohřebním ritu bylanské kultury, mohou být poměry na konkrétním nalezišti svým způsobem ojedinelé a jejich jednotlivé dílčí části mohou být a jsou značně variabilní. Za určující pak považuji kromě jiného množství a charakter artefaktů. Ačkoliv je KS II vymezena jako skupina beze zbraní, jeden případ výskytu zbraně je v ní evidován (*Koutecký 1968*, 466). Nejmarkantnější rozdíl mezi oběma lovosickými hroby lze pak shledat především v kovové výbavě (viz také výše kap. 10.4.). V případě hrobu 15 lze hodnotit výbavu jako nepoměrně bohatší než u obj. 1/2002. Pro zařazení do skupiny I však hrob nesplňuje více kritérií a podle mne do této skupiny být zařazen nemůže. I z toho důvodu se domnívám, že hrob 15/2002 lze přiřadit KS II-1 s větším počtem kovových milodarů, v tomto případě se železným kopím, pasovou záponou a drobnými bronzovými předměty.

Již bylo zmíněno, že na základě výzkumu v Polákách byla rozlišena třetí KS žárových hrobů se šesti podskupinami. Ta byla později na základě zpracování pražských výzkumů postupně modifikována, upravena a zredukována na 4 podskupiny. Podle tohoto dělení spadá obj. 29/2002 do kombinační skupiny III-1, který je definován jako „pohřeb (spálené kosti) v nádobě – urně uložené v okrouhlé nebo oválné jamce (*Fridrichová – Koutecký – Slabina 1996*, 170, 175) přikryté miskou“ (*Koutecký 2000*, 30).

Samostatným, obrovským a dlouhodobě řešeným problémem je otázka vnitřní chronologie bylanské kultury. Situace je o to složitější, oč bohatší je inventář (především hrobový) kultury bylanské oproti jiným, kupř. starším archeologickým kulturám. Nebývalé bohatství ve smyslu materiálního počtu a druhů milodarů, společně s pramennou základnou získanou ve velké části již v předválečném období a obecně úzkým počtem badatelů, kteří věnovali svou pozornost bylanské kultuře, je možno považovat za jedny z hlavních determinujících faktorů současného stavu poznání. Přese všechny zmíněné negativní vlivy spojené s bylanskou kulturou se podařilo D. Kouteckému mimo jiné také vypracovat systém relativní vnitřní chronologie a vymezit hlavní typologické keramické řady. Vnitřní relativní chronologie bylanské kultury se podle tohoto systému v současnosti dělí na čtyři základní etapy: starší, střední, mladší a pozdní období. Střední období je dále děleno na dvě dílčí fáze: starší a mladší. Poslední syntéza kultury bylanské je v současné době ve formě příprav do tisku, určená pro nové vydání *Pravěkých dějin Čech*, kde bude rovněž publikována i její vnitřní chronologie (podle *Koutecký 2007*, v tisku⁶).

Výpověď hrobů a pokus o posouzení jejich chronologických vztahů bylanské kultury je složitý problém. Za chronologicky průkazné a datovatelné jsou v principu považovány z velké části hlavně keramické artefakty. Mnohé kovové předměty, ať již jde o zbraně, nástroje či šperky nejsou mnohdy pro přesnou chronologii považovány za vhodné. Na jejich základě může být uplatněna často jen rámcová chronologie (např. *Koutecký – Sedláček 1984*, 284-286). Podle pozorování a dosavadních poznatků D. Kouteckého lze vysledovat vývojové typologické řady keramiky vyvíjející se v prostoru a čase. Tento vývoj se většinou odehrává na poli jemných nuancí a proporčních změn pozorovatelných na úrovni dílčích částí nádob. V rámci relativní chronologie lze za chronologicky průkaznější a citlivější jmenovat v hrobě 1/2002 koflík se zaobleným uchem, amforovitou nádobu a zčásti určující amforu billendorfské kultury. Pouze dva typy, a sice amforovitá mísa (nízká, stlačený tvar) a koflíky se zahrocenějšími uchy.

Výsledkem vzájemné komparace hrobů, především s ohledem na chronologicky citlivější keramické nádoby a přirozeně s přihlédnutím ke kovovým artefaktům se jeví být obj. 1/2002 chronologicky starší než obj. 15/2002. Podle dosavadních výsledků bádání, a to s oporou o výše zmíněný systém, lze hrob 1/2002 zařadit do stupně HC 1, tedy do staršího období kultury bylanské. Relativně mladší hrob 15/2002 je možno

---

⁶ Za poskytnutí informací před otištěním jsem zavázán a děkuji PhDr. Drahomíru Kouteckému.

přiřadit stupni HC 3, tedy mladší fázi středního období. Žárový hrob 29/2002 lze pak nejspíše datovat na rozhraní starší a mladší fáze středního období (HC 2-3).

Velmi vhodnou analogii hrobu 1/2002 jako celku s ohledem na celkové nálezové okolnosti lze jmenovat v mnoha ohledech podobný hrob I z Prahy – Dolní Liboce, U remízy. Jednalo se o podobnou obdélnou jámu (230x150 cm, orient. SZ - JV) s žárovým pohřbem uloženým v nádobě v SZ rohu, bohužel z 1/3 zničenou. Uvnitř urny nalezen železný nůž, pískovcový brousek a jehlice. Dvě zásobnice, celkem dochováno 14 nádob. Hrob byl zařazen do KS II-1, datován je staršího období (*Koutecký 1968*, 422, obr. 23; *Filip 1936-1937*, 31). Určité shody (tvar, rozměry, orientace jámy; kostra, její natažená poloha; výbava – snad přezka či zápona?) s lovosickým hrobem 15 lze shledat u kostrového hrobu 10/89 z Kutné Hory – Karlova datovaném do období HC2-3. Také tvarosloví některých nádob (talíř, mísy se zalomenou stěnou, amforovitá zásobnice) a jejich výzdoba skýtá mnohé podobnosti (*Šumberová 1996*, 461-462, obr. 2-5).

11. Shrnutí nálezových situací

Při záchranném archeologickém výzkumu na lokalitě Lovosice II – průmyslová zóna Aoyama bylo v roce 2002 prozkoumáno pohřebiště kultury bylanské. Z tohoto celku byly pro potřeby práce vybrány tři objekty 1/2002, 15/2002 a 29/2002. Hroby 1 a 15 patří ke skupině velkých jámových či komorových hrobů, hrob 29 pak do skupiny malých jamkových. Všechny tři hroby přitom lze přitom ve srovnání s bohatými hroby s vozy a koňskými postroji kombinační skupiny I považovat za podstatně slaběji vybavené či v případě hrobu 29 za vyloženě „chudé“.

S ohledem na artefaktuální výbavu se tedy zdaleka nejedná o hroby nejbohatší, nicméně jejich náplň poskytla hned několik důležitých poznatků. Počtem 11 nádob spolu s malým železným nožem a kamenným brouskem byl vybaven hrob 1. Z keramické výbavy tohoto hrobu stojí jistě za zmínku přítomnost amfory kultury billendorfské. Tento artefakt pocházející z odlišného kulturního a geografického prostředí lze v obecném smyslu označit za „cizí předmět“ (import, dar, kořist?), jež by kromě vzájemných vlivů obou celků mohl být čistě hypoteticky odrazem poukazujícím na doklad regionálního obchodu.

Druhý předmět z hrobu 1, který svou zdánlivou „obyčejností“ nebudí z počátku téměř žádnou pozornost, interpretuji jako brousek. Brousek může být považován buď za předmět osobní potřeby či spíše obecně za nástroj. V tomto případě jde spíše o

symbolický milodar, záměrně vložený do hrobu, čemuž může nasvědčovat kromě nedokončeného průvrtnu i jeho umístění dále od skeletu. Jeho doklady v bylanské kultuře jsou prozatím doloženy pouze minimálně, přesto se však zatím jeví, že jeho výskyt je určitým způsobem vázán na žárový způsob pohřbu (doložený mimo jiné i v bavorské oblasti), přičemž je doložen společně s malým železným nožem.

Výbava hrobu 15 byla o poznání bohatší než u předešlého. Stručně ji lze charakterizovat jako soubor 14 nádob, jednoho železného kopí – oštěpu, železné pasové zápony a drobných bronzových předmětů. Malé kruhy spolu s návlečkami a pasovou záponu interpretuji jako pozůstatek kovových součástí nedochovaného opaskového řemínku či pásku, jenž měla kolem pánve ženská kostra. Za přinejmenším zajímavou považuji okolnost, že tento typ návleček se doposud vždy vyskytoval v hrobovém kontextu jako součást koňského postroje, ovšem zde sloužil nespíše jako estetický prvek pásku nošeného ženou. Železná pasová zápona by teoreticky mohla určitým způsobem vyjadřovat jisté sociální zařazení ženy. Její výskyt v bylanské kultuře je přitom spolu s opaskovými přezkami velmi vzácným předmětem. Podobným způsobem výjimečný nález je malé železné kopí – oštěp uložené pod spodní mužovou čelistí, doložené z celých Čech pouze z několika málo hrobů. Za důležité zjištění dále považuji, že doposud předpokládaný výskyt kopí pouze v bohatých a lépe vybavených kostrových hrobech, se podařilo prokázat i v hrobech podstatně hůře vybavených, jako i vyloženě chudých – žárových jamkových. S velkou mírou interpretační svobody a na základě celkové nálezové situace lze snad dva bronzové kruhy umístěné podél levé mužské paže vyložit jako prsteny, jejichž výskyt sice také není v bylanské kultuře častý, ale je doložený. K milodarům je nutno řadit rovněž zvířecí kosti z ovce/kozy, jejíž patrně levá polovina ležela podél východní stěny jámy.

Hrob 29/2002 patří do kategorie malých kruhových žárových pohřbů umístěných v nádobě – urně, přičemž poskytl pouze dvě nádoby, ničím se nevymykajícím běžnému standardu této kategorie. Jako urny bylo použito amforovitě zásobnice, jejíž hrdlo bylo překryto mísou. Určitým stabilizačním a zpevňujícím „konstrukčním“ prvkem mohou být dva kameny podpírající tělo urny. Za možné pozůstatky keramických přídavek, tedy dalších dvou nádob, je možné považovat několik keramických fragmentů nepatřících k nádobám z hrobu. Adjektivem lze hrob považovat za chudý, tedy bez významnější keramické, jakékoliv kovové či jiné výbavy. Ve spíše výjimečných případech, kdy se dochovají žárové hroby, je zaznamenán dosti častý výskyt nádob v kombinaci amforovitá (příp. lahvovitá) nádoba a mísa. Přitom, jsou-li známy nálezové okolnosti,

jde mnohdy o uložení nádob na sobě, a sice tak, že amforovitá nádoba slouží pro uložení spálených ostatků (čili urna), jejíž hrdlo je překryto mísou – často se zataženým okrajem. Při neznámých nálezových okolnostech lze toto uložení pouze předpokládat. Stejná forma pohřbu byla tedy zjištěna i u hrobu 29/2002 v Lovosicích. Takové a podobné formy pohřbů nalézáme mimo jiné např. často v Praze – Bubenči (*Fridrichová – Koutecký – Slabina 1996*, tabulky).

V hrobu 1 byl rozpoznán birituální způsob pohřebního ritu, hrob 15 byl určen jako kostrový a obj. 29 tvořil žárový pohřeb uložený v nádobě – urně. Tímto „reprezentativním vzorkem“ bylo obsáhnuto a naplněno celé spektrum pohřebního ritu, jež bylo ve starší době železné využíváno k pochování zesnulých. V případě kostrového ritu (u tří skeletů) byl sledován přísně dodržovaný pohřební ritus, projevující se polohou skeletů v natažené poloze na zádech s hlavou k jihu v severní polovině hrobové jámy. Celkem ve dvou případech byl pohřeb uložen v keramické nádobě – urně, jeden pohřeb spočíval volně rozprostřený na hromádce při dně hrobové jámy. Dva hroby 1 a 15 přitom obsahovaly pozůstatky více než jednoho lidského jedince, konkrétně v případě hrobu 1 nejspíše tři, v hrobu 15 dva. V hrobu 1 byl kostrově pohřben starší (či spíše starý) muž nad 50 let, vedle něj spočívaly spálené ostatky dospělého jedince a v rohu hrobové jámy pak byly v keramické amforovité urně uloženy spálené ostatky nejspíše dítěte. Hrob 15 poskytl velmi pěknou ukázkou dvojitého kostrového hrobu muže a ženy. Muž se dožil věku 30 až 39 let, žena pouze 20 až 30 let. Vzhledem k celkové nálezové situaci a srovnáním s birituálním hrobem IV/1956 se domnívám, že nejde o příbuzné, nýbrž o partnerský, snad i manželský pár. Jejich blízkou (až „intimní“) polohu, kterou nejspíše nelze přičíst postdepozicičním procesům, ale úmyslnému uložení, považuji za výraz pozůstalých, kteří tímto mohli naznačit jejich vzájemný blízký vztah. Za jeden z projevů této vazby považuji kromě celkové situace pozorované na uložení skeletů především skromné archeologické gesto vyjádřené položenou ženskou rukou na ruce mužské. Výsledky antropologické analýzy nadto přinesly zajímavé poznatky o ženě, která podle zjištěných poporodních znaků byla bezpochyby matkou dítěte, prodělala zhojené zranění pánve a měla levou stranu zubů výrazně obroušenu, což může být interpretováno jako výsledek dlouhodobě působícího, snad jakéhosi pracovního postupu.

Z hlediska relativní chronologie kultury bylanské byl hrob 1 datován do stupně HC 1 a hrob 15 do HC 3. Z tohoto pohledu by situace mohla vést k poněkud zjednodušující domněnce, že s postupným vývojem archeologické kultury vzrůstá i materiální

bohatství obsažené v hrobech. Toto zjištění je však na pohřebišti v současné době velmi relativní a není možno z něj vyvozovat širší závěry a považovat jej za obecně platné schéma. Může být způsobeno mnoha faktory, ať již sociálním postavením pohřbených jedinců, výběrem hrobů atd.

K podobně hodnotícím závěrům nemůže v současnosti posloužit ani hodnocení hrobů v rámci funerálního areálu. Jejich postavení v rámci lovosického pohřebiště není nijak bezvýznamné, jak bylo výše doloženo výskytem často ojedinělých nálezů v rámci celé bylanské kultury, avšak prozatím je možno cenit velmi obecně jako hroby slabě vybavené či chudé, tedy kromě jiného bez vozů a součástí koňských postrojů. Prizmatem Kouteckého (1968, 1993a) kombinačních skupin byl hrob 15 přiřazen do relativně bohatší skupiny hrobů s větším počtem kovových předmětů (II-1), hrob 1 s malým počtem kovů do skupiny II-2 a jamkový hrob 29 do KS III-1.

K rozmístění hrobů na ploše pohřebiště lze poznamenat, že vzdálenost mezi dvěma velkými hroby 1 a 15 činí více než 100 metrů, přičemž však této vzdálenosti lze jen stěží přikládat významnější prostorovou souvislost. Zřejmě významnější je relativní blízkost hrobu 15 k dalšímu hrobu kultury bylanské (do 5 m; bohatý obj. 16 s koňským postrojem), která snad může napovídat i souvislost chronologickou příp. poukazovat na rozsah potencionální mohyly. Podobným ukazatelem může být i jamkový hrob 29 vůči nejbližšímu hrobu 28/2002.

Význam hrobu 29/2002 shledávám především s ohledem na nálezové souvislosti učiněné doposud v Lovosicích a v celém zdejší regionu, ale i s přihlédnutím k celkové nálezové situaci v SZ Čechách. Je nutno zdůraznit, že jamkový žárový hrob 29/2002 je jediným nálezem takového typu nejen z lokality zkoumané v roce 2002, ale i z celého katastru Lovosic, u něhož jsou známy okolnosti. Přes intenzivní archeologickou činnost v regionu a přes výrazné zdejší nálezy velkých hrobů, doposud nebyly známy jednoznačné okolnosti, které by dokazovaly přítomnost těchto hrobů. Tento fakt, lze rovněž přičíst k rozsáhlé stavení a zemědělské činnosti, v menší míře asi stavu výzkumu a také předpokládanou mělkou zahloubeností těchto objektů. Vezmeme-li přitom v úvahu plošnou a dosti hlubokou mechanizační skrývku, je poněkud s podivem, že se dochoval pouze jeden žárový hrob zahloubený navíc na rozhraní půdního typu a podložní spraše. Předpoklad, že i ostatní hroby mohly být podobně mělce zahloubeny, je o to více zarážející. Při mechanizačních skrývkách byla nadto jamkovým hrobům zvýšená pozornost, přesto však jejich porušení či ničení nebylo zjištěno. Vzhledem k tomu, že se jedná právě o jediný takový nález, je těžké soudit na další kontext. Hrob

29/2002 se vyskytuje navíc na úplném okraji skryté a zkoumané plochy. Snad lze uvažovat nad tím, že jeho prostorová blízkost ke čtvercovému hrobu 28/2002 s kamenným závalem, může cosi vypovídat o případné existenci a rozsahu jeho potencionálního mohylového náspu? Pouze hypoteticky mohl být zčásti zapuštěn v plášti mohyly, svou vzdáleností může spíše teoreticky indikovat poloměr kruhové mohyly (Obr. 11).

Největší birituální pohřebiště bylanské kultury ve středních Čechách zkoumané s přestávkami více než 30 let s převážně žárovými pohřby v jámách či jamkách je bezpochyby Praha – Bubeneč. Odkryto zde bylo přinejmenším na 95 hrobů, přičemž jeho rozloha je podstatně větší, celkový předpoklad počtu hrobů je odhadován až ke třem stům (*Fridrichová – Koutecký – Slabina 1996*, 169, 174). V Ústeckém kraji pak prim hraje v tomto ohledu pohřebiště v Polákách u Kadaně (okr. CV), kde kromě velkých a malých kostrových hrobů byla odkryta i značná část areálu s malými jamkovými či jámovými žárovými hroby. Ve smyslu variability pohřebního ritu a zdokumentovaných archeologických situací se v případě Poláků jedná o velmi vzácný případ takto rozlohou a plošně odkrytého pohřebiště, který nemá v SZ Čechách obdoby. V podstatě jde také o jediné skutečně plošně pohřebiště zkoumané v moderní době, tedy po 2.světové válce, a to v rámci celých Čech. V bylanské kultuře je označováno jako druhé největší v Čechách. Ačkoliv zde proběhla plošná skrývka mechanizací, bylo celkem zjištěno 74 hrobů. Z tohoto úctyhodného počtu je více než polovina hrobů jámových jamkových žárových (kombinační skupina III), konkrétně 40 V Polákách se ukázalo, že panoval mezi velkými hroby kombinační skupiny I a II a malými žárovými (KS III) vyrovnaný vzájemný poměr (*Koutecký 1993a*, 26; *Koutecký 2000*, 28). I z tohoto důvodu je přítomnost žárových jamkových a jámových hrobů přepokládána na všech pohřebištích s hroby velkými. Jejich absence je příkládána buď stavu výzkumu či spadá na vrub vesměs intenzivní zemědělské činnosti, přičemž je předpokládáno jejich zničení již v minulosti. V Polákách byly žárové hroby rozptýleny volně po pohřebišti, pouze ve dvou případech se jejich kumulace soustředila do blízkosti dvou komorových hrobů (*Koutecký 1993a*, abb. 2; *Koutecký 2000*, 29; *Koutecký – Smrž 1991*, obr. 2).

Jediným, v celku velmi ojedinělým případem dochovaných žárových hrobů v celém lovosickém regionu zůstávají pouze Libochovany (okr. LT). Ačkoliv nález jednoho žárového hrobu (obj. 29/2002) na lokalitě Lovosice sám o sobě není zdánlivě nijak výjimečný, jeho význam s ohledem na téměř nulovou nálezovou situaci v regionu značně stoupá. Svou přítomností alespoň zčásti stvrzuje predikci, že velké kostrové a

birituální hroby jsou doprovázeny i hroby jamkovými, kterým se v drtivé většině bohužel nedaří dochovat až do současnosti. Toto zjištění spolu s dalšími pak ve výsledku může v budoucnu snad zčásti pomoci dešifrovat i jiné souvislosti a otázky, a to snad i sociálního rozvrstvení.

III. Bylanská kultura na Lovosicku

1. Nástin dějin lovosického regionu

Město Lovosice představuje území, jež je od neolitu osídleno prakticky nepřetržitě až dodnes. Stopy intenzivního osídlení jsou zde archeologicky doloženy především z mladšího eneolitu, starší a mladší doby bronzové a v době železné. Podmíněno bylo nepochybně svou geografickou polohou v jádru úrodného zemědělského kraje a navíc přímo na Labi, v místech přirozeného říčního přístavu, hrajícího důležitou roli mimi jiné ještě ve středověkém a novověkém labském obchodu (*Zápotocký 1973, 160*).

Nejstarší dějiny Lovosic sahají hluboko do pravěku. Ojedinělé nálezy pochází již ze starší a střední doby kamenné (paleolitu a mezolitu). K souvislému osídlení lovosické oblasti došlo v neolitu. Sídlištními nálezy jsou doloženy všechny tři neolitická období. Naleziště prvních dvou kultur (lineární a s vypíchanou keramikou) je v Lovosicích hned několik a jejich rozložení poukazuje na přibližný rozsah sídelních areálů a zároveň napovídá, že už tehdy byla zemědělsky využívána většina zdejších úrodných sprašových půd (*Kotýza – Smetana 2000, 17-20; Salač 2000, 6*). Pozdní doba kamenná (eneolit) je na Lovosicku zastoupena několika kulturami. Kultura jordanovská, nálevkovitých pohárů, bádenská, kultura řivnáčská i kultura kulovitých amfor jsou doloženy jednotlivými sídlištními nálezy a ojedinělými nálezy kostrových hrobů buď přímo v Lovosicích či v regionu (*Hrala 1964, 887-889*).

Nálezová situace se zásadním způsobem mění k lepšímu v pozdní fázi eneolitu, kdy pro kulturu se šňůrovou keramikou a se zvoncovitými poháry máme doloženy jedny z největších pohřebišť v SZ Čechách. Mezi ně patří např. Sulejovice s více než 80 hroby, Lovosice – Schwarzenberská cihelna a Reiserova cihelna (*Blažek – Kotýza 2002, 27-36; Hrala 1978; Kotýza – Smetana 2000, 20-23; Turek 2002, 265-270; Zápotocký 1964a, 313-318*).

K dalšímu vzestupu lovosické oblasti došlo v kultuře únětické starší doby bronzové. Sídelní koncentraci s doklady kovolitectví lze nalézt v Lovosicích a na okolních lokalitách. O významu této oblasti ve starší době bronzové svědčí dále hojně nacházené depoty např. z Lukavce, Radostic a Hrobců (*Blažek – Gál 2001, 18, 43; Moucha 1961; Pleinerová 1966/1967*). V souvislosti s těmito významnými nálezy je zmiňována blízkost důležité obchodní trasy vedoucí po Labi (*Dobeš 1995, 36; Salač 1997, 462-494*) či přímo dominantní postavení regionu a „výrobní a obchodní centrum“ (*Kotýza –*

Smetana 2000, 23;; Zápotocký 1982, 361-405). Střední doba bronzová (kultura středodunajská mohylová) je doložena především na labském levobřeží, avšak počet nalezišť zdaleka nedosahuje hustoty osídlení předchozí únětické kultury (*Hrala 1978, 42 ad.; Zápotocký 1969*). Mladší a pozdní doba bronzová patří k nejhojněji zastoupeným obdobím, jež je známo ze sídlišť, pohřebišť i depotů, a to z téměř každého katastru obce. V obecné rovině lze říci, že labské pravobřeží je osídleno především kulturou lužickou, zatímco levý břeh patří do oikumeny kultury knovízské a štítarské (*Bouzek – Koutecký 2000, 112-121; Zápotocký 1969*). Z lužické kultury je známo žárové pohřebiště v Libochovanech s více než 80 pohřby (*Bouzek – Koutecký 2000, 97-112*) či hradiště na Hrádku u Velkých Žernosek. Významnými nálezy doby bronzové jsou bezpochyby depoty, pocházející buď z kopců a jejich spočinků či vzácně z koryta řeky Labe pod Tříkřížovým vrchem u Velkých Žernosek (*Kotyza – Smetana 2000, 23-26; Zápotocký 1969*).

Starší doba železná je sice v regionu doložena prakticky jen v hrobovém kontextu, zato však výrazně. Kromě vlastních Lovosic je pro kulturu bylanskou třeba zmínit např. Budyni n. O., Bohušovice n. O., Litoměřice, Lhotku n. L., či Slatinu. Žárové pohřebiště v Libochovanech pak reprezentuje mj. kulturu billendorfskou (*Bouzek – Koutecký 2000; Koutecký 1993a; Pleiner 1959, 653-660; Zápotocký 1964, 156-177; Zápotocký 1969, 352-356*). Pozdně halštatské až časně laténské období je doloženo např. v Litoměřicích, Prosmykách či žárovými hroby v Hrdlech. Doba laténská (LT B – C₁) je v Lovosicích hustě zastoupena četnými nálezy kostrových hrobů a sídlišti. V době laténské (LT C₂ – D₁) existovala v Lovosicích výrazná sídelní aglomerace interpretovaná jako výrobní a distribuční centrum, které hrálo zásadní roli mimo jiné také v nadregionálním obchodu (*Salač 1988, 17-55; 1989, 31-54; 1990, 609-639; 1997, 462-494; 2000a, 155-163; 2002, 20-46; Venclová – Salač 1990, 640-657; Zápotocký 1973, 139-184*). Husté a rozsáhlé osídlení Lovosic lze vysledovat i pro starší dobu římskou, jak dokládají mj. železářské pece či bohatý hrob s cedníkem a naběračkou, jako i v celku hojné nálezy římských mincí. Z blízkých lokalit je zastoupeno osídlení mladší doby římské, doložené několika kostrovými hroby z Prosmyk, ale i sídlištními nálezy. Doba stěhování národů je doložena nálezy kostrových hrobů, ale i ojedinělým sídlištním nálezem (*Blažek – Kotyza 1995, 7-12; Dobeš 1995, 61; Kotyza – Smetana 2000, 26-30; Sakař 1966, 604-648*).

Časně slovanské období (keramika pražského typu) je z Lovosic doloženo sídlištěm, které se v období starohradištním a středohradištním rozrůstá v hustou aglomeraci

opevněnou příkopem s významnými doklady nadregionálního obchodu (*Salač 1988, 18-22; 2000, 7*). Z nálezů a pozdějších písemných pramenů lze snad také soudit, že protihodnotou za dováženou sůl mohlo být již tehdy mj. i obilí, kterého úrodná oblast Polabí poskytovala dostatek. Sídliště si svůj význam podrželo až do 11. století. V průběhu 12. století se však situace zásadně mění. Již v 2. polovině 10. století byl totiž Přemyslovci založen nový raně středověký hrad v Litoměřicích, jako správní, mocenské, vojenské a hospodářské středisko regionu.

První písemná zmínka o Lovosicích pochází již z roku 1143. Roku 1272 se Lovosice stávají majetkem kláštera Altzella, přičemž klášteru patřila i řada vesnic na Lovosicku. Hlavním zdrojem obživy bylo pěstování vinné révy a obchod po Labi. Zdárný rozvoj Lovosic ve 13. století byl zastaven tvrdým uplatňováním mílového práva městem Litoměřic. Nebýt toho, mohly se snad Lovosice stát městem již v 2. polovině 13. století. Se započatou středověkou kolonizací a postupným vývojem tedy Lovosice ztrácejí na významu, a to na úkor církevní a panovnické podpory přemyslovských Litoměřic, přičemž od té doby až dodnes stojí zdánlivě ve stínu tohoto královského města (*Budínský 1966, 52; 1985, 36-51; Kotyza – Smetana 2000, 31-48; Kuča 1998, 667, 671; Salač 1988, 18-22; 2000, 7; Tomas 1979, 61-82; Zápotocký 1965, 205-391; 1979; Žemlička 1980, 2002*).

2. Archeologické nálezy bylanské kultury z Lovosicka do roku 2002

Nálezy bylanské kultury z Lovosicka pochází především z funerálních kontextů, přičemž pramenná základna je značně neucelená. Bohužel ještě nepoměrně horší je situace sídlištních nálezů, které jsou ve zdejší oblasti pouze výjimečně doložené.

První nález bylanské kultury na Lovosicku byl učiněn již v roce 1848 v nedalekých Bohušovicích nad Ohří. Do Národního muzea v Praze se tehdy dostal bronzový meč a náramek pocházející snad z kostrových hrobů (*Sklenář 1992, 24, č. 24/2; Slabina 1972, 1; Zápotocký 1964, 156*). Již o rok později (1849) přibyly další nálezy kostrových hrobů z čížkovické cihelny, z nichž pravděpodobně ze zničeného bohatého hrobu se dochovaly kromě několika nádob také součásti koňského postroje, bronzová pinzeta a železný nůž (*Sklenář 1992, 46; Zápotocký 1964, 158-159*). Pozdější jednotlivé archeologické nálezy z druhé poloviny 19. století z místních cihelen, pískoven a stavebních činností se dostaly do soukromých sbírek zdejších sběratelů. Koncem 19. století bylo zkoumáno polykulturní naleziště v Libochovanech, kde bylo kromě jiného odkryto i největší doposud známé pohřebiště bylanské kultury v regionu, tvořené

jamkovými žárovými hroby (*Heger 1883; Koutecký 2003b*, 8-28, s literaturou; *Koutecký – Michálek 1978; Michálek 1999; Plesl 1960, 1961*). Konec 19. století je spojen se jménem R. R. Weinzierla, z jehož sbírky pochází několik ojedinělých keramických zlomků spíše sídlištního charakteru.

Velký přírůstek nálezů znamenalo hlavně 20. století. K četným nálezům hlavně kostrových hrobů docházelo ve dvacátých až čtyřicátých letech 20. století zásluhou G. Justa, O. Tschakerta, J. Kerna, R. R. Weinzierla a jiných (Bohušovice n. O., Lovosice – Schwarzenberská cihelna, Cukrovar, Litoměřice – město a jih atd.; *Zápotocký 1964*). Bohužel i v těchto případech se do rukou soukromých sběratelů dostaly především jednotlivé předměty, velmi často bez základních údajů. Amatérští autoři výzkumů sice shromažďovali ve svých soukromých sbírkách archeologické předměty, aniž by však věnovali pozornost jejich kontextu. K těmto vesměs amatérským výzkumům přibyl v roce 1919 jeden z nejvýznamnějších nálezů zdejší oblasti ze Lhotky nad Labem mimo jiné s mečem, kopím a částmi vozu, jenž byl chybně interpretován jako dvoukolový (*Kern 1934*, 77-84; *Zápotocký 1964*, 159-160).

Nejzávažnější lovosický nález bylanské kultury poválečné éry pochází bezesporu z výzkumu v prostoru garáží ČSAD (dnešní Četrans a.s.) z roku 1956, který vedli V. Moucha a R. Pleiner z AÚ ČSAV v Praze. Zde odkrytá čtveřice bohatě vybavených hrobů, mezi kterými vyniká především hrob III/1956 s habrovým jhem pobitým bronzovými cvočky, s koňským postrojem a železným mečem, se bohužel však ani po více než padesáti letech nedočkala adekvátní publikace. Jediným informačním zdrojem je, tedy kromě nálezové zprávy uložené v archivu AÚ AVČR, v.v.i. Praha (Lovosice, NZ č.j. 1233/59, č.př. nálezů 24/57: 1-167), pouze stručná předběžná zpráva v *Archeologických rozhledech* a jiné drobné zmínky (*Pleiner 1959*, 653-660; *Pleiner – Rybová 1978*, 476-481, obr. 144, 145 aj.; *Zápotocký 1964*, 167). Po roce 1960 přibýlo několik náhodných nálezů, sběrů a darů do OM v Litoměřicích (*Zápotocký 1975a*, 217). M. Zápotocký v roce 1973 prozkoumal významný a bohatý hrob ve Slatině, který kromě jiného vyniká především dvěma bronzovými importovanými nádobami (NZ č.j. 963/76, Most; *Koutecký 2003b*).

Po více než 30 let dlouhé přestávce od výzkumu u garáží ČSAD vedli J. Blažek a O. Kotyza v roce 1989 v přilehlém prostoru donedávna poslední terénní výzkum dalších dvou hrobů. Z výzkumu byly publikovány jen 3 hroby z doby stěhování národů (*Blažek – Kotyza 1995*, 7-12). Pramenem zůstává nálezová zpráva zpracovaná D. Kouteckým, uložená v archivu ÚAPPSZČ, v.v.i. Most (*Koutecký 1991*, Lovosice, NZ č.j.

1160/1991). Poslední nálezy souvisí s výstavbou průmyslového komplexu na jižním okraji města Lovosice, kde byla od roku 2002 do roku 2006 zcela zásadním způsobem rozřížena pramenná základna o doposud 16 prozkoumaných hrobů bylanské kultury. V naprostém nepoměru k situaci funerálních areálů jsou pak nálezy sídlištního charakteru, jež jsou v regionu bohužel pouze velmi torzovité.

Podrobnosti o jednotlivých nálezech jsou obsahem přílohy I. 2. – Katalog lokalit bylanské kultury na Lovosicku.

3. Kritika pramenné základny

Díky četným archeologickým akcím máme dnes doloženo z Lovosicka velké množství lokalit kultury bylanské. Jejich výpovědní hodnota je však z dnešního pohledu značně omezená a téměř přímo úměrná době, kdy byl nález učiněn. Bohužel drtivá většina hrobů na Lovosicku byla zkoumána neodborným způsobem, není u nich tudíž známý kontext jednotlivých artefaktů a je jisté, že hrobová výbava není zdaleka kompletní. Často jde spíše jen z pohledu starožitníka o „vzácnější a cennější“ předměty, jež byly přímo na výzkumu vyzvednuty a předány do rukou soukromého sběratele, či předměty, které lze dnes ztěží identifikovat. Velmi často chybí i základní terénní dokumentace či alespoň její slovní popis. S přesnou lokalizací nálezu v rámci vlastního katastrálního území jsou mnohdy rovněž nemalé problémy. Předměty z náhodných nálezů dnes uložené např. v Národním muzeu mají v podstatě hodnotu sběrů, takže jejich výpovědní potenciál je minimální. Zájem sběratelů a nadšených amatérů nám sice umožnil dnes tyto předměty posuzovat, na druhou stranu však jejich činnost a způsob výzkumu ovlivněné dobou jejich kontext v mnoha případech navždy a nenávratně poznamenali. Pramennou základnu nelze bohužel hodnotit jinak, než jako neúplnou až torzovitou, mnohdy bez jakýchkoliv známých či alespoň základních nálezových okolností. Naše poznání a jeho úroveň je od doposud učiněné pramenné základny přímo závislé, nicméně bez ní by nebylo vůbec možné.

Pro potřeby hodnocení dosavadních pramenů bylo v katalogu lokalit proto určováno „hodnotové číslo“ (v katalogu zkr. HODČ, viz příloha I.1.), které klasifikuje výpovědní hodnotu archeologických pramenů. Při rozboru nálezů určuje celkovou kvalitu výzkumu, kvalitu dochované či publikované dokumentace a inventáře. Bylo vymezeno 7 základních kategorií (1, 1A, 1B, 2, 2A, 2B, 3), které sestupnou řadou hodnotí úroveň dochovaného pramene. Nejvyšší kategorie 1 přitom splňuje veškerá požadovaná kritéria

– tedy objekt byl odborně prozkoumán, má úplnou dokumentaci, předměty tvoří kompletní (alespoň relativně) inventář – celek; nález byl souborně publikován. Nejnižší kategorie 3 – většinou se jedná o jednotlivé předměty (či soubory předmětů) uložené v muzeích, bez dokumentace a známých nálezových okolností, lokalizované pouze v rámci katastrálního území či polohy, jejichž výpovědní hodnota je velmi nízká.

Přitom nejvyšší kategorii 1 splňuje pouze nález ze Slatiny z roku 1973, nedávno publikovaný (*Koutecký 2003b*). Z celkového počtu nalezišť splňuje všechna kritéria kategorie 1 pouze 1, 7%. Kategorie 1A: objekt byl odborně zkoumán, ale byl částečně porušen, má dostačující (či kompletní) dokumentaci, inventář náleží bezpečně zkoumanému objektu, i když nemusí být kompletní, nález byl souborně publikován. Tuto kategorii tvoří 6,8 % nálezů, stejně jako kategorie nálezů 1B, jež nebyly souborně publikovány. Nálezy lovosických hrobů z prostoru ČSAD byly sice zkoumány moderním způsobem, byly zčásti poškozeny, ale především nebyly publikovány (splňují kritéria kategorie 1B).

Kategorii 2, 2A a 2B s podstatně nižší výpovědní hodnotou tvoří celkem 17 % nálezů. Nejpočetněji je však zastoupena kategorie 3, tedy nálezy s nízkou výpovědní hodnotou, jež tvoří naprostou většinu nálezů. Z celkového počtu 59 veškerých archeologických aktivit (nalezišť) má 39 poloh nejnižší hodnotové číslo 3, což činí 66, 1 %. Tyto nálezy mají podstatě výpovědní úroveň sběru, bez znalosti bližšího kontextu.

Žádný z předválečných výzkumů nemá geodetickou dokumentaci, takže vlastní lokalizaci jednotlivých nálezů je možno učinit v rámci katastrálního území s přesností zhruba v řádech stovek metrů. Často jsou uváděny slovní popisy místa nálezů, podle nichž nelze určit přesnou lokalizaci ani v rámci katastru. Z toho vyplývá, že nejsme schopni určit nejen vzdálenosti jednotlivých hrobů na jedné poloze, ale ani postihnout vztah mezi dílčími polohami.

Bohužel ani zanechané zmínky v denících neumožňují posoudit ani mnohdy počet učiněných nálezů (hrobů, sídlištních objektů). Při hodnocení ucelenosti inventáře je situace podobná. Drtivá většina nálezů pochází ze stavebních činností, takže byly z části porušeny a jejich kompletnost je velmi pochybná. Rekonstrukce především hrobových celků je tudíž velmi komplikovaná, a prakticky nemožná. Nejčastěji lze z kontextu nálezů však vyjistit, že se rozhodně nejedná o větší část např. hrobové výbavy, spíše o její torzo. Část pak tvoří nálezy u nichž nelze určit, zda pochází ze sídlištního či hrobového kontextu (celkem 15 případů).

Identifikaci předmětů značnou měrou ovlivnilo rušení muzejních sbírek. Koncem 20. století byl nálezový fond obohacen při revizi starých muzejních sbírek sídlištními nálezy. Doklady osídlení bylanské kultury jsou však i s tímto souborem značně problematické. Značná část předmětů pochází ze sběrů či drobných záchranných akcí. Výpovědní hodnotu těchto pramenů dále snižuje až dodatečná a někdy nepřesná nebo i zdvojená evidence nálezů v inventárních knihách a častá absence inventárních čísel na příslušných předmětech. Úroveň výpovědní hodnoty těchto pramenů je tedy velmi nejistá (*Budínský 1985; 1996; 2001, 75*). Většina těchto pramenů nadto spadá až do pozdní doby halštatské (HD 2-3) či do doby laténské. Takže ze staršího až mladšího období kultury bylanské (HC – HD1) je oproti následným obdobím její materiálové zastoupení v nepoměrně menším měřítku.

Jednotlivé nálezy jsou dnes rozmístěny nejen po SZ Čechách (muzeum Litoměřice, Teplice, Ústí n. L.), v Praze (Národní muzeum) či v Ohradské sbírce v jižních Čechách, ale dokonce až v Přírodovědném muzeu ve Vídni, což značně ztěžuje jejich přístupnost a ucelenost.

Stav pramenné základny má pochopitelně přímý vliv také na stav publikační činnosti. Pravěké nálezy ze SZ Čech poprvé shrnul ve svém díle F. Hanschel (*1897*). Koncem 19. a na počátku 20. století bylo publikováno žárové pohřebiště v Libochovanech a jednotlivé nálezy z Budyně n. O. či Straškova – Račiněvsi, (např. *Heger 1883; Píč 1905; Píč 1908*). Některé nálezy se publikace dočkaly až po několika letech od jejich učinění (*Kern 1934*), souborně pak až po několika desetiletích (*Bohušovice – Slabina 1972; Libochovany – Plesl 1961; Slatina – Koutecký 2003b*), některé nálezy se ani po téměř padesáti letech po ukončení výzkumu nedočkaly doposud adekvátního zpracování (*Lovosice – garáže ČSAD – Pleiner 1959; Koutecký 1991, NZ č.j. 1160/1991*).

Jedinou publikací souborně hodnotící kulturu bylanskou na Lovosicku je práce M. Zápotockého (*1964; 156-177*). Autor v 60. letech revidoval starou sbírku Okresního muzea v Litoměřicích a publikoval ji formou soupisu nálezového katalogu, který obsáhl jednak všechny kostrové a jednak některé žárové hroby v dolním Poohří, předtím zhodnotil i nálezy sídlištní (*Zápotocký 1963*).

Stav publikační činnosti lze shrnout jako odpovídající pramenné základně. Jednotlivé nálezy publikované do druhé světové války se omezily v podstatě na kratší články či jednotlivé dílčí materiálové studie. Novější práce pojednávají pak téměř bezvýhradně o hrobových nálezech, a to často pouze o hrobech nejbohatší skupiny, jež jsou v této

oblasti výrazným způsobem zastoupeny (*Pleiner 1959*, 653-660; *Koutecký 2000a*; *2003b*). Základem pro poznání Lovosicka jsou tak dnes kromě zmiňovaných prací M. Zápotockého především publikované muzejní sbírky příp. stručné informace z výzkumů vedených po druhé světové válce (např. *Budinský 1985*; *1996*; *Koutecký 1968*, *2003b*; *Michálek 1999*; *Pleiner 1959*; *Sklenář 1992*; *Vokolek 2004*; *Zápotocký 1971*; *1975*; *1975a* aj.).

4. Bylanská kultura na Lovosicku

4.1. Nástin nálezové situace regionu

Z vybraného zájmového území vymezeného kružnicí o poloměru 8 km, označeného jako Lovosicko, evidujeme výskyt nálezů bylanské kultury celkem na 16 katastrálních územích a z celkem 59 nalezišť. Celkový počet jednotlivých nálezů (hrobové, sídlištní, ojedinělé a bez kontextu) je s ohledem na výše popsanou nálezovou situaci jen složitě určitelný. Nicméně minimálně ve 49 případech je v regionu s jistotou doložen hrob kostrový, žárový či biritální jámový. Malých jamkových máme celkem doloženo kolem dvou desítek z Libochovan. Za nálezy spíše hrobového charakteru lze podle okolností určit nejméně 5 případů (podrobněji kap. 4.3.).

Na úvod je třeba zmínit výraznou diskrepanci mezi sídlištními a hrobovými nálezy, přičemž stav sídlišť na Lovosicku je doložen minimálně. Za doklad sídliště je nutno v případě Lovosicka považovat v lepším případě pouze jednotlivé objekty, protože ve větší míře nejsou nijak doložena. Sídlištní nálezy, tedy jednotlivé objekty, často však pouze sídlištní keramiku či keramiku spíše sídlištního charakteru evidujeme na 7 katastrech a patrně 9 polohách. Považovat za doklad osídlení např. několik keramických zlomků (mnohdy do 10 ks) je však velmi sporné a problematické.

Z Lovosicka je v současnosti známa natolik fragmentární pramenná základna, že při hodnocení nálezové situace je třeba se opírat prakticky jen o nálezy pocházející z hrobového kontextu. Pravěkým osídlením kultury bylanské v regionu lze chápat komplex veškerých movitých a nemovitých nálezů z daného období – tedy sídliště a jejich části, pohřebiště a jejich části, příp. depoty, vyvýšené polohy, doklady kultu, obchodu atd. Přesto, že tato práce přihlíží k regionálnímu osídlení v nejširším smyslu, jsou z výše uvedených důvodů a okolností hodnoceny především nálezy pocházející z hrobových kontextů, poskytující podstatně vyšší míru ucelenosti a výpovědního

potenciálu, a tím pádem představující podstatně cennější výpovědní pramen než nálezy ostatní.

4.2. Situace pohřebiště v Lovosicích

Nejhustější koncentraci hrobových nálezů lze vysledovat v Lovosicích, v jižní části města na mocné sprašové návěži, zvané německy Lösskuppe. Zde se na rovinatém prostoru nedaleko říčky Modly rozkládá funerální areál, zkoumaný do roku 2006 na několika dílčích polohách. Ve východní části nekropole, na poloze ČSAD (dnes Četrans) a z liniových výkopů z roku 2005 v jejím blízkém okolí, evidujeme celkem 8 kostrových a birituálních hrobů. Za jižní část pohřebiště lze považovat kostrový hrob se součástmi koňského postroje ze Schwarzenberské cihelny. Ze střední části pohřebiště pochází z polohy na dvoře bývalého cukrovaru nález nejméně dvou kostrových hrobů kopaných G. Justem a O. Tschakertem, o nichž však bližší údaje bohužel postrádáme. Ze stejného pozemku přitom pochází další dva bohatě vybavené kostrové hroby z let 2004 a 2006, jen o několik desítek metrů jižněji položené od předešlého. Východní část pohřebiště pak tvoří nález kostrového hrobu bez bližších publikovaných údajů ze zahrádkářské kolonie (zahrada p. Svatoše) a především 12 velkých kostrových a birituálních hrobů zkoumaných v roce 2002 na lokalitě Aoyama (Obr. 13).

Všechny doposud zde učiněné hrobové nálezy lze podle mého názoru považovat za součást jednoho velkého celku, tedy jednoho pohřebiště. Své tvrzení opírám především o dosavadní poznatky učiněné např. na lokalitách Poláky a Kolín, kde byla pohřebiště tvořena rozsáhlým aerálem čítajícím několik stovek metrů čtverečních. Také na Lovosicku lze snad předpokládat širší prostor doložený nálezy několika hrobů, jež mohou tvořit část jednoho pohřebiště.

Lovosická nekropole je v současnosti na jednotlivých polohách doložena nejméně dohromady 26 velkými kostrovými a birituálními hroby, jedním malým urnovým a dalšími drobnými ojedinělými nálezy pocházejícími snad z hrobového kontextu. Učinit skutečný odhad doposud zkoumaných hrobů je komplikované, mnohé údaje chybí a často nelze určit přináležitost toho kterého nálezu. Doložený lovosický areál čítá několik stovek metrů čtverečních, krajní hroby jsou rozprostřeny na ploše zhruba 700 x 300 metrů (Obr. 13).

Jedním z mála nalezišť na Lovosicku, u kterého lze vyčíst i vzájemné prostorové vztahy mezi objekty, zůstávají čtyři hroby z lovosických garáží ČSAD z roku 1956. Jedním z poznatků o této části pohřebiště je publikovaný schematický geodetický

plánek (*Pleiner – Rybová 1978*, obr. 144). Podle tohoto plánu byl hrob I od hrobu II vzdálen zhruba 40 m a od hrobu III 30 m, hrob II od hrobu IV asi 15 m. Mezi krajními hroby III a IV čítá vzdálenost kolem 90 m (srovnej *Koutecký 1968*, 434).

K těmto nálezům je třeba dále přičíst výzkum dvou hrobů bylanské kultury z roku 1989 (*Koutecký 1991*, NZ č.j. 1160/1991). Promítnutím (projekcí) geodetických plánů z posledních dvou jmenovaných výzkumů dostáváme alespoň částečnou představu o dochovaných velkých hrobech v prostoru bývalého ČSAD. Celou situaci pak vhodně doplňují výzkumy ÚAPPSZČ Most z roku 2005 následných dvou hrobů bylanské kultury. Výkopem byl zčásti porušen kostrový hrob kultury bylanské, jehož výbava sestávala z devíti nádob, bronzových nánožníků a nákrčníku a železného nože (*Půlpán 2005*, 2005a, hlášení č.j. 869/05). Zhruba 50 m jižně od tohoto nálezu byl pak zčásti prozkoumán liniovými výkopy zcela zničený birituální hrob (*Půlpán 2005b*, hlášení č.j. 868/05). Kompletní prostorovou situaci hrobů bylo snahou podchytit na geodetickém plánu pozemku dnešního Četransu a jeho přilehlého okolí, kde jsou vyneseny výše zmiňované výzkumy (Obr. 12).

Z plánu východní části lovosického pohřebiště jsou kromě jiného zřejmé vzájemné prostorové vztahy. Také vzdálenosti těchto hrobů čítají několik desítek metrů – obj. 2/1989 je vzdálen od obj. 4/1989 a obj. II/1956 přes 30 m, od obj. IV/1956 zhruba 25 m, od obj. 3/2005 asi 20 m. Nejvíce na sever je pak situován poněkud odlehlejší obj. 1/2005 vzdálený od nejbližšího obj. 4/1989 více než 60 m.

Hroby v této části Lovosic se přitom značně různí svou výbavou. Na pomyslném vrcholu stojí hrob III/1956 se jhem, následovaný dále hroby s koňskými postroji (hrob II/1956), bez koňských postrojů (obj. 3/2005) kostrovými hroby s malým počtem kovových artefaktů (obj. 4/1989 s kopím, 2/1989 s nožem, bronzovým náramkem a nákrčníkem).

Poněkud odlišná situace panuje ve střední části pohřebiště, tvořené polohami Schwarzenberská ruční cihelna a bývalý cukrovar (Obr. 13). Zde je prozatím doložena trojice hrobů s koňskými postroji. V cihelně byl již v roce 1928 neodborně odkryt porušený kostrový hrob (*Zápotocký 1964*, 166, obr. 10-11; *Koutecký 2003b*, 118-119). V letech 2004 a 2006 pak na téže pozemku byla prozkoumána dvojice bohatých hrobů, jejichž vzdálenost od sebe byla větší než 50 m. První kostrový hrob byl kromě různorodé keramické výbavy a zvířecích kostí vybaven četnými bronzovými součástmi koňského postroje a třemi železnými udidly. Podél pravého boku kostry byl ostřím směrem k lebce uložen silně zkorodovaný a rozlámaný železný meč. Za pozůstatek

vnitřní konstrukce považujeme čtveřici kůlových jamek umístěných podél delších stěn hrobové jámy (výzkum Koutecký – Půlpán 2004, *Půlpán 2004a*, hlášení č.j. 1117/04). Druhý kostrový hrob byl vybaven 19 nádobami, zvířecími kostmi, železným nožem, bronzovým nákrčníkem a dvěma nánožníky. Nad rámec se pak vymyká nález zlaté spirálky (*Půlpán 2006*, hlášení č.j. 982/06).

Je nutno podotknout, že v celém prostoru, tedy ve východní a střední části pohřebiště, nebyl zachycen žádný malý jamkový či urnový žárový hrob (nález Just – Tschakert nejistý).

Situace západní části areálu byla stručně popsána výše a je patrna z geodetického plánu (lokalita Průmyslová zóna Aoyama, Obr. 11). Tuto část funerálního areálu doplňuje ještě výzkum kostrového hrobu pocházející z přilehlé zahrádkářské kolonie (*Zápotocký 1975*, 48). U několika hrobů jsou evidovány kamenné závaly, u hrobu z garáží dřevěné trámy, u jiného zase kůlové jamky. Všechny tyto pozůstatky lze nepochybně označit za konstrukční prvky objektů, označovaných v literatuře jako komorové hroby, u nichž je kromě vydržené komory se stropem předpokládána existence nadzemního mohylového kameno-hlinitého náspu (*Koutecký 1968*). Nepřímým ukazatelem tohoto předpokladu mohou být v případě lovosického pohřebiště i značné prostorové odlehlosti objektů. Je třeba však zdůraznit, že zdaleka ne většina hrobů mají takové pozůstatky, jež by nás opravňovali vyslovit názor, že původně všechny hroby byly tvořeny komorou a kryty mohylou – např. na lokalitě Aoyama jsou tyto spíše výjimečně doloženy.

Vzdálenosti jednotlivých hrobů od sebe se tedy zatím podle dosavadních výsledků výzkumů v rámci jednoho pohřebiště jeví být dosti značné. Většinou přesahují několik metrů až několik desítek metrů. Je třeba si však uvědomit, že většina hrobů patří do skupiny velkých bohatých hrobů s postroji, vozy a jejich součástmi (KS I; *Koutecký 1968*).

Rozložení a vzájemné vzdálenosti hrobů, jako i celkový rozsah nekropole jsou v principu analogické situaci zjištěné v Polákách či v Kolíně, kde se celkový rozsah pohřebiště či pohřebišť pohybuje v řádech stovek metrů, vzdálenosti jednotlivých hrobů jsou pak v řádech desítek metrů. Celkovým pohledem na vlastní hustotu hrobů v rámci pohřebiště je však lovosická situace v dosti ostrém kontrastu se situací na ploše polácké, avšak partnerně z důvodu, že velká část tohoto pohřebiště je tvořena malými hroby urnovými, které jsou v Lovosicích doloženy pouze v jednom případě (srovnej *Koutecký – Smrž 1991*, obr. 2; *Koutecký 1993a*, abb. 2; *Koutecký – Sedláček 1984*, obr.1).

V případě Lovosic byly malé žárové urnové hroby nejspíše zničeny intenzivní zemědělskou činností či městskou zástavbou.

4.3. Pohřebiště v regionu Lovosicko

Jistě doložené hrobové nálezy pochází z 11 katastrů, několik dalších (asi 5) lze pak řadit spíše k ojedinělým nálezům, u nichž je kontext těžko určitelný. Celkově evidujeme na Lovosicku jistých nálezů 49 kostrových a žárových jámových hrobů a více než 20 žárových.

Kromě Velkých Žernosek a Prosmyk odkud pochází zatím jen sídlištní nálezy a patrně i Brňan, Brozan n. O. a Českých Kopist lze kontext nálezů určit spíše jako hrobový. Největší koncentrace hrobových nálezů se přitom vyskytuje bezpochyby v Lovosicích, v Litoměřicích (město a jih) a Bohušovicích nad Ohří a jeho okolí. Větší žárové pohřebiště se rozkládá v Libochovanech.

Vymezit rozsah pohřebního areálu a přiřadit jej v rámci jednotlivých poloh je však mnohdy značně komplikované. Nicméně se zdá, že alespoň některé polohy na katastrech lze považovat za součásti většího celku, snad někdy i jednoho pohřebiště.

1. Bohušovice nad Ohří

Výraznější koncentraci nálezů lze shledat v Bohušovicích nad Ohří a jejich blízkosti mezi obcemi Brňany a Hrdly, tedy na obou březích řeky Ohře. V Bohušovicích nad Ohří se rozkládalo pravděpodobně birituální pohřebiště, ze kterého je doposud známo nejméně 8 hrobů a další ojedinělé nálezy bez kontextu.

2. Čížkovice

Ze dvou základních poloh (škola a cihelna) pochází kostrové hroby, prý v řadách. Pravděpodobný počet hrobů nejméně 4. Situace nedovoluje usuzovat na jejich prostorové vztahy, patrně však nejde o jedno pohřebiště.

3. Libochovany

Polykulturní žárové pohřebiště, mj. s bylanskou komponentou. Doloženo zhruba kolem 20 hroby urnovými a snad i několika objekty sídlištními.

4. Litoměřice

a) V Litoměřicích lze vymezit v rámci města základní lokalizaci označenou na pravém břehu Labe jako „město“ – Akciová cihelna. Z polohy město – Akciová cihelna a jejích okrajů pochází nejméně dva kostrové (spíše více) a tři žárové hroby jámové, dále pak v Dómské ulici další kostrový hrob.

b) Na levobřežním jižním okraji lze spojit Weigendovu a Sandersovu pískovnu v jednu základní polohu označenou jako „jih“ (s přihlédnutím k *Zápotocký 1964*). Z poloh Weigendova a Sandersova pískovna pochází nejméně 5 kostrových hrobů a snad jeden žárový.

5. Lovosice

Největší koncentrace hrobů. Tu lze ze zmíněných 11 dílčích poloh redukovat na prakticky 5 základních poloh. Za první základní a jedinou skutečně doloženou polohu lze však považovat pouze jižní okraj města (dílečky polohy Schwarzenberská cihelna, ČSAD a okolí, cukrovar, zahrádkářská kolonie a Aoyama).

Za další polohy, doložené však jen keramikou sídlištního charakteru a bez kontextu, lze považovat snad Reiserovu cihelnu, areál chemických závodů (k tomu i Löbelova pískovna) a nálezy z města. Nejspíše hrobového charakteru je pak nález z polohy Weinpresse (dnešní drůbežárna) odkud pochází patrně dva další hroby bez údajů.

Lovosická nekropole na jihu města je do roku 2006 doložena souborem čítajícím nejméně 26 kostrových a birutuálních hrobů, jedním žárovým jamkovým hrobem a dalšími ojedinělými nálezy nejspíše hrobového charakteru.

Z uvedeného přehledu je patrné, že za pravděpodobně součásti většího celku (pohřebiště či snad více pohřebišť) lze považovat koncentrace hrobů na 5 katastrálních území, přičemž nejvýraznější je v Lovosicích.

V bylanské kultuře dominují po všech stránkách velké a bohatě vybavené hroby. Kumulace nejbohatších hrobů je shledávána na Litoměřicku (*Koutecký 1968*, 434). Pohledem mikroregionu Lovosicko však nejde na labském levobřeží o skutečnou kumulaci či koncentraci takových nálezů, spíše o dosti volné rozmístění bohatých kostrových hrobů v prostoru několika stovek metrů od sebe vzdálených. Sem lze přičíst nejvíce na západ vysunutou Lhotku, od ní jihovýchodně zhruba 2,5 km vzdálené hroby z Lovosic (Schwarzenberská cihelna, garáže ČSAD, PZ Aoyama – mezi nimi zhruba 0,5 km rozestupy), od nich dále na východ cca 5 km vzdálené Litoměřice (poloha jih – Weigendova a Sandersova pískovna), a od těchto nálezů 3 km jižně bohušovický kostrový hrob s mečem.

Nejspíše původně bohatý hrob s koňským postrojem byl zčásti poničen již v roce 1849 v Čížkovicích, odkud mají pocházet kostrové hroby, údajně v řadách. Z katastru Čížkovic pochází ještě druhý hrob s rovněž velmi torzovitou výbavou. Zcela bez okolností je pak nález jehlice s labuťkovitým krčkem (*Hantschel 1897*, 256; *Zápotocký 1964*, 158-159).

Dva nálezy kostrových hrobů z Lovosicka se vymykají svou nebývale bohatou výbavou. První, který je datován do HC 3 a řazen do KS I-1, pochází ze Lhotky nad Labem z roku 1919; druhý z lovosických garáží ČSAD z roku 1956 je datován do období HC 2-3 a řazen do KS I-2 (*Filip 1936-1937*, 28-9, 41; *Dvořák 1938*, 12-13; *Kern 1934*, 74-84; *Koutecký 1968*, 418; *Koutecký 2003b*, 118-119; *Pleiner 1959*, 653-660; *Pleiner – Rybová 1978*, 466 ad.; *Zápotocký 1964*, 159-160). Oba se vyskytují na mocné sprašové návěži, lhotecký na první labské terase těsně nad řekou, lovosický na modelské levobřežní terase. Hrob ze Lhotky je především jedinečný svou unikátní kombinací všech skvostných nálezů, které poskytuje česká bylanská kultura. Lovosický hrob vyniká mj. jhem. Tyto dva hroby svou výbavou naprosto dominují všem ostatním nálezům, přičemž je o několik řádů převyšují⁷. Určité srovnání s nimi snad snese nález ze Slatiny, odkud jsou kromě jiného známy dvě importované bronzové mísy – talíře (*Koutecký 2003b*, 111-114, tab.1-6A).

Problematickým bodem je datování hrobových nálezů. Do staršího období bylanské kultury je řazena většina hrobových celků z Bohušovic nad Ohří, na rozhraní staršího a středního období pouze jeden z nich (*Slabina 1972*). Ke skupině nejstarších hrobů lze přičíst i birituální hrob 1/2002 z Lovosic. Skupina nejbohatších hrobů pak představuje nálezy ze středního období. Tři bohaté hroby z lovosického ČSAD, hroby z Čížkovic a litoměřické Weigendovy cihelny (I/1908) jsou datovány do starší až mladší fáze středního období (HC2-3), hroby ze Lhotky a Slatiny pak do starší fáze středního období (HC3; *Koutecký 2003b*). Všechny tyto hroby jsou přitom i nadále řazeny do skupiny tzv. „knížecích“ hrobů v SZ Čechách (*Koutecký 2003b*, 111 ad.). K nálezům datovaným do období HC 3 lze přitom přičíst i nový nález z Lovosic – dvojitý kostrový hrob 15/2002 a žárový hrob 29/2002 lze zařadit nejspíše do HC 2-3.

Na skupinu nejbohatších hrobů jsou určitých způsobem vázány, kromě osamoceného nálezu ze Slatiny, i nálezy buď chudších kostrových, žárových jámových či ojedinělých nálezů sídlištních. Tato situace je zřetelná na lovosické nekropoli, kde jsou doloženy všechny skupiny hrobů od nejbohatších až po nejchudší, a to i díky posledním výzkumům. Společný výskyt bohatých i chudších hrobů kostrových a žárových je doložen i v litoměřické Weigendově a Sandersově pískovně i na protějším břehu v Akciové cihelně, ale i v Bohušovicích a patrně i v Čížkovicích. Bohaté hroby

---

⁷ Druhý hrob se jhem, tentokrát proti proudu řeky Labe z východního okraje litoměřického okresu, pochází ze Straškova (k.ú. Račiněves) u Roudnice n. L. z výzkumů J. L. Píče a A. Stockého z roku 1911.

kostrové, slaběji a chudě vybavené hroby kostrové a žárové jámové, se tedy pravděpodobně vyskytovaly v rámci jednoho pohřebiště na jednom omezeném prostoru, přičemž byl tento jev pravděpodobně častý. Velmi slabě jsou doloženy malé žárové jamkové hroby, přičemž však jejichž absenci lze nejspíše přičíst destrukčním vlivům prostředí (zemědělství, moderní zástavba, vliv životního prostředí aj.). V roce 2002 byla alespoň jedním žárovým hrobem doložena jejich přítomnost na lokalitě Aoyama.

Ačkoliv datování hrobů a pohřebišť je někdy pouze rámcové, lze usuzovat, že k pohřbívání na nekropolích docházelo v delším časovém horizontu. Situace dlouhodoběji využívaného funerálního areálu doloženého společným výskytem hrobů různých kvalitativních skupin byla poprvé ve větším měřítku doložena v Polákách u Kadaně. Domnívám se, že podobná situace mohla panovat i v případě jednotlivých pohřebišť na Lovosicku, avšak dnes je z velké části poničena moderními zásahy a způsobena sníženým stavem poznání. Společný výskyt hrobů všech skupin je s jistotou doložen pouze v Lovosicích, ale s přihlédnutím k situaci dalších pohřebišť lze uvažovat o jakémsi dlouhodoběji využívaném „modelovém chování“ v principu uplatňovaném v pohřebním ritu bylanské kultury.

Odlišná situace pak panuje u malých žárových (urnových) pohřebišť, která podle mého názoru nejsou s nekropolemi tvořenými velkými hroby srovnatelná (např. Praha – Bubeneč, Praha – Dolní Liboc, Libochovice, Libochovany). Ojedinělé postavení v lovosickém regionu tak zaujímá polykulturní pohřebiště v Libochovanech, zkoumané v poslední třetině 19. století a počátkem 20. století vesměs amatérskými výkopci. Odkryto bylo více než 130 malých žárových jamkových a jámových hrobů, uložených často v nádobách – urnách. Zvláštní postavení lze u tohoto pohřebiště shledat jednak ve smyslu geografickém a jednak ve smyslu kulturním.

Vedle litoměřických nálezů se pohledem geografickým jedná o druhé naleziště, jež se vyskytuje na pravém břehu řeky Labe. Kromě toho jediné, jež je situováno na výstupu řeky z Porty Bohemiky, tedy z pohledu Lovosic na opačném konci. Nadto se vyskytuje v souvislém pásu hornatého Českého středohoří, ačkoliv na nízko položené svažité labské terase označené jako Libochovanská kotlina. Z pohledu kulturního se v podstatě jedná o pomyslné pomezí území dvou sídelních oikumeny, a sice kultury billendorfské a bylanské. To se nejspíše mimo jiné odráží i ve výbavě urnových hrobů, ve kterých lze rozpoznat kromě zmíněných dvou komponent navíc ještě materiálovou

---

Další výzkum z roku 1913 (Stocký, Buchtela) odkryl i části vozu (*Stocký 1933*, tab. VI; *Zápotocký 1964*, 170).

výbavu kultury lužické. Žárových hrobů kultury bylanské zde bylo odhaleno kolem 20. Jejich dochovaný inventář dnes již zdaleka není kompletní, je navíc rozmístěn po muzeích v Čechách i zahraničí. Nicméně i přes svou torzovitou pramennou základnu je pohřebiště v Libochovanech vzácným příkladem urnového žárového pohřebiště v celých SZ Čechách, tím více významnější na Lovosicku (např. *Heger 1883*, 180-210; *Koutecký 2003b*, 8-28; tam i další literatura; *Koutecký – Michálek 1978*; *Michálek 1999*, 51; *Plesl 1960*, *týž 1961*). Za svého způsobu určitý doklad regionálních kontaktů mezi dvěma kulturními oblastmi lze snad považovat i nález billendorfské amfory z výše podrobněji popisovaného hrobu kultury bylanské 1/2002 z Lovosic.

4.4. Sídliště

Již bylo zmíněno, že nálezová situace sídlištních nálezů na Lovosicku je torzovitá. Doklady osídlení jsou v lepším případě doloženy jednotlivými objekty, často pouze ojedinělými nálezy bez znalosti kontextu (tedy pouze hypoteticky sídlištními) či v mnoha případech pouze jednotlivými keramickými fragmenty.

Jednotlivé sídlištní „celky“ – tedy buď jeden či pár sídlištních objektů – jsou alespoň zčásti známy ze 4 katastrů obcí. Na katastru Lhotky nad Labem (mladobylanská jáma 16), Libochovan, Litoměřic – jihu a Velkých Žernosek (*Zápotocký 1963*).

Střepový materiál sídlištního charakteru bez znalosti kontextu pochází z Lovosic (město, chemické závody a Löbelova pískovna, Reiserova cihelna) a Litoměřic (město). Do stupně HC1 – HD jsou datovány jednotlivé sídlištní nálezy z Lovosic (*Budínský 1995*). Materiál z Prosmyk je však pouze pozdněhalštatský, podobně jako převážná část nálezů tzv. cítolibského typu z Třebenic, Litoměřic (jih) a Lhotky nad Labem (*Hrala 1978*; *Zápotocký 1963*, 146-165). Snad i ojedinělé nálezy z Brňan jsou sídlištního charakteru.

Patrně výraznější doklad sídliště pochází z Velkých Žernosek a Libochovan. Na pravém břehu Labe jsou ze zdejších žernoseckých kamenolomů doloženy sídlištní nálezy datované do mladšího až pozdního období kultury bylanské (HD 2 až HD 3; *Koutecký 2004a*, 659), z libochovanské kotliny pochází nepublikované sídlištní nálezy.

Považovat některé polohy za doklad sídliště je velmi sporné, neboť jde často o jednotlivé keramické zlomky uložené v bývalých soukromých sbírkách. Značná část nálezů je také datována až do pozdějších období.

Tímto stavem je pramenná základna naznačující sídlištní nálezy na Lovosicku prakticky vyčerpána. Na Lovosicku tedy není žádný jednoznačný doklad současně

existujícího sídliště a pohřebiště, jako je tomu v případě SZ Čech doloženou ojedinělou situací ve Vikleticích.

Nicméně přinejmenším v případě Lhotky nad Labem a litoměřických poloh Akciová cihelna a pískoven na jižním okraji města lze soudit, že výskyt sídlištních nálezů se alespoň zčásti prostorově „kryje“ v rámci polohy s nálezy hrobovými.

Situace na Lovosicku přitom není ničím zvlášť výjimečná, podobná panuje prakticky v celých SZ Čechách. Jedním z mála větších sídelních areálů v SZ Čechách je na sever od Lovosic situované halštatské sídliště v Tuchomyšli (okr. Ústí nad Labem), zkoumané E. Simbrigerem ve 30. letech 20. století a nedávno publikované. Z pozdně bylanského období zde bylo odkryto 16 sídlištních objektů (Koutecký 2004, 627-660).

Otázka vzhledu sídlišť, jejich vzájemných prostorových a chronologických vztahů a skutečný rozsah sídelní struktury a osídlení v pravém smyslu slova tedy není možné na základě stávající pramenné základny řešit. Nepříznivým důsledkem tohoto jevu je, že jsme nuceni za sídelní areál (tedy osídlení) označovat nálezy pocházející z hrobového kontextu, čímž fakticky získáváme pouze jakýsi „negativ“ oikumeny osídlené bylanskou kulturou⁸. Zmíněná nálezová sídlištní situace je tedy v ostrém kontrastu se situací bohatě zastoupeného nálezového fondu funerálního.

Po sečtení nejistých nálezových okolností se dostáváme k velmi fragmentární, neucelené a nejisté pramenné základně. Především z těchto důvodů se domnívám, že za současného stavu poznání není možné otázku sídlišť na Lovosicku možné zodpovědět. Nicméně je nutno dodat, že komplikovaná problematika sídlišť v kultuře bylanské je podle mne do budoucna jedna z mnoha hlavních otázek, již bude nutno systematicky řešit.

4.5. Topografie nalezišť

Z výše uvedeného stručného výčtu hrobových nálezů (viz kap. 4.3.) vyplývá, že lze v lovosickém regionu rozpoznat pravděpodobně 5 větších funerálních areálů: v blízkosti Modly na jižním okraji Lovosic, na pravém a levém břehu řeky Labe v Litoměřicích, v Bohušovicích n. O. a jejich okolí především na levém, ale i pravém břehu řeky Ohře. Posledním je pak žárové pohřebiště v Libochovanech na labském pravobřeží, v úvahu připadají i Čížkovice.

---

⁸ To je mimo jiné také jeden z důvodů, proč jsem svou práci nazval „... na pozadí regionálního osídlení“. Za doklad osídlení považuji v případě lovosického regionu především nálezy pocházející z hrobových kontextů, jež jsou zde jako jediné výrazněji doloženy.

Domnívám se, že v rozložení a výskytu pohřebišť v regionu lze vysledovat alespoň u některých určité shodné znaky. Tato struktura se přitom pravděpodobně určitým způsobem „váže“ na blízkost vodních zdrojů. Hrobové nálezy se mimoto vyskytují v nízkých nadmořských výškách a na určitých druzích půd a podloží.

Základní „vazba“ je zřetelná v širší oblasti dolního Polabí, přičemž se pohřebišť vyskytují především na levém břehu. Na pravém břehu řeky Labe leží tři naleziště – Libochovany, Litoměřice město a Velké Žernoseky. Areál v Libochovanech je přitom tvořen především žárovými hroby urnovými s torzem sídlištních nálezů. Areál litoměřický s hroby kostrovými i žárovými jámovými lze považovat ze birituální pohřebiště, také s ojedinělými doklady sídlištních aktivit. Naopak ve Velkých Žernosekách máme doložen výskyt pouze jen několik sídlištních nálezů z místních kamenolomů.

Na levobřeží Labe a v jeho širším povodí je situace poněkud složitější. V těsné blízkosti řeky Labe (do několika set metrů) se vyskytují hroby z Malých Žernosek, Lhotky nad Labem, Litoměřic – jihu a dále ojedinělý nález z Českých Kopist.

Zřejmá blízkost řeky je patrná nejen v případě Labe, ale i Ohře. Na jejím levém břehu leží birituální pohřebiště v Bohušovicích nad Ohří, na protějším břehu pak lokalita Hrdly. Ojedinělé nálezy z Brňan a Brozan na Ohří dokreslují situaci oherského levobřeží. Přitom v případě Brozan, Bohušovic a snad i Českých Kopist lze dodnes pozorovat staré koryto a meandry řeky Ohře, takže snad lze uvažovat o původním toku řeky, na nějž se tato naleziště vázala.

Nejméně ve dvou případech je přitom patrný výskyt pohřebišť na dvou protilehlých březích řek. Zřetelné je to na Labi v Litoměřicích (pravobřežní poloha „město“, levobřežní „jih“), na Ohři je analogická situace u levobřežních Bohušovic a pravobřežních Hrdel (Obr. 14).

Podle mého názoru lze v levobřežní labské části shledat i jistý vztah (tedy prostorovou blízkost) mezi pohřebišti a říčními toky nižšího řádu. Výskyt hrobů není omezen pouze na velké řeky Labe a Ohři, ale lze jej vysledovat i na menších řekách či potocích. V případě Litoměřic města lze shledat blízkost Pokratického potoka, v případě nejvíce na jihu vysunutého nálezu ve Slatině lze zvažovat jeho blízkost buď k Podsedickému potoku či spíše k říčce Rosovce. Nejzřetelnější je však výskyt hrobů v povodí řeky Modly. Zde se v pásu táhnoucím se od Třebenic, přes Čížkovice, Sulejovice až k Lovosicím vyskytuje výrazná koncentrace hrobových nálezů mezi nimiž je vzdušná vzdálenost nižší než 2,5 km.

Vzdálenosti mezi pohřebišti lovosickým, litoměřickými a bohušovickým nepřekračují vzdálenost 5 km vzdušnou čarou. Nadmořská výška pohřebišť se pohybuje nejčastěji v rozmezí od zhruba 150 m n.m. do 200 m n.m, přičemž za výše položené pohřebiště (blíže ke 200 m n.m.) lze považovat pravobřežní litoměřické pohřebiště na poloze „město“. Mezi spíše vyšší polohy lze považovat lokality na horní Modle – Třebenice a Čížkovice. Pomístní „dominantu“ Terezínské kotliny nedaleko soutoku dolní Ohře s Labem v Bohušovicích tvoří zalesněné návrší Citomín, převyšující okolní terén o zhruba 10 m. Pohřebiště se výrazným způsobem vyskytují pod vrstevnicí 350 m.n.m, z čehož nejspíše vyplývá, že jejich výskyt je omezen především na rovinaté nížinné polohy, přičemž se zcela vyhýbají masivu Českému středohoří a jeho svahů. Za zdánlivě jedinou výjimku lze označit pohřebiště v Libochovanech, které je umístěno „uvnitř“ Českého středohoří a úzkého údolí České brány, nicméně opět na nížinné polabské terase označené jako Libochovanská kotlina, tedy v podobných podmínkách jako lokality ostatní.

Zběžným srovnáním nálezové situace sídlišť a pohřebišť doby halštatské a laténské, je na první pohled zřejmá naprostá převaha v hustotě osídlení v době laténské (srovnej *Zápotocký 1973*, 139-184, obr. 18-19). V zájmovém území Lovosicka je pro dobu laténskou evidováno 26 poloh s nálezy kostrových hrobů a nálezů hrobového charakteru a 4 polohy s ojedinělými nálezy hrobového charakteru. Zásadní rozdíl mezi dobou laténskou a halštatskou kromě toho panuje v počtu jednotlivých pohřebišť. Pro dobu laténskou je doloženo z Lovosicka nejméně 26 pohřebišť, zatímco pro kulturu bylanskou pouze 5-6 výše uvažovaných.

Ještě zřetelnější rozdíl panuje při srovnání sídlištních celků obou kultur. Oproti devíti (nejistě doloženým) sídlištním nálezům kultury bylanské z 9 katastrů, je známo osídlení doby laténské ze zhruba 24 katastrů obcí. Při srovnání struktury osídlení doby laténské a kultury bylanské je patrná výrazná diskrepance mezi celkovou rozlohou a hlavně hustotou, která však může být způsobena mnoha faktory.

Nízká nadmořská výška, výskyt půd typu černozemě, podložní spraš a hustá říční síť patří na Lovosicku mezi převažující přírodní podmínky. Rozložení hrobů kultury bylanské podél vodních toků nejspíše může indikovat svým způsobem přítomnost sídlišť, jež však bohužel nejsou archeologicky doložená. Hrobové areály tak nejspíše mohou představovat jen jakýsi „negativ“ skutečného osídlení v pravém smyslu toho slova, tedy rozsah sídelní oikumeny bylanské kultury. Bohužel však predikovat

předpokládaný výskyt sídlištních objektů a rozsah jejich areálů na základě této teorie a za současného stavu poznání považuji za téměř neřešitelné.

Tento jev může být způsoben souhrou mnoha negativních faktorů – obecně slabým stavem pramenné základny, vlastním výpovědním potenciálem keramiky sídlištního charakteru či může být připočten na vrub negativním vlivům přírodního prostředí a novověkou intenzivní zástavbou a zemědělskou činností. Pravděpodobná je však možnost odlišného způsobu osídlení oproti např. době laténské, přičemž pro kulturu bylanskou připadají do úvahy sídliště tvořená především nadzemními konstrukcemi, jejichž pozůstatky se do dnešních nemusely dochovat.

5. Význam lovosického pohřebiště a jeho postavení v rámci regionu

V závěrečném shrnutí lze konstatovat, že v současnosti evidujeme na jižním okraji města Lovosice rozsáhlý a bohatý funerální areál kultury bylanské. Pohřebiště bylanské kultury v Lovosicích, datované předběžně rámcově do stupňů HC 1 až HC3, je do dnešních dnů s jistotou doloženo nálezy přinejmenším 26 velkých hrobů prvních dvou nejbohatších kategorií (KS I a II), pouze jedním malým urnovým žárovým hrobem (KS III) a několika dalšími nejistými nálezy. Tento počet a taková koncentrace je přitom naprosto unikátní nejen na Lovosicku, ale i v SZ Čechách, v jejichž rámci je v současnosti druhým největším pohřebištěm po Polákách u Kadaně.

Nálezová situace lovosického pohřebiště přitom není důležitá jen svým rozsahem či bohatstvím nálezů, jeho význam lze spatřovat i v jiných souvislostech. Jedná se vedle lokality Račiněves o jediné pohřebiště zkoumané v posledních letech. Z celkového počtu 26 hrobů, bylo totiž 16 hrobů prozkoumáno v sezónách 2002 až 2006. Tuto okolnost lze vztáhnout nejspíše i na celé SZ Čechy, kde od ukončení výzkumu v Polákách v roce 1981 nebylo odkryto pohřebiště či alespoň jeho podstatnější část. V podstatě se obohacení a rozšíření pramenné základny zhruba od druhé poloviny 80. let omezuje pouze na nálezy jednotlivých hrobů. Toto tvrzení je umocněno jedněmi z mála ucelených nálezových okolností, jež nabývají na významu především s ohledem na doposud známou a roztržitou regionální pramennou základnu.

Význam lovosické oblasti podtrhují a dokreslují pro kulturu bylanskou mimo jiné mnohdy ojedinělé nálezy. Již první nález z roku 1848 z Bohušovic nad Ohří uložený v NM v Praze, tedy bronzový meč s plochou jazykovitou rukojetí a náramek společně

naznačily možný potenciál celé lovosické oblasti. Ten byl doposud potvrzen mnohdy jedinečnými nálezy.

Můžeme jen namátkově zmínit vzácně doložené a nacházené zbraně, přičemž jejich výskyt se koncentruje především na levém labském břehu. Poblíž soutoku Labe s Ohří jsou doloženy 2 bronzové meče z Bohušovic n. O. a litoměřické Weigendovy pískovny (I/1908). Další dva železné meče byly doposud známy ze Lhotky n. L. a od lovosického ČSAD (III/1956). V roce 2002 a 2004 byly však na lovosických lokalitách Aoyama a Cukrovar nalezeny zatím poslední dva (obj. 24/2002 a 1/2004). V současnosti nejspíše evidujeme v lovosickém regionu největší výskyt mečů v rámci celých Čech v počtu šesti kusů.

Podobně obdivuhodný je přitom i výskyt železných kopí či oštěpů ve zdejší oblasti. Z celých SZ Čech se podařilo doposud odkrýt 6 takových exemplářů⁹. Tato šestice předmětů byla v roce 2002 obohacena o další tři lovosické exempláře na lokalitě Aoyama (obj. 1, 16 a 17/2002; okr. LT). Z uvedeného přehledu mimo jiné vyplývá, že kromě jednoho nálezu z Poláků a dvou ze Rvenic (oblast horního Poohří) se z celkově devíti železných kopí vyskytuje šest v současném okrese Litoměřice, přičemž jejich výrazná koncentrace je na nížinném labském levobřeží u Lovosic (včetně Lhotky). Jedinou výjimku v tomto ohledu tvoří libochovanské kopí z pravého břehu Labe, relativně vzdálenější.

Ze středních Čech jsou pak známy tři exempláře z Hradenína, dva z Bylan, a jedno z Kolína, tedy celkem 6 (přičemž ovšem tři z nich jsou ztraceny). Na Lovosicku evidujeme početně srovnatelný počet kopí jako ve středních Čechách.

Podle mého názoru v sobě region skrývá nebyvalé množství informací a výpovědního potenciálu. Myslím si, že podrobným poznáním všech zdějších aspektů a pochopitelně se zpracováním lovosického pohřebiště kultury bylanské jako celku, se mohou vyjevit doposud neznámé praktiky spojené s pohřebním ritem. Skutečný význam lovosické oblasti nemůže být na tomto prostoru však doceněn a hodnocen, bylo by to podle mého názoru poněkud předčasné. Nicméně výrazná koncentrace jednotlivých vzácných nálezů a bohatě vybavených hrobových celků jako i přítomnost „cizích předmětů“ – importů¹⁰ svědčí skutečně o zásadně významném postavení regionu

---

⁹ Lhotka n. L.; Libochovany, hrob XXIX; Lovosice areál ČSAD, hrob 4/1989 (vše okr. LT); Poláky, hrob 3/1974 (okr. CV); a dvě kopí ze Rvenic (okr. LN).

¹⁰ Ke vzácným a bohatým nálezům přičítáme např. vozy a jejich součásti, koňské postroje a zbraně - meče, kopí, přičemž kopí bylo obsaženo v lovosickém hrobě 15/2002. Vzácně se vyskytující předmět v bylanské kultuře je i opasková zápona z téhož hrobu. Jinak asi běžně používaný pracovní nástroj, tedy

Lovosicka ve starší době železné, přičemž vlastní lokalita Lovosice může být z tohoto pohledu již nyní bezpochyby pojmenována jako centrální místo (viz *Salač 2002*).

6. Závěr

Materiálovou základnou a východiskem pro bakalářskou práci se stal záchranný archeologický výzkum na lokalitě Lovosice II – Průmyslová zóna Aoyama vedený v roce 2002 Ústavem archeologické památkové péče v Mostě, při kterém byly odkryty funerální nálezy ze starší doby železné, přičemž pro tuto práci byly vybrány tři hroby kultury bylanské. Archeologická lokalita Lovosice ležící v geomorfologicky členěné krajině Českého středohoří patří mezi jednu z nejohroženějších a zároveň nejlépe prozkoumaných pravěkých území SZ Čech, přičemž je zde doloženo prakticky nepřetržité osídlení od neolitu až dodnes a současně křižovatka dálkových obchodních cest.

Kultura bylanská je známa především z funerálních nálezů a jejím charakteristickým rysem je skupina bohatě vybavených hrobů s vozy, jhy, koňskými postroji a zbraněmi. Kromě této skupiny jsou doloženy hroby o poznání slaběji vybavené bez nejbohatších nálezů, kterým v syntetických studiích není mnohdy přikládána dostačující pozornost. Hlavním cílem předložené práce bylo poukázat na postavení relativně slabě vybavených hrobů, přičemž byl hodnocen hrob žárový, birituální a kostrový.

Výsledkem bakalářské práce je doklad vzácně se vyskytujících předmětů v celém prostředí kultury bylanské i v kontextu slabě vybavených hrobů. Tato okolnost byla doložena na nálezech zbraně, spínadla a nástroje – konkrétně železného kopí, železné opaskové zápony a kamenného brousku. Tyto poznatky zčásti posouvají dosavadní představu o výskytu výjimečných předmětů, přičemž určitou měrou zvyšují význam hrobů zdánlivě hůře vybavených a alespoň zčásti tak přispívají k prohloubení poznání pohřebního ritu kultury bylanské. Za určitý doklad „cizího předmětu“ pocházejícího z jiného kulturního prostředí lze považovat amforu kultury billendorfské obsaženou v hrobu kultury bylanské, což může poukazovat na zřejmé regionální kontakty.

Dva hroby s birituálním a kostrovým ritem byly rozlišeny jako hroby s více než jedním pohřbeným lidským jedincem. Podle mého názoru je situace hromadných hrobů natolik specifická, že by měly tyto nálezy spadat do vlastní kategorie a přitom být

---

kamenný brousek z hrobu 1/2002, se ukázal být také slabě doložen. Do skupiny cizích předmětů – importů pak patří např. bronzové mísy ze Slatiny či amfora billendorfské kultury z hrobu 1/2002 z lokality Lovosice II – průmyslová zóna Aoyama.

v rámci pohřebního ritu samostatně řešeným problémem. Poskytují v principu větší antropologický (příp. demografický) vzorek, ale i jejich interpretační možnosti jsou poněkud širší a komplikovanější než v případě hrobů s jedním jedincem. Zpracovaný dvojitý kostrový hrob muže a ženy byl hodnocen s ohledem na archeologicko-antropologický kontext pod úhlem nejen sociálního zařazení jedinců, ale i s poukázáním na jejich možný vzájemný vztah, který jsem se pokusil interpretovat jako pohřeb partnerského svazku, nejspíše manželského páru.

Region Lovosicko je zřejmě významnou oblastí kultury bylanské, jak dokládají četné a mnohdy bohatě vybavené nálezy hrobových celků. Řešena byla otázka významu zpracovaných hrobů v rámci regionu Lovosicka, a to především s ohledem na současnou pramennou základnu. V podobných intencích je hodnoceno postavení lovosického pohřebního areálu na pozadí regionálního osídlení. Pro poznání lovosického regionu pak tyto hroby a celé pohřebiště sehrávají významnou roli s ohledem na celkové nálezové okolnosti a především s přihlédnutím k doposud známé pramenné základně, která je dosti neucelená a v mnoha případech postrádá jakýkoliv známý kontext.

Samostatným problémem kultury bylanské je otázka sídlištních celků, které jsou doposud velmi fragmentárně doloženy a poznány. Rovněž v případě regionu Lovosicko jsou doklady sídlišť známy v lepším případě pouze z jednotlivých objektů. Postrádáme tudíž skutečný rozsah a podobu sídlištní oikumeny kultury bylanské v regionu a na základě topografie a výskytu pohřebišť dostáváme pouze jakýsi její „negativní odraz“.

Na základě této bakalářské práce nemůže být skutečný význam lovosické nekropole plně ohodnocen a doceněn. Nicméně do budoucího komplexního zpracování lovosického pohřebiště lze již v současnosti vkládat naději, že se znalostí jejího širšího kontextu bude možno přispět nejen k poznání Lovosic jako významného pravěkého obchodního a výrobního centra, ale i k vlastnímu rozšíření poznatků o kultuře bylanské. Přes doposud celkově neucelenou pramennou základnu a její poměrně nízkou výpovědní hodnotu lze však nejspíše již dnes lokalitu Lovosice a její region s ohledem na mnohdy vzácné a výjimečné nálezy označit v obecném smyslu jako centrální místo, jež sehrává ve starší době železné pro kulturu bylanskou jednu ze zásadních postavení a rolí v rámci SZ Čech.

Literatura

Blažek, J. – Gál, L. 2001: Bronzový věk v Podkrušnohoří. Katalog výstavy. Příspěvky k pravěku

a rané době dějinné severozápadních Čech 10, Most.

Blažek, J. – Kotyza, O. 1990: Archeologická sbírka Okresního vlastivědného muzea v Litoměřicích. I. Fond Libochovice. Archeologický výzkum v severních Čechách 18. Teplice.

Blažek, J. – Kotyza, O. 1995: Další pohřebiště z doby stěhování národů v Lovosicích, okr.

Litoměřice, VLSb Litoměřicko 27-29, 7-12.

Blažek, J. – Kotyza, O. 1995a: Archeologická sbírka Okresního vlastivědného muzea v Litoměřicích. II. Fond Třebenice. Archeologický výzkum v severních Čechách 25. Teplice.

Blažek, J. – Kotyza, O. 2002: Pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů ve Schwarzenberské ruční

cihelně v Lovosicích. In: *Čech, P. – Smrž, Z. (eds). Sborník Drahomíru Kouteckému.*

Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 9, 27-36. Most.

Bouzek a kol. (Buchvaldek, M – Kostomitsopoulos, P. – Sklenář, K.) 1984: Dějiny archeologie II, 7-70. Praha.

Bouzek, J. 2007: Keltové našich zemí v evropském kontextu. Dějiny do kapsy 2. Nakladatelství

TRITON. Praha/Kroměříž.

Bouzek, J. – Koutecký, D. 2000: The Lusatian culture in Nordwest Bohemia. Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 8. Most.

Böhm, J. 1925: Bylanský hrob v Praze – Střešovicích. Obzor prehistorický IV, 11-23.

Böhm, J. 1931: Bylanské pohřebiště v Praze – Střešovicích. Zprávy Čsl. Státního archeologického ústavu za rok 1929-1930, II-III. Praha, 46-72.

Böhm, J. 1937: Základy hallstattské periody v Čechách. Praha.

Böhm, J. 1941: Kronika objeveného věku. Praha.

Budinský, P. 1966: Příspěvky k pravěku severozápadních Čech. Výzkumy a objevy teplického

muzea v letech 1947 – 1965. Monografické studie Oblastního vlastivědného muzea v Teplicích 2. Teplice.

Budinský, P. 1985: Archeologické nálezy z Litoměřicka a z neznámých nalezišť ve sbírce

teplického muzea. Archeologický výzkum v severních Čechách. Teplice.

Budinský, P. 1996: Mladohalštatský až časně laténský sídlištní materiál z Litoměřicka a z Lounska v archeologické sbírce teplického muzea (fond Teplice). Archeologický výzkum

v severních Čechách 27. Teplice.

Buchtela, K. – Niederle, L. – Matiegka, J. 1910: Rukověť české archaeologie. Praha.

Buchvaldek, M. – Sláma, J. (eds) 1982: Nástin evropského pravěku. Praehistorica IX. UK Praha.

Dobeš, M. 1995: Stručný přehled pravěkých dějin severozápadních Čech. In: Blažek, J.

–

Meduna, P. (eds). Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1983-1992

Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 2. Most, 7-62.

- Dvořák, F. 1936: Pravěk Kolínska a Kouřimska. Kolín.*
- Dvořák, F. 1938: Knížecí pohřby na vozech ze starší doby železné, Praehistorica I. Prehistorický ústav UK Praha.*
- Filip, J. 1936-1937: Popelnicová pole a počátky železné doby v Čechách. Praha.*
- Filip, J. 1956: Keltové ve střední Evropě. Nakladatelství Československé akademie věd. Praha.*
- Filip, J. 1962: Evropský pravěk. Nástin vývoje prvobytné společnosti. (S příspěvky M. Buchvaldka a J. Slámy). UK. Praha.*
- Filip, J. 1996: Keltská civilizace a její dědictví (Nové rozšířené vydání). Academia. Praha.*
- Fridrichová, M. – Koutecký, D. – Slabina, M. 1996: Die Gräberfelder der Bylaner Kultur in Praha, I. Teil. Pohřebiště bylanské kultury v Praze, díl I. Památky archeologické 87, 104-178.*
- Fridrichová, M. – Koutecký, D. – Slabina, M. 1997: Die Gräberfelder der Bylaner Kultur in Praha, II. Teil. Pohřebiště bylanské kultury v Praze, díl II. Památky archeologické 88, 5-64.*
- Fridrichová, M. – Koutecký, D. – Slabina, M. 1999: Die Gräberfelder der Bylaner Kultur in Praha, III. Teil. Pohřebiště bylanské kultury v Praze, díl III. Památky archeologické 90, 319-396.*
- Golec, M. 2003: Horákovská kultura v v těšetickém mikroregionu. Těšetice – Kyjovice VI. Spisy Filozofické fakulty č. 342. MU Brno.*
- Hantschel, F. 1897: Prähistorische Fund-Chronik für das Gebiet des Nordbömischen Excursions-Clubs und die angrenzenden Landstriche. Mitteilungen des Nordbömischen Excursions-Clubs XX/1897, 1-43, 218-264, 351-373.*
- Heger, F. 1883: Das Urnenfeld bei Libochowan in Böhmen. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft XIII/1883, 180-210, Taf. XV-XIX. Wien.*
- Holodňák, P. – Mag, M. 1999: Vývoj mlecích zařízení a provenience surovin drtidel a žernovů v Soběsukách (okr. Chomutov, SZ Čechy). Mikrosonda do ekonomiky jednoho sídliště. Památky archeologické 90, 398-441.*
- Hrala, J. 1964: Jordanovský hrob a únětické pohřebiště u Prosmyk. Archeologické rozhledy 16, 887-889.*
- Hrala, J. 1978: Prosmyky u Lovosic. Výzkum polykulturního naleziště před Českou branou (1.a 2. část). Archeologické rozhledy 30, 42-66, 116-119, 150-164, 236-238.*
- Chochol, J. 1980: Antropologická sonda do populačního prostředí bylanské kultury. Archeologické rozhledy 32, 187-194.*
- Chochol, J. 1991: Antropologické poznatky o populaci bylanské kultury z Poláků u Kadaně (okres Chomutov). Památky archeologické 82, 224-230.*

Kern, J. 1934: Die Metallfunde aus dem Wagengrabe der späteren Hallstattzeit von Welhotta a.

d. Elbe. Sudeta X, 77-84.

Kinský, J. 2004: Chráněná krajinná oblast České středohoří. Průvodce po maloplošných chráněných územích. Ústí nad Labem.

Kol. aut. 1954: Státní vodohospodářský plán republiky Československé. Dílčí SVP XIII. Dolní

Labe. Díl I. (mapy) Praha.

Kol. aut. 1955: Administrativní lexikon obcí republiky Československé. Státní úřad statistický a

ministerstvo vnitra. Praha.

Kol. aut. 1960: Seznam obcí Československé socialistické republiky 1960. Ministerstvo vnitra.

Praha.

Kol. aut. 1966: Geologický atlas ČSSR. Ústřední geologický úřad, Ústřední ústav geologický.

Praha.

Kol. aut. 1978: Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850 – 1970,

I.díl, svazek 1.

Kol. aut. 1984: Statistický lexikon obcí ČSSR 1982, díl 1, 2. Federální statistický úřad. Praha.

Kol. aut. 2005: Statistický lexikon obcí České republiky 2005. Český statistický úřad a Ministerstvo vnitra ČR. Ottovo nakladatelství s.r.o. Praha.

Kotyza, O. 1991: Archeologické nálezy z katastrálního území města Lovosic ve sbírkách

Okresního vlastivědného muzea v Litoměřicích, bez nálezů z fondů Křenkova krajinského

muzea v Libochovicích a Muzea Václava Paříka v Třebenicích. Nepubl. rukopis. Litoměřice.

Kotyza, O. – Salač, V. 1989: Rybářská závaží z polykulturního sídliště v Lovosicích – Resslově

ulici. VIsb Litoměřicko 24, 1988, 55-71.

Kotyza, O. – Smetana, J. 2000: Litoměřicko a Podřipsko v českých dějinách. Vlastivědná

encyklopedie okresu Litoměřice, svazek I. Litoměřice.

Koutecký, D. 1966: Bylanský knížecí hrob ze Rvenic u Postolopr. Archeologické rozhledy 18,

12-21.

Koutecký, D. 1968: Velké hroby, jejich konstrukce, pohřební ritus a sociální struktura obyvatelstva bylanské kultury. Památky archeologické 59, 400-487.

Koutecký, D. 1980: Poznámky k antropologickému hodnocení populace kultury bylanské.

Archeologické rozhledy 32, 194-197.

Koutecký, D. 1985: Halštatské hradiště Hradec u Kadaně. Památky archeologické 76, 71-77.

Koutecký, D. 1988: Halštatské osídlení v severozápadních Čechách. Nálezy z doby bronzové,

halštatské a starolaténské na Kadaňsku I/II. Archeologické rozhledy 40, 49-96, 254-295.

Koutecký, D. 1993a: Das Bylaner Gräberfeld in Poláky, Kr. Chomutov, II. Teil. Památky

archeologické 84, 5-55. (Annex Pavelková, J.: 55-59).

Koutecký, D. 1993b: Halštatské osídlení v severozápadních Čechách. Nálezy z doby bronzové,

halštatské a laténské na Podbořansku III. Archeologické rozhledy 45, 585-611.

Koutecký, D. 2000: Poznatky k pohřebnímu ritu v mladší době bronzové a halštatské v severozápadních Čechách. Ústecký sborník historický, 25-32. Ústí nad Labem.

Koutecký, D. 2000a: Bylanské pohřebiště v Račiněvsi, okr. Litoměřice. Pravěk Nová řada 10,

449-456.

Koutecký, D. 2001: Kulturní a etnické styky v SZ Čechách v mladší době bronzové a v době

halštatské. In: *Vokolek, V. (ed).* Příspěvky z V. kolokvia Období popelnicových polí a doba

halštatská. Pardubice.

Koutecký, D. 2001a: Jaroslav Böhm, Jan Filip a bylanská kultura. Archeologické rozhledy 53,

763-768.

Koutecký, D. 2003a: Bylany u Českého Brodu. Eponymní lokalita bylanské kultury. Fontes

archaeologici Pragenses, vol. 29. Národní muzeum Praha.

Koutecký, D. 2003b: Příspěvky k době halštatské v severozápadních Čechách. Příspěvky

k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 13. Most.

Koutecký, D. 2003c: Bylanské pohřebiště v Lošánkách, okr. Kolín. Archeologické rozhledy 55,

347-353.

Koutecký, D. 2004: Poznatky ke kultuře billendorfské v severozápadních Čechách. In: ed

Popelnicová pole a doba halštatská. Příspěvky z VIII. konference. Archeologické výzkumy

v jižních Čechách – Supplementum 1. České Budějovice.

Koutecký, D. 2004a: Halštatské sídliště v Tuchomyšli, okr. Ústí nad Labem. Archeologické

rozhledy 56, 627-660.

Koutecký, D. 2005: Halštatské hradiště Rubín, k.ú. Pšov, Ústecký kraj. Archeologické rozhledy

57, 147-166.

Koutecký, D. 2006a: Mlado až pozdně halštatské sídliště a chata z doby římské v Dobroměřicích

u Loun, Ústecký kraj. In: *Hlavová, J. – Sýkora, M. (eds.).* Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1998-2002. Příspěvky k pravěku a rané době dějinné

severozápadních Čech 14. Most, 27-52.

Koutecký, D. 2006b: Bylanské pohřebiště a sídliště v Dobroměřicích, o. Louny. In: *Sedláček, R.*

- *Sigl, J. – Vencl, S. (eds.), Vita Archaeologica, sborník Víta Vokolka, Hradec Králové –*
Pardubice, 129-143.
- Koutecký, D. 2007 (v tisku): Bylanská kultura v Čechách. Pro nové vydání Pravěkých dějin*
Čech.
- Koutecký, D. a kol. 1980: Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1953 –*
1972. Archeologické studijní materiály 13/1-1980, 34-36. Praha.
- Koutecký, D. – Michálek, J. 1978: Několik nálezů bylanské kultury ze severozápadních Čech.*
Archeologické rozhledy 30, 205-257.
- Koutecký, D. – Sedláček, Z. 1984: Pohřebiště bylanské kultury v Kolíně. Památky archeologické*
75, 236-293.
- Koutecký, D. – Smrž, Z. 1991: Pohřebiště bylanské kultury v Polákách, okr. Chomutov, I. díl.*
Památky archeologické 82, 166-223.
- Král, V. 1999: Fyzická geografie Evropy. Praha.*
- Kromer, K. 1969: K halštatské kultuře. In: Kol. aut. Hallstatt a Býčí skála. Průvodce výstavou*
významných nálezů z pravěkých sbírek Vídeňského Přírodovědného muzea. Brno/
Bratislava
/ Praha.
- Kuča, K. 1998: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. III. díl. Praha.*
- Mikyška, R. a kol. 1972: Geobotanická mapa ČSSR. 1. České země. Vegetace ČSSR, A2. Mapa*
M-33-XV. Academia. Praha.
- Moravec, J. 1990: Lovosicko v období mezi Sarajevem a Saint Germain (1914-1918). VISb*
Litoměřicko 25, 1989, 5-45.
- Moucha, V. 1961: Nálezy únětické kultury na Lovosicku. Praha.*
- Němeček, J. a kol. 2001: Taxonomický klasifikační systém půd České republiky. Česká zemědělská univerzita. Praha.*
- Píč, J. L. 1897: Archeologický výzkum ve středních Čechách 1895-1896. Pohřebiště se skrčenými kostrami u Bylan. Památky archeologické 17, 381-410.*
- Píč, J. L. 1900: Archeologický výzkum ve středních Čechách 1897-1899. Pohřebiště u Bylan.*
Památky archeologické 18, 217-225.
- Píč, J. L. 1908: Přehled české archaeologie. Praha.*
- Píč, J. L. 1908a: Kostrový hrob bylanského typu u Budyně. Památky archeologické 22, 303-306.*
- Pleiner, R. 1959: Bylanské knížecí hroby v Lovosicích. Archeologické rozhledy 11, 653-660.*
- Pleiner, R. – Rybová, A. (eds) 1978: Pravěké dějiny Čech. Academia. Praha, 466-481.*
- Pleinerová, I. 1966/1967: Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejím sousedství (I/II).*
Památky archeologické 57/58, 1-36/339-458.

- Plesl, E. 1960: Vztahy severočeské sídelní oblasti k Sasku v mladší době halštatské. Památky archeologické 51, str. 539-560.*
- Plesl, E. 1961: Přežívání lužického základu do mladohalštatského období na pohřebišti v Libochovanech, okr. Litoměřice. Památky archeologické 52, 219-228.*
- Podborský, V. 2002: Dějiny pravěku a rané doby dějinné. FF MU Brno.*
- Reszczyńska, A. – Półpán, M. 2004: Badania na wielokulturowym stanowisku Lovosice, okr. Litoměřice, Ústecký kraj. Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, tom XXV. Rzeszów, 311-321.*
- Sakař, V. 1966: Mladší doba římská v Podkrušnohorské oblasti, Památky archeologické 57, 604-648.*
- Salač, V. 1988: Archeologické výzkumy v Lovosicích v letech 1980-1985. VIsb 1987 Litoměřicko 23, 17-55.*
- Salač, V. 1989: Laténská keramika v Českém středohoří (I. část). Metodika práce – systematický popis keramiky. VIsb Litoměřicko 24, 31-54.*
- Salač, V. 1990: K poznání laténského (LT C2-D1) výrobního a distribučního centra v Lovosicích. Archeologické rozhledy 42, 609-639.*
- Salač, V. 1997: Význam Labe pro česko-saské kontakty v době laténské (úvod do problematiky). Archeologické rozhledy 49, 462-494.*
- Salač, V. 2000: Lovosice v pravěku a raném středověku. In: Rössler, J. – Nesvarba, M. Lovosice. Paměť města. Erinnerung der Stadt. Lovosice, 6-10.*
- Salač, V. 2000a: Lovosice in der Latènezeit, römischen Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit. In: Bouzek, J. – Friesinger, H. – Pieta, K. – Komoróczy, B. (eds). Gentes, Reges und Rom. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 16. Brno, 155-163.*
- Salač, V. 2002: Zentralorte und Fernkontakte. In: Lang, A. – Salač, V. (eds). Fernkontakte in der Eisenzeit. Praha, 20-46.*
- Schránil, J. 1928: Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens. Mit einem Einleitungskapitel über die ältere Steinzeit von Hugo Obermaier. Berlin und Leipzig.*
- Sklenář, K. 1971: Hrob praotce Čecha. Vlastivědný sborník Litoměřicko 8, 91-99.*
- Sklenář, K. 1989: Archeologické zprávy Mořice Lüssnera z Roudnicka 1866-1868. Vlastivědný sborník Litoměřicko 1988, 24, 175-193.*
- Sklenář, K. 1990: Počátky archeologie na Litoměřicku. Vlastivědný sborník Litoměřicko 1989, 25, 1989, 111-130.*
- Sklenář, K. 2005: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů. Praha.*
- Sklenář, K. a kol. 1992: Archeologický slovník – část 2. Kovové artefakty 1. NM Praha.*

- Slabina* 1972: Bylanské hroby z Bohušovic nad Ohří, okr. Litoměřice. Časopis Národního muzea 141, 1-25.
- Smetánka, Z.* 1992: Raně středověký dvojhrob z Pražského hradu. Archeologické rozhledy 44, 560-566.
- Smetánka, Z.* 2003: Archeologické etudy. Osmnáct kapitol o poznávání středověku. Knihovnice Dějin a současnosti 19. Praha.
- Soukup, V.* 2004: Dějiny antropologie. Encyklopedický přehled dějin fyzické antropologie, paleoantropologie, sociální a kulturní antropologie. UK. Praha.
- Stocký, A.* 1930: Studie o hallstattské kultuře. Památky archeologické 1928-1929, 36, 47-53.
- Stocký, A.* 1933: Čechy v době železné. Praha.
- Svoboda, J. a kolektiv* 1983: Encyklopedický slovník geologických věd, sv.1, A – M, 790. Praha.
- Šumberová, R.* 1996: Pohřebiště bylanské kultury v Kutné Hoře – Karlově. Archeologické rozhledy 48, 460-489.
- Tesař, J., R.* 1926: Litoměřicko. Obraz vlastivědný. I. Díl. Lovosice.
- Tomas, J.* 1979: Litoměřický městský region ve středověku. Ústecký sborník historický, 61-82.
- Tomášek, M.* 1995: Atlas půd České republiky. Český geologický ústav. Praha.
- Torbrügge, W.* 1965: Die Hallstattzeit in der Oberpfalz. II. Die Funde und Fundplätze in der Gemeinde Beilngries. Materialhefte zur Bayerischen Vorgeschichte, Heft 20. Kallmünz.
- Turek, J.* 2002: Žárové pohřby období zvoncovitých pohárů z Lovosic. In: Čech, P. – Smrž, Z. (eds). Sborník Drahomíru Kouteckému. Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech 9. Most, 265-270.
- Velínský, T. a kol.* 1986: Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1973 – 1982. Archeologické studijní materiály 15. Praha.
- Venclová, N. – Salač, V.* 1990: Laténské sklo ze sídliště v Lovosicích. Archeologické rozhledy 42, 640-657.
- Vlček, V. (ed) a kol.* 1984: Zeměpisný lexikon ČSR. Vodní toky a nádrže. Academia. Praha.
- Vocel, J.E.* 1868: Pravěk země České. Praha.
- Vokolek, V.* 2004: Katalog staré sbírky Oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea. Fontes Archaeologici Pragenses, vol. 30. Praha.
- Waldhauser a kol.* 1993: Die hallstatt- und latènezeitliche Siedlung mit Gräberfeld bei Radovesice in Böhmen, I. Band, Quellen, II. Band, Gutachten, Auswertung. Praha.
- Zap, K. V.* 1856: Návštěva na Řipu. Památky archeologické 2, 137.
- Zápotocký, M.* 1963: Nálezy ze sídlišť cítolibského typu na Litoměřicku. Archeologické rozhledy 15, 146-166.

- Zápotocký, M. 1964:* Bylanské kostrové hroby na dolním Poohří. Památky archeologické 55, 156-177.
- Zápotocký, M. 1964a:* Mladoneolitické a starobronzové nálezy z Třebenicka a okolí ve sbírkách Paříkova muzea v Třebenicích. Sborník Severočeského muzea – Historia 4, 313-318.
- Zápotocký, M. 1965:* Slovanské osídlení na Litoměřicku. Památky archeologické 56, 205-391.
- Zápotocký, M. 1969:* K významu Labe jako spojovací a dopravní cesty. Památky archeologické 60, 277-360.
- Zápotocký, M. 1971:* Archeologická práce a muzea na Litoměřicku do roku 1945. Vlastivědný sborník Litoměřicko 8, 5-64.
- Zápotocký, M. 1973:* Keltská pohřebiště na Litoměřicku. Archeologické rozhledy 25, 139-184.
- Zápotocký, M. 1975:* Archeologická práce na Litoměřicku v letech 1945 – 1973. Vlastivědný sborník Litoměřicko 12, 29-76.
- Zápotocký 1975a:* Archeologické nálezy a výzkumy litoměřického muzea v letech 1945-1973. výzkumy v Čechách 1973. Praha, 191-246.
- Zápotocký, M. 1979:* Katalog středověké keramiky severočeského Polabí. Výzkumy v Čechách – Supplementum. Praha.
- Zápotocký, M. 1982:* Lovosice a oblast České brány – starobronzová sídelní koncentrace s doklady kovolictví. Archeologické rozhledy 34, 361-405.
- Zápotocký, M. 1988/1989:* Pravěká výšinná sídliště a hradiště na Litoměřicku (1./2. část). Archeologické rozhledy 40/41, 121-154, tab. I-III, 233-235/506-542, tab. I-II, 595-596.
- Žemlička, J. 1980:* Vývoj osídlení dolního Poohří a Českého středohoří do 14. století. Praha.
- Žemlička, J. 2002:* Počátky Čech královských. 1198-1253. Praha.
- Prameny (uložení: archiv ÚAPPSZČ Most, v.v.i.)
- Blažek, J. 2003:* Lovosice – ppč. 2444/10. Hlášení č.j. 244/2003.
- Blažek, J. – Půlpán, M. – Sýkora, M. 2003:* Záchranný archeologický výzkum na lokalitě Lovosice I – TRIS. Závěrečná zpráva pro Městský úřad Lovosice, společnost TRIS Czech s.r.o. a spol. Takenaka Europe GmbH. NZ č.j. 494/2003.
- Koutecký, D. 1991:* Lovosice (okr. Litoměřice). NZ č.j. 1160/1991.
- Půlpán 2002a:* Lovosice I – průmyslová zóna TRIS. Hlášení č.j. 565/02.
- Půlpán 2002b:* Lovosice II – průmyslová zóna AOYAMA. Hlášení č.j. 566/02.
- Půlpán 2002c:* Lovosice – průmyslová zóna Tokai – Rika. Hlášení č.j. 567/02.
- Půlpán, M. 2004:* Polykulturní lokalita Lovosice II – průmyslová zóna AOYAMA. Závěrečná

zpráva o záchranném archeologickém výzkumu pro společnost AOYAMA
Automotive

Fasteners Czech s.r.o., Městský úřad Lovosice, a spol. Takenaka Europe GmbH. NZ
č.j.

128/06.

Půlpán, M. 2004a: Lovosice – průmyslová zóna Cukrovar. Hlášení č.j. 1117/04.

Půlpán 2005a: Lovosice, křižovatka ulic Sirejovické a Svatopluka Čecha, výkop
vodního

přivaděče spol. Lafarge Cement a.s. (pozemek Četrans a.s.). Hlášení č.j. 869/05.

Půlpán 2005b: Lovosice, Sirejovická ulice, výkop ČEZ a.s. Hlášení č.j. 868/05.

Půlpán, M. 2006: Lovosice – průmyslová zóna Cukrovar. Hlášení č.j. 982/06.

Popularizační články

Půlpán, M. 2003: Pravěké objevy při stavbě průmyslové haly TRIS. In: Měsíčník
Lovosický

dnešek, ročník 9, č. 3 (vydáno 2.3. 2003) až č. 6 (vydáno 30.5. 2003).

Půlpán, M. 2003-2004: Pravěké objevy při stavbě průmyslové haly AOYAMA. In:
Měsíčník

Lovosický dnešek, ročník 9, č. 10 (vydáno 1.10. 2003) až ročník 10, č. 7 (vydáno
30.6.

2004).

Půlpán, M. 2005: Další archeologický nález. In: Měsíčník „Lovosický dnešek“, ročník
11, č. 8

(vydáno 31. 7. 2005).

Internetové stránky

Správa CHKO České středohoří – www.ceskestredohori.ochranaprirody.cz

Hroby bylanské kultury z Lovosic na pozadí regionálního osídlení

Souhrn

Materiálovou základnou a východiskem pro bakalářskou práci se stal záchranný archeologický výzkum na lokalitě Lovosice II – Průmyslová zóna Aoyama vedený v roce 2002 Ústavem archeologické památkové péče v Mostě, který mimo jiné poskytl funerální nálezy ze starší doby železné, přičemž pro tuto práci byly vybrány tři hroby kultury bylanské. Archeologická lokalita Lovosice (Česká republika, Ústecký kraj, okres Litoměřice) ležící v geomorfologicky členěné krajině Českého středohoří patří mezi jednu z nejohroženějších a zároveň nejlépe prozkoumaných pravěkých území SZ Čech, přičemž je zde doloženo prakticky nepřetržité osídlení od neolitu až dodnes a současně křižovatka dálkových obchodních cest.

Kultura bylanská je známa především z funerálních nálezů a jejím charakteristickým rysem je skupina bohatě vybavených hrobů s vozy, jhy, koňskými postroji a zbraněmi. Kromě této skupiny jsou doloženy hroby o poznání slaběji vybavené bez nejbohatších nálezů, kterým v syntetických studiích není mnohdy přikládána dostačující pozornost. Hlavním cílem předložené práce bylo poukázat na postavení relativně slabě vybavených hrobů. Řešena byla otázka významu těchto zpracovaných hrobů v rámci regionu Lovosicka, a to především s ohledem na současnou pramennou základnu. V podobných intencích je hodnoceno postavení části lovosického pohřebiště na pozadí regionálního osídlení. Na příkladu některých artefaktů bylo snahou poukázat na možný význam a vliv slaběji vybavených hrobů pro bližší poznání pohřebního ritu kultury bylanské.

Výsledkem bakalářské práce je doklad výjimečně se vyskytujících předmětů v celém prostředí kultury bylanské i v kontextu slabě vybavených hrobů. Tyto poznatky zčásti posouvají dosavadní představu o výskytu výjimečných předmětů, přičemž určitou měrou zvyšují význam hrobů zdánlivě hůře vybavených.

Pro poznání lovosického regionu pak tyto hroby a celé pohřebiště sehrávají významnou roli hlavně s ohledem na celkové nálezové okolnosti a především s přihlédnutím k doposud známé pramenné základně, která je dosti neucelená a v mnoha případech postrádá kontext.

Klíčová slova: Lovosicko – Polabí – starší doba železná – doba halštatská – kultura bylanská – pohřebiště – hroby

Graves of Bylany culture from Lovosice against a background of local settlement

Summary

The rescue archeological research on the locality Lovosice II – Industrial Zone Aoyama under the direction of The Institute of Archeological Research and Preservation of Historical Monuments in Most was a material base and resource for the labour of a bachelor degree. The Institute granted also the funeral findings from the older Iron Age, the three graves of Bylany culture were chosen for this labour.

The archeological locality Lovosice (Czech republic, Region of Ústí nad Labem, township Litoměřice) laying in geomorphologic structured countryside of České středohoří belongs to one of the most endangered and at the same time the most explored prehistoric territory of the north-west Bohemia. There is documented practically continuous habitation from Neolithic age to the present and also the intersection of the distance trading ways.

The Bylany culture is above all known for its funeral findings. The group of the amply equipped burials with the wagons, yokes, toggeries and armature are specific for this culture.

In addition to this group the low equipped graves were documented, in them the richest findings were missing and the synthetic works don't pay frequently enough attention to them.

To refer to the position of the relatively low equipped graves was the principal aim of this labour. We solved the question of the significance of these processed graves within the scope of the Lovosice region, namely especially with regard to the contemporary source-books. Likewise the position of the part of Lovosice burial-ground against a background of regional settlement is assessed. On the example of the several archeological artifacts we endeavoured to refer to possible importance and influence of the relatively low equipped graves and to bring closer the knowledge of the mortuary rites of Bylany culture.

The evidence of the rarely incident artifacts in the whole surrounding of the Bylany culture and also within the context of the low equipped graves is the outcome of this labour. These pieces of knowledge partially move the existing concept of the occurrence of the rare artifacts and also they in a way increase the importance of these ostensibly low equipped graves.

These graves and the whole burial-ground play an important part for the cognition of Lovosice region, namely with respect to the total finding circumstances and to the existing source-book basin, which is markedly rambling and without context.

Keywords: Region of Lovosice – basin of Labe – older Iron Age – Hallstatt age – Bylany culture – burial-ground – graves

Seznam použitých zkratek:

BI – broušení industrie
BiK – billendorfská (či též jako bělínská či bialowická) kultura
ByK – bylanská kultura
celk. – celkový
č.j. – číslo jednací
dat. – datování, datace
def. – definice, definováno
DK – dolní končetina (u skeletu)
doch. – dochovaný, dochování
dř. – dřívě, dřívější
ed(s) – editor (editoři)
Fe – železo
frg. – fragment
HK – horní končetina (u skeletu)
hl. – hlášení o výzkumu
ker. frg. – keramický fragment
KO – Kolín
KS – kombinační skupina (u hrobů; podle *Koutecký 1968*)
ks – kus, kusy
k.ú. – katastrální území
LN – Louny
LT – Litoměřice
max. – maximální
něm. – německy, německý
n.L. – nad Labem
n.O. – nad Ohří
NZ – nálezová zpráva
obj. – objekt
PIAN – Prostorová identifikace archeologických nálezů
PLCL – Průmyslové a logistické centrum Lovosice
pozn. – poznámka
ppč – parcelní číslo
př. – příklad
př.n.l. – před naším letopočtem
příp. – případně
PZ – průmyslová zóna
sine (*lat.*) – bez, chybí, není, neexistuje
S, J, SZ, SV, JZ, JV – světové strany
SZ Čechy – severozápadní Čechy (čili Ústecký kraj)
term. – termín, terminologie
TP – Teplice
zach. – zachovaný, zachování
ZAV – záchranný archeologický výzkum
zkr. – zkratka, zkráceně
? – nejistý údaj (v katalogu); vyjádření míry pochybnosti
?? - vyjádření míry pochybnosti; údaj obsažený v pramenech, jehož stupeň důvěryhodnosti je snížený

Zkratky institucí:

AÚ ČSAV - Archeologický ústav České Akademie Věd v Praze
M – Muzeum
MU (FF) – Masarykova univerzita (Filozofická fakulta)
NM – Národní muzeum Praha
ÚAPPSZČ Most – Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech v Mostě
UK (FF) – Univerzity Karlova (Filozofická fakulta)
v.v.i. – veřejně výzkumná instituce

Zkratky bibliografické:

VISb Litoměřicko – Vlastivědný sborník Litoměřicko

Seznam příloh

I. Textové přílohy

1. Struktura katalogu lokalit
2. Katalog lokalit bylanské kultury na Lovosicku
3. Antropologická analýza (RNDr. J. Hlavová)

II. Obrazové přílohy

Schéma 1. Chronologická tabulka bylanské kultury

Schéma 2. Chronologicky řazený stručný soupis výzkumů, vědeckých tezí a poznatků

Obr. 1. Mapa Ústeckého kraje s vyznačeným zájmovým územím bakalářské práce

Obr. 2. Mapa Českého středohoří, dolního Poohří a Polabí

Obr. 3. Geografická situace okresu Litoměřice a Lovosicka

Obr. 4. Oblast nížinné části Polabí mezi Lovosicemi a Litoměřicemi

Obr. 5. Archeologická lokalita Lovosice II – průmyslová zóna Aoyama

Obr. 6. Část českého středohoří – vrch Lovoš

Obr. 7. Projekt Průmyslového a logistického centra Lovosice

Obr. 8. Archeologické výzkumy na ploše průmyslové zóny 4

Obr. 9. Obvod lovosické průmyslové zóny Aoyama

Obr. 10. Plocha záchranného archeologického výzkumu v roce 2002

Obr. 11. Celkový geodetický plán archeologických objektů na lokalitě Lovosice II

Obr. 12. Východní část lovosického pohřebního areálu na pozemku bývalého ČSAD

Obr. 13. Celková situace lovosické nekropole na jižním okraji města

Obr. 14. Mapa nalezišť bylanské kultury na Lovosicku

Tab. 1. Lovosice II – PZ Aoyama, obj. 1/2002; půdorys na úrovni nálezů

Tab. 2. Lovosice II – PZ Aoyama, obj. 1/2002; nálezy

Tab. 3. Lovosice II – PZ Aoyama, obj. 15/2002; půdorys na úrovni nálezů

Tab. 4. Lovosice II – PZ Aoyama, obj. 15/2002; nálezy 1 – 10

Tab. 5. Lovosice II – PZ Aoyama, obj. 15/2002; nálezy 11 – 38

Tab. 6. Lovosice II – PZ Aoyama, obj. 29/2002; půdorys a nálezy

Tab. 7. Ilustrativní rekonstrukce birituálního hrobu 1/2002

Tab. 8. Ilustrativní rekonstrukce dvojitého hrobu 15/2002

Tab. 9. Komparativní tabulka základních keramických typů

Tab. 10. Lovosice II – PZ Aoyama, obj. 15/2002. Ukázka vnitřní výzdoby mis

Tab. 11. Příklady železných hrotů kopí z hrobových kontextů kultury bylanské

Foto 1. Lovosice II – Průmyslová zóna Aoyama. Obj. 1/2002, začištěný povrch

Foto 2. Obj. 1/2002, po dokončení SZ a JV sektoru

Foto 3. Obj. 1/2002, detail JV sektoru

Foto 4. Obj. 1/2002, celková situace po dokončení

Foto 5. Obj. 1/2002, fotogrammetrie birituálního hrobu na úrovni nálezů

Foto 6. Obj. 15/2002, začištěný povrch

Foto 7. Obj. 15/2002, pohled na JV sektor po dokončení

Foto 8. Obj. 15/2002, celkově odkrytá situace

Foto 9. Obj. 15/2002, skelet muže a ženy

Foto 10. Velikostní srovnání tří železných nožů

I. Textové přílohy

1. Struktura katalogu lokalit

Katalog zahrnuje dostupné zmínky a zprávy o nálezech a nalezištích (o movitých i nemovitých archeologických památkách) kultury bylanské v lovosickém regionu od počátku archeologického zájmu až po rok 2000. V případech, kdy kulturní příslušnost není jasně definovatelná, byly pro potřeby katalogu a podle uvážení autora do soupisu přiřazeny i nálezy časoprostorově blízké – příbuzné (kultura billendorfská, kultura mladší a pozdní doby halštatské).

Základem uspořádání katalogu je katastrální území (dále k.ú.) jako nejurčitější a nejstabilnější prvek plošného (kartografického) členění krajiny. Základem pro stanovení příslušnosti lokalit ke k.ú. a okresům jsou jednak mapy správního rozdělení jednotlivých krajů, jednak hranice vyznačené v listech Základní mapy ČR 1: 25 000 a 1: 10 000, jako i databáze ÚAPPSZČ Most (tzv. PIAN). Názvy k.ú. jsou řazeny v abecedním pořádku, pro orientaci opatřeny pořadovým číslem, jež odpovídá číslování značek v mapové příloze. Sporné lokalizace a vzájemné vztahy jsou podchyceny systémem odkazů na patřičných místech abecedního pořádku (např. vztah tradičních názvů známých lokalit k příslušným k.ú.: Bohušovice n. O. – viz Hrdly). Pokud nebylo možno zjistit u nálezu příslušnost ke k.ú., uvádí se pod tím názvem obce, pod kterým se vyskytuje v literatuře. Nad rámec byly do katalogu zařazeny i některé nálezy, ačkoliv se již vyskytují mimo vlastní sledované území.

Informace v rámci jednoho k.ú. jsou dále členěny do hesel podle jednotlivých poloh, přičemž jsou řazeny pokud možno chronologicky a děleny malým abecedním pořádkem. Tyto jednotky soupisu jsou dále dle možností děleny podle roku a autora výzkumné akce, tak aby každý nález byl vymezitelný v prostoru a čase. Jednotlivá hesla v rámci k.ú. jsou strukturována podle níže uvedeného tabulky a rozpisu.

Je třeba zdůraznit, že tato struktura nemohla být bohužel u značné části lokalit naplněna a dodržena z důvodu absence nálezových okolností, které jsou mnohdy zcela neznámé. Struktura katalogu pak byla zásadním způsobem zjednodušena v případě sídlištních a ojedinělých nálezů. Tato struktura v podstatě vyjadřuje původní záměr autora, který doufal v naplnění větší části jeho hesel. Při zpracování problematiky se ukázalo, že záměr byl bohužel neuskutečnitelný, protože velká část okolností a chybí.

Struktura hesla (zleva doprava):

LOK:	OKR:	POL:	ROK:	AUT:
AKCE:	OKOL:	AREA:	AKT:	OBJ:
TVAR:	ROZ:	HLOU:	ORIE:	POP:
NÁL:	KUL/DAT	KS:	MOH:	KER:
BR:	FE:	ART:	EKO:	POČ:
RIT:	ULO:	ZACH:	ANTRO:	INVČ/ČPŘ:
ULOŽ:	LIT:	POZN:	DOK:	HODČ:

LOK – LOKALITA: lokalizace nálezu určovaná podle katastrálního území konkrétní obce, Podkladem pro určení katastrálního území byla kromě základních map M 1: 25 000, případně M 1: 10 000 rovněž databáze Prostorové identifikace archeologických nálezů (zkr. PIAN).

OKR – OKRES: Litoměřice; ve smyslu posledního správního rozdělení z r. 2000.

POL – POLOHA: přesnější lokalizace nálezu v rámci konkrétního katastrálního území, např. parcelní číslo (ppč), název polohy (pomístní jméno), vlastnické poměry (jméno vlastníka, činnost), vzdálenost od orientačních bodů atd.; někdy se jedná o popisnou slovní lokalizaci, která neumožňuje přesnou identifikaci místa nálezu.

ROK – ROK: datum nálezu či akce (rok, příp. měsíc, den). Někdy nelze přesně určit, pochybnost je vyjádřena symbolem (?). Další eventuality – 50. léta (tzn. dekáda 1850 až 1859); 1850 či dř. (tzn. rok, kdy je nález poprvé uveden v pramenech, např. byl předán muzeu, ale není jisté, zda k předání došlo hned po nálezu nebo až po určité době).

AUT – AUTOR: jméno a základní údaje o nálezci. V případě, že byl nález předán do muzea jako sbírkový předmět, je uvedeno jméno archeologa, původního majitele sbírky, sběratele, dárce či prodejce.

AKCE – DRUH AKCE: jednotlivé typy akcí, při kterých došlo k archeologickému nálezu a u nichž je úroveň primární či dochované dokumentace velmi různorodá. Kolísá od neznámých nálezových okolností, nedokumentovaných akcí, darů – odkupů, sbírek (soukromých, muzejních), přes povrchové nálezy – sběry, náhodné a ojedinělé nálezy, až po dokumentované záchranné akce, záchranné archeologické výzkumy (vertikální řezy, sondy, skupiny sond, plošné odkryvy) či systematické výzkumy (i s využitím nedestruktivních metod). Zvláště u starších akcí jsou mnohdy primární nálezové okolnosti neznámé a zcela bez dokumentace; předměty se po odkupu od nálezce ocitají (i po značném časovém odstupu) v soukromé sbírce a později jejich koloběh mezi majiteli končí jako muzejní exponát.

OKOL – OKOLNOSTI NÁLEZU: okolnosti nálezu podle dobových záznamů, zejména druh a povaha činnosti vedoucí k nálezu, příp. údaje o nálezci (jméno, povolání, délka akce atd.).

AREA – AREÁL: interpretace určující typ archeologického naleziště; 1. pohřeb – pohřebiště, 2. sídl – sídliště (v běžné, nížinné poloze), 3. sídlexp – sídliště (v exponované, výšinné poloze), 4. centr – centrální místo, uzlový bod, 5. kult – kultovní místo, 6. výr – výrobní areál, 7. těž – těžební areál, 8. dep – depot, 9. ohraz – ohrazený areál, 10. oje – ojedinělý nález.

AKT – AKTIVITA: interpretace charakteru lidské aktivity; 1. poh – pohřební, 2. sídl – sídlištní, 3. kult – kultovní, 4. obch – obchodní, 5. výr – výrobní, 6. těž – těžební, 7. dep – depot. Mimo to 8. oje – ojedinělý nález, 9. int – intruze.

OBJ – OBJEKT (ČÍSLO OBJEKTU)/POČET: Stručná charakteristika archeologického objektu; příp. v závorce uvedeno číslo objektu, je-li známo; uveden počet zkoumaných archeologických objektů; 1. hrob kostrový (jeden jedinec), 1a. hrob kostrový se dvěma jedinci, 1b. hrob kostrový se třemi jedinci, 2. hrob žárový v jámě, 2a. hrob žárový jamkový, 2b. žárový urnový, 3. hrob birituální, 4. jáma, 5. chata, 6. hliník, 7. objekt kultovní, 8. ohrazení – žlab, 9. pec, 10. stavba křivá, 11. vrstva kulturní, 12. souvrství.

TVAR – TVAR ARCHEOLOGICKÉHO OBJEKTU (HROBOVÉ JÁMY): 1. obd – obdélník se zaoblenými rohy, 2. čtv – čtvercový tvar, 3. kruh – kruhový tvar, 4. ovál – oválný tvar, 5. neprav – nepravidelný tvar.

ROZ – ROZMĚRY ARCHEOLOGICKÉHO OBJEKTU (HROBOVÉ JÁMY): Uváděny maximální dochované, známé či zjištěné rozměry v poměru DÉLKA/ŠÍŘKA; u urnových hrobů průměr kruhové jamky; všechny rozměry v cm.

HLOU – HLOUBKA HROBOVÉ JÁMY: uváděna maximální, dochovaná či zjištěná hloubka objektu, rozměry v cm. Je-li známo, uvádí se hloubka po skrývce i před skrývkou ornice. Není-li uvedeno jinak, jedná se o hloubku měřenou od úrovně současného povrchu (ve smyslu v době, kdy probíhal výzkum).

ORIE – ORIENTACE OBJEKTU: vůči světovým stranám; orientace hrobových jam je zohledňována vůči delší stěně jámy.

POP – POPIS OBJEKTU: další údaje o objektu (např. souvislosti s jinými objekty, stratigrafie, relativní chronologie vůči ostatním objektům na nalezišti, superpozice atd.).

NÁL – NÁLEZY: stručná charakteristika movitých předmětů, uveden jejich počet.

KUL/DAT – KULTURA/DATOVÁNÍ: archeologické datování nálezů. Jde buď o určení konkrétní archeologické kultury nebo o zařazení v rámci relativní či absolutní chronologie. 1. ByK – bylanská kultura, 2. BiK – billendorfská kultura, 3. Ští – štitarská kultura (štitarská fáze knovízské kultury)/ 4. HaC – mladší doba halštatská, 5. HaD – pozdní doba halštatská; případně uvedeno absolutní datování.

KS – KOMBINAČNÍ SKUPINA: zařazení hrobu do kombinační skupiny (podle Koutecký 1968).

MOH – DOKLAD MOHYLY (pouze u hrobů): 1. dřevo – trámy, 2. výdřeva – strop, podlaha, stěny (latě, máry). 3. křivá jamky, 4. kameny.

KER – KERAMIKA/POČET: keramika v širším slova smyslu; nejen nádoby a jejich části, ale veškeré hliněné artefakty (např. hliněné plastiky, kotouče, chrastítka, mazanice apod.). Případné rozměry uváděny v mm či cm.

BR – BRONZOVÉ PŘEDMĚTY/POČET: kategorie 1. předměty osobní potřeby, 2. zbraně a nástroje, 3. šperky, 4. součásti koňského postroje. Případné rozměry uváděny v mm.

FE – ŽELEZNÉ PŘEDMĚTY/POČET: dtto jako u bronzových artefaktů.

ART – JINÉ ARTEFAKTY/POČET: dtto.

EKO – ZVÍŘECÍ KOSTI: v případě určení uveden živočišný druh.

POČ – POČET LIDSKÝCH JEDINCŮ: hroby s více pohřby lze rozdělit do dvou základních skupin; 1. hroby s několika současnými pohřby, 2. hroby s postupnými (dodatečnými) pohřby. Obě skupiny lze dále dělit na podskupiny podle počtu pohřbených, způsobu uložení, použitého pohřebního ritu atd.

RIT – RITUS: hodnotí použitý pohřební ritus; 1. kostrový, 2. žárový, 3. birituální.

ULO – ULOŽENÍ LIDSKÝCH KOSTÍ: Hodnotí způsob uložení a orientaci (vůči světovým stranám) lidského skeletu podle vymezených kritérií; 1. dorzální dekubit – natažená poloha na zádech, 2. mírně pokrčená poloha – dolní končetiny pokrčeny směrem k tělu, 3. skrčená poloha – dolní končetiny skrčeny, 4. na boku, 5. kremace (žár) v nádobě, 6. kremace (žár) na hromádce, 7. kremace v jamce.

ZACH – ZACHOVÁNÍ LIDSKÝCH KOSTÍ: hodnotí stav zachování a způsob uložení lidského skeletu podle kritérií; 1. skelet kompletní, 2. skelet dobře dochován (nechybí články prstů rukou a nohou, žebra či pánev), 3. skelet zachován (chybí články prstů rukou a nohou, žebra či pánev), 4. skelet špatně zachován (dochovány jen dlouhé kosti rukou a nohou, zuby či části lebky), 5. skelet nezachován, 6. kremace.

ANTRO – ANTROPOLOGICKÝ POSUDEK: uvádí věk, pohlaví, případně jiné podrobnosti o lidských kostech.

INVČ/ČPŘ – INVENTÁRNÍ ČÍSLO/ČÍSLO PŘÍRŮSTKOVÉ: nezaměnitelné číselné označení předmětu; inventární číslo je používáno především muzei po zavedení do centrální evidence nálezů; číslo přírůstkové je používáno především archeologickými institucemi před zavedením nálezů do muzejní evidence.

ULOŽ – ULOŽENÍ: u dochovaných předmětů současné uložení (např. Muzeum Teplice, ÚAPPŠZČ Most, Muzeum Litoměřice – fond Libochovice, Třebenice atd.).

LIT – LITERATURA: bibliografie nálezu či lokality, zahrnující tištěné práce a relevantní archivní prameny, příp. odkazy na další literaturu. Prameny primární (rukopisné): č.j. – číslo jednací; hl. – hlášení o výzkumu; NZ – nálezová zpráva; ZZ – závěrečná zpráva pro investora; seznam literatury řazen abecedně.

POZN – POZNÁMKA: pouze u některých hesel; místo pro údaje, které nezapadají do rámce předchozích rubrik.

DOK – DOKUMENTACE: vychází z publikací a stručně uvádí stav dokumentace: 1. celkový plán naleziště (geodetický, zaměřený pásmem, přibližný – skica), 2. plány objektů (všech či výběr), 3. vyobrazení předmětů (přesná kresba, foto, skica, všech či výběr, s měřítkem, bez měřítka), 4. bez dokumentace.

HODČ – HODNOTOVÉ ČÍSLO: klasifikuje výpovědní hodnotu archeologických pramenů, při rozboru nálezů určuje celkovou kvalitu výzkumu, kvalitu dochované či publikované dokumentace a inventáře; HODČ 1. objekt byl odborně prozkoumán, má úplnou dokumentaci, předměty tvoří kompletní (alespoň relativně) inventář – celek; nález byl souborně publikován; HODČ 1A. objekt byl odborně zkoumán, ale byl částečně porušen, má dostačující (či kompletní) dokumentaci, inventář náleží bezpečně zkoumanému objektu, i když nemusí být kompletní, nález byl souborně publikován; HODČ 1B. splňuje kritéria jako HODČ 1., ale nález nebyl souborně publikován; HODČ 2. objekt byl zkoumán před delší dobou (např. starožitnickým způsobem), chybí dostačující dokumentace, přináležitost inventáře je jistá, stejně jako jeho relativní kompletnost, nález byl publikován (alespoň formou katalogu nálezů); HODČ 2A. objekt byl zkoumán před delší dobou, chybí mu dostačující dokumentace, přináležitost inventáře je jistá, ale není kompletní, úroveň publikace nevyhoví; HODČ 2B. objekt byl zkoumán před delší dobou, chybí dostačující dokumentace, přináležitost inventáře je jen pravděpodobná, stejně jako jeho relativní kompletnost, úroveň publikace nevyhoví; HODČ 3.

jedná se většinou o jednotlivé předměty (či soubory předmětů) uložené v muzeích, bez dokumentace a známých nálezových okolností, lokalizované pouze v rámci katastrálního území či polohy, výpovědní hodnota velmi nízká.

2. Katalog lokalit bylanské kultury na Lovosicku

1. Bohušovice nad Ohří

LOK: Bohušovice nad Ohří a); OKR: Litoměřice

POL: stavba trati Praha – Děčín; ROK: 1848; AUT: původně sbírka J. Pachl; AKCE: náhodný nález; OKOL: stavba trati, získáno od inženýrů?; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: hrob kostrový (několik??); TVAR: sine; ROZ: sine; HLOU: sine; ORIE: sine; POP: sine; NÁL: bronz. 2x (meč, náramek), nádoba; KUL/DAT: ByK;

MOH: sine; KER: nádoba (ztracena?); BR: a) meč bronz. s plochou jazykovitou rukojetí zakončenou knoflíkem, d. 420 mm; b) náramek bronz. dutý z tenkého plechu s rytou výzdobou na vnější straně, pr. 134 mm (původně zachován i s kostí lidské ruky); FE: sine; ART: sine; EKO: sine; POČ: 1; RIT: kostrový; ULO: sine; ZACH: pouze ruka; ANTRO: sine; INVČ/ČPŘ: a) nově neevidováno b) inv. č. 15 924; ULOŽ: NM Praha (odkup v r.1850); LIT: *Hlavatý 1856-1857*, 188, 190; *Sklenář 1992*, 24, č. 24/2; *Stocký 1933*, tab. VIII: 4; *Vocel 1868*, 44, obr. 35; *Zápotocký 1964*, 156; DOK: předměty; HODČ: 3.

LOK: Bohušovice nad Ohří b); OKR: Litoměřice

POL: železniční trať, hlavně zalesněné návrší Citomín, zarovnávané pro trať; ROK: 1848 získáno; AUT: sine; AKCE: náhodný nález; OKOL: stavba trati; AREA: sine; AKT: sine; OBJ: sine; TVAR: sine; ROZ: sine; HLOU: sine; ORIE: sine; POP: sine; NÁL: nádoby; KUL/DAT: ByK;

MOH: sine; KER: nádoby; BR: sine; FE: sine; ART: sine; EKO: sine; POČ: sine; RIT: sine; ULO: sine; ZACH: sine; ANTRO: sine; INVČ/ČPŘ: inv. č. 66; ULOŽ: sbírka Strahovského kláštera v Praze; LIT: *Sklenář 1992*, 24, č. 24/3; *Spurný 1950*, 88-101 (jako Hrdly); HODČ: 2b-3.

LOK: Bohušovice nad Ohří c); OKR: Litoměřice

POL: cukrovar; ROK: 1920; AUT: St. Hlavsa; AKCE: náhodný nález-dar; OKOL: splachové jámy; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: hrob žárový č. 22/20; TVAR: sine; ROZ: sine; HLOU: sine; ORIE: sine; POP: sine; NÁL: nádoby 5x, 3x bronzы drobné; KUL/DAT: ByK starší; KS: II-1; MOH: sine; KER: nádoby 5x (zásobnice 220 mm); BR: kroužek, plech, náramek; FE: sine; ART: sine; EKO: sine; POČ: sine; RIT: žárový; ULO: sine; ZACH: sine; ANTRO: sine; INVČ/ČPŘ: inv. č. 19 658-19 667; ULOŽ: NM Praha; LIT: *Slabina 1972*, 1-2, tab. I; *Zápotocký 1964*, 156; DOK: předměty; HODČ: 2B.

LOK: Bohušovice nad Ohří d); OKR: Litoměřice

POL: cukrovar; ROK: 1924; AUT: A. Stocký; AKCE: výzkum; OKOL: čistící jámy; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: hroby kostrové 2x (č. I, II); TVAR: sine; ROZ: sine; HLOU: sine; ORIE: sine; POP: sine; NÁL: nádoby 21x (I) / 3x (II); nákrčník (I)/nákrčník? (II); KUL/DAT: ByK starší; KS: II-1; MOH: sine; KER: nádoby 21x(I) / 3x (II); BR: nákrčník (I)/nákrčník? (II); FE: sine; ART: sine; EKO: sine; POČ: sine; RIT: kostrový; ULO: sine; ZACH: lebka, levý humerus, fibula; INVČ/ČPŘ: inv. č. 40 199- 40 224; ULOŽ: NM Praha; LIT: *Filip 1956*, 120, 335; *Slabina 1972*, 2-4; *Zápotocký 1964*, 156-157; DOK: předměty; HODČ: 2B.

LOK: Bohušovice nad Ohří e); OKR: Litoměřice

POL: vrch Citomín, naproti nádraží; ROK: 1940; AUT: Fr. Vydra; AKCE: výzkum; OKOL: činžovní dům; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: hroby kostrové 4x (hroby č. 1, 2, 3, 6); TVAR: sine; ROZ: 2 a 3 m (č. 6); HLOU: 100 cm (č. 1, 3), 80 cm (č. 2); ORIE: sine; POP: sine; NÁL: nádoby; KUL/DAT: ByK starší; přelom starší-střední (č. II/1924); KS: II-1; MOH: kameny; KER: nádoby 2x (č. 1)/ 5x (č. 2)/4x (č. 3)/10x (č. 6); BR: nákrčník, labuťkovitá jehlice, 2 kroužky (vše č. 6); FE: sine; ART: sine; EKO: kosti zvířete (č. 3); POČ: sine; RIT: kostrový (č. 1, 2, 6); ULO: natažená (č. 2); ZACH: kostra (č. 1, 2); ANTRO: jedinec ve věku od 13 do 15 let (hrob č. 1), dítě ve věku 3-4 roky (č. 6); Hanáková; INVČ/ČPŘ: inv. č. 138 924-138 948 (24-I/40 24-VI/40); ULOŽ: NM Praha; LIT: *Slabina 1972*, 4-8; DOK: předměty, skica; HODČ: 2B.

LOK: Bohušovice nad Ohří f); OKR: Litoměřice; POL: 1. pole p. Gruncle; ROK: 1. 1944, 2. 1964 převzato; AUT: 1. sběr F. Vydra; AKCE: sběr; OKOL: 2. Převzato ze sbírky místní školy; AREA: ?; AKT: ?; OBJ: ?; NÁL: střepy a koflík; KUL/DAT: doba halštatská, ByK - koflík; ULOŽ: M Litoměřice; DOK: sine; INVČ: sine; LIT: *Zápotocký 1975*, 38; HODČ: 3.

LOK: Bohušovice nad Ohří g); viz k.ú. Hrdly a);

LOK: Bohušovice n. O. h); viz k.ú. Brňany a)

2. Brňany

LOK: Brňany a); OKR: Litoměřice; POL: 1. mlékárna, ppč. 121/1, 2. ppč. 119; ROK: 1. 1961; AUT: 1. sběr F. Vydra, 2. sběr Straka; AKCE: sběr; OKOL: 1. stavba nových objektů, 2. Stavba vodárny; AREA: ?; AKT: ?; OBJ: ?; NÁL: keramika; KUL/DAT: Ha; ULOŽ: M Litoměřice; DOK: sine; LIT: *Zápotocký 1975*, 38; HODČ: 3.

LOK: Brňany b); OKR: Litoměřice; POL: pole jižně od obce; ROK: 1963; AUT: M Lit; AKCE: výzkum; OKOL: průkopy pro závlahový systém; AREA: ?; AKT: ?; OBJ: ?; NÁL: střepy; KUL/DAT: Ha?; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1975*, 38; HODČ: 3.

LOK: Brňany c) uvedeno též jako Dolánky; OKR: Litoměřice; POL: hranice mezi ppč. 857/1 a 295/1, 2; ROK: 1962; AUT: M Lit; AKCE: výzkum; OKOL: průkopy pro závlahu; AREA: sídliště?; AKT: síd; OBJ: ?; NÁL: střepy; KUL/DAT: Ha; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1975*, 41; HODČ: 3.

3. Brozany nad Ohří

LOK: Brozany nad Ohří; OKR: Litoměřice; POL: ?; ROK: 1973 předáno; AUT: M Lit; AKCE: sine; OKOL: předáno ze školní sbírky; AREA: ?; AKT: ?; OBJ: ?; NÁL: keramika; KUL/DAT: ByK; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1975*, 39; HODČ: 3.

4. České Kopisty

LOK: České Kopisty; OKR: Litoměřice; POL: 1. U školy, 3. proti čp. 58 mezi školou a Labem; ROK: 1. 1958, 2. 1969 předáno, 3. 1971; AUT: 1. Houza, 3. M Lit; AKCE: 1. Sběr, 2. předáno ze školní sbírky; 3. průzkum; OKOL: 3. novostavby rod. domků;; AREA: ?; AKT: ?; OBJ: ?; NÁL: střepy; KUL/DAT: 1. a 3. Ha, 2. HaD; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1975*, 40; HODČ: 3.

5. Čížkovice

LOK: Čížkovice a); OKR: Litoměřice

POL: cihelna; ROK: 1849; AUT: původně sbírka J. Pacht; AKCE: náhodný nález; OKOL: těžba hlíny; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: hroby kostrové; TVAR: sine; ROZ: sine; HLOU: sine; ORIE: sine; POP: hroby v řadách?, 1 hrob popsán: čedičovými kameny obložený, kostra, u hlavy velká mísovitá nádoba (prý popelnice s popelem), v ní nůž Fe silně korodovaný, na prsou kostry 2 bronz. knoflíky polokulovité s křížovým ouškem se zbytky černé organické výplně; a dále bronz. pinzeta; po stranách kostry: podél levé paže 14 bronz. plochých miskovitých „knoflíků“, seřazených do trojúhelníku, a obložky křemenné hladké tmavé; při pravé ruce 23 misky, keramika různých tvarů a velikostí; NÁL: nádoby nejméně 24x, střepy, bronz. 17x (knoflíky, pinzeta), Fe nůž; KUL/DAT: ByK;

MOH: kameny; KER: a) velká mísovitá nádoba (prý popelnice s popelem), v. asi 330 mm, max. průměr 450 mm; b) 23 misky, c) keramika různých tvarů a velikostí; BR: a) 2 bronz. knoflíky polokulovité s křížovým ouškem, průměr 40 a 35 mm; b) 14 bronz. plochých miskovitých „knoflíků“ (nezjištěno); c) bronz. pinzeta d. 92 mm; FE: nůž, d. 135 mm; ART: sine; EKO: sine; POČ: 1; RIT: kostrový; ULO: sine; ZACH: sine; ANTRO: sine; INVČ/ČPŘ: inv.č. 66 992-66 996 (2 bronz. knoflíky miskovité s křížovým ouškem, obložek černý, pinzeta, nůž) ostatní neznámé; ULOŽ: NM Praha (odkup v r. 1850 – velká „urna“, větší mísa, 12 menších misek, pinzeta, knoflíky bronz., čepel nože Fe); LIT: *Hantschel 1897*, 81, 256; *Hlavatý 1856-*

1857, 189; *Sklenář* 1992, 46, č. 91/3; *Vocel* 1868, 531; *Vokolek* 2004, 20, obr. 10: 2; *Zápotocký* 1964, 158-159, obr. 2: 14-17; DOK: 4 předměty kresba; HODČ: 2B-3.

LOK: Čížkovice b); OKR: Litoměřice

POL: zahrada obecné školy; ROK: 1934; AUT: J. Vacek?; AKCE: náhodný nález; OKOL: sine; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: hrob kostrový; TVAR: obdélný; ROZ: 200x100 cm; HLOU: 80 cm; ORIE: sine; POP: sine; NÁL: nádoby 2x, bronz. 1x, Fe nůž; KUL/DAT: ByK; KS: II-2; MOH: tři kameny u hlavy a nohou; KER: 2x (koflík); BR: 2 bronz. tyčinka; FE; ART: sine; EKO: sine; POČ: 1; RIT: kostrový; ULO: natažená, hlavou k J, obličej k V; ZACH: sine; ANTRO: sine; INVČ/ČPŘ: inv.č. 660-662; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Koutecký* 1968, 410; *Zápotocký* 1964, 159, obr. 9: 11; DOK: kresba koflík; HODČ: 2B-3.

LOK: Čížkovice c); OKR: Litoměřice

Zcela bez okolností – kostrový hrob?; BR: jehlice s labuťkovitým krčkem, ukončeným kónickým žebrovaným kalíškem, d. 58 mm; ULOŽ: M Litoměřice; INV. Č: 1789; LIT: *Zápotocký* 1964, 159, obr. 1: 6; DOK: kresba jehlice; HODČ: 3.

LOK: Čížkovice d); OKR: Litoměřice; POL: SZ roh školní zahrady; ROK: 1973; AUT: M Lit; AKCE: průzkum; OKOL: průkop pro kabel; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: hrob již dříve zničený; NÁL: střepy; KUL/DAT: ByK; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký* 1975, 40; HODČ: 3. (+střepy Ha? ze školní sbírky bez údajů, předáno 1973); HODČ: 3.

6. Hrdly

LOK: Hrdly a); OKR: Litoměřice

POL: trasa železniční trati Praha – Děčín (Podmokly) a přilehlá pole, hlavně za vsí, za dvorem, kolem strážního domku, na výšině směrem k Olešku, příp. i k Bohušovicům; ROK: 1847-1850; AUT: sine; AKCE: náhodný nález; OKOL: stavba železniční trati; AREA: sine; AKT: sine; OBJ: sine; TVAR: sine; ROZ: sine; HLOU: sine; ORIE: sine; POP: sine; NÁL: střepy; KUL/DAT: ByK?; MOH: sine; KER: střepy; BR: sine; FE: sine; ART: sine; EKO: sine; POČ: sine; RIT: sine; ULO: sine; ZACH: sine; ANTRO: sine; INVČ/ČPŘ: inv.č. 27, 56; ULOŽ: sbírka Strahovského kláštera v Praze; LIT: *Sklenář* 1992, 73, č. 201/1; DOK: sine; HODČ: 3.

LOK: Hrdly b); OKR: Litoměřice; POL: pole Z od vlečky do Doksan a J od obce, plocha terasy; ROK: 1973; AUT: Z. Káně; AKCE: sběr; OKOL: sine; AREA: ?; AKT: ?; OBJ: ?; NÁL: střepy; KUL/DAT: Ha; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký* 1975, 42; HODČ: 3.

7. Lhotka nad Labem

LOK: Lhotka nad Labem a); OKR: Litoměřice

POL: Schwarzenberská cihelna; ROK: 1919; AUT: H. Ankert či spíše Henke; AKCE: náhodný nález; OKOL: těžba – porušený hrob; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: hrob kostrový; TVAR: obdélný; ROZ: sine; HLOU: přes 200 cm; ORIE: prý cca V – Z; POP: sine; NÁL: nádoby 2x, bronz. a Fe postroje, Fe vůz, meč, kopí, udidla, jantar; KUL/DAT: ByK; KS: I-1; MOH: sine; KER: počet nádob?, 2x; BR: postroje (návlečky, kroužky, prolamované destičky) a udidlo; FE: součásti vozu dvou-čtyřkolového (obruče, hřebíky, kování), meč, kopí, 2 udidla; ART: jantarové korály; EKO: vepř – prý kůň?; POČ: 1; RIT: kostrový; ULO: natažená na voze?; ZACH: sine; ANTRO: sine (asi muž); INVČ/ČPŘ: inv.č. 894-939; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Filip* 1936-1937, 28-9, 41, obr. 12: 1; *Dvořák* 1938, 12-13, obr. 2-11; *Kern* 1934, 74-84, obr. 1-10; *Koutecký* 1968, 418; *Zápotocký* 1964, 159-160, obr. 1: 4, 5; DOK: kresba nádoby, předměty; HODČ: 2A.

LOK: Lhotka nad Labem b); OKR: Litoměřice; POL: stavba železnice (dráhy/c), Schwarzenberský pozemek, S od obce; ROK: 1889/1897; AUT: R. R. Weinzierl; AKCE: výzkum a sběr; OKOL: stavba; AREA: poh (hroby rozrušené) + sídliště?; AKT: poh + síd; OBJ: 2 žárové hroby? + jámy; NÁL: keramika; KUL/DAT: HC1-HD1; ULOŽ: M Teplice; LIT: *Budínský* 1985, 19-20; 1995, 21; DOK: střepy, HODČ: 3.

LOK: Lhotka nad Labem c); OKR: Litoměřice; POL: ppč. 34/2, pole J od cihelny, mocná sprašová návěj; ROK: 1961; AUT: M Lit. – M. Zápotocký; AKCE: výzkum; OKOL: stavba silnice Lovosice – Ústí; AREA: sídliště; AKT: síd; OBJ: jámy celkem 4 (z toho jáma č. 16 – ByK); NÁL: keramika (jáma č. 16) + střepy z jámy (sbírka Just – Tschakert 1929, jáma ze dne 5. IV. 1929); KUL/DAT: ByK/převážně HaD – cítolibský typ; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1963*, 147-154, obr. 30-36; *Zápotocký 1975*, 44; DOK: komplet + statistika HODČ: 2.

8. Libochovany

LOK: Libochovany a); OKR: Litoměřice

POL: č.p. 126 a sousední parcely, Havlíčkovy (Hlavičkovy) pole, severně od vesnice (též jako Farské pole); ROK: 1872-1905; AUT: Födisch, Lenz (1873), Mannert (1875), Luschan, Heger (1878), Weinzierl (1901-1905), Karafiat, J. Matiegka; AKCE: náhodný nález, amatérské výzkumy; OKOL: stavba železniční trati; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: hroby žárové jamkové, urnové nejméně 22x (jinak přes 130); TVAR: kruhový, oválný; ROZ: malé; HLOU: sine; ORIE: sine; POP: polykulturní pohřebiště Bik, ByK, LuK (jižně od hrobu XXIX pod kamennou deskou z ruly železný hrot oštěpu – kopí; NÁL: střepy, nádoby, drobné bronz, Fe kopí, Fe nůž; KUL/DAT: ByK, Bik;

MOH: sine; KER: střepy, nádoby; BR: spirála, šipka, závěska, faléra aj.; FE: kopí, nůž; ART: sine; EKO: sine; POČ: sine; RIT: sine; ULO: sine; ZACH: sine; ANTRO: sine; INVČ/ČPŘ: např. 2646, 2626, 2628, 2630, 2631 (Víděň), 396575-396576, 399886-399887, 399889-399900 (NM Praha); ULOŽ: M Litoměřice, M Teplice, M Ústí n.L., NM Praha, Naturhistorisches Museum in Wien; LIT: *Heger 1883*, 180-210; *Budinský 1996*, 11-12, *Koutecký 2003b*, 8-28; tam i další literatura; *Koutecký – Michálek 1978*, 250, obr. 3: A, B; *Michálek 1999*, 51; *Plesl 1960, 1961; Vokolek 2004*, 40-41 (BiK); DOK: tabulky; HODČ: 2 A-B.

LOK: Libochovany b); OKR: Litoměřice; POL: S od obce; ROK: 1. 1960, 1961, 2. 1971; AUT: M Lit; AKCE: výzkum a sběr; OKOL: stavba tratě a průkop pro teplický vodovod; AREA: sídliště?; AKT: síd; OBJ: sídlištní několik?; NÁL: střepy; KUL/DAT: Ha, BiK; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1975*, 46; HODČ: 3.

9. Litoměřice

LOK: Litoměřice a); OKR: Litoměřice

POL: město, Dómská ul., tiskárna Austria, dvůr; ROK: sine; AUT: J. Kern; AKCE: náhodný nález; OKOL: hloubení základů; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: hrob kostrový; TVAR: sine; ROZ: sine; HLOU: asi 3 m; ORIE: sine; POP: sine; NÁL: střepy ze zásob. a mísy; KUL/DAT: ByK; KS: ?; MOH: sine; KER: 2x; BR: sine; FE: sine; ART: sine; EKO: sine; POČ: ?; RIT: kostrový; ULO: sine; ZACH: sine; ANTRO: sine; INVČ/ČPŘ: sine; ULOŽ: ?; LIT: *Zápotocký 1964*, 160; DOK: předměty; HODČ: 3.

LOK: Litoměřice b); OKR: Litoměřice

POL: město, bývalá Akciová cihelna, Z okraj města, č.kat. 1332/1; ROK: 1906, 1909, 1911; AUT: sbírka J. Kern; AKCE: výzkum?; OKOL: těžba?; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: hrob žárový 3x (č. I, II, III); TVAR: kruhová (č. I) až oválná (č. III); ROZ: sine; HLOU: sine; ORIE: sine; POP: sine; NÁL: nádoby 2x (č. I), asi 5 (č. II), nejméně 7x (č. III), Fe nůž (č. I), 5 náramků železných i bronzových, Fe nůž, bronzový nákrčník (č. III); KUL/DAT: ByK střední (č. III); KS: II-1;

MOH: kameny (č. III); POČ: 1?; RIT: žárový; ULO: žár na hromádkách; ZACH: sine; ANTRO: dítě? (č. I); INVČ/ČPŘ: sine; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Koutecký 1968*, 418; *Zápotocký 1964*, 160, obr. 5: 1-15; obr. 6; DOK: skica obj., kresba nádoby, předměty; HODČ: 2A.

+ 2x žárový hrob, materiál sídlištního charakteru, část bronz. kruhu ze sběrů: sbírka R.R. Weinzierla z výkumů z let 1891 – 1900 s A. Pobelem, bez nálezových údajů (*Budinský 1985*, 33-35; *1996*, 19-20).

LOK: Litoměřice c); OKR: Litoměřice; POL: město, Akciová cihelna; ROK: 1902 a dále; AUT: F. Mittelbach – předal J. Kernovi; AKCE: výzkum; OKOL: porušeno těžbou; AREA: sídliště; AKT: síd; OBJ: nejméně 5 jam; NÁL: keramika (+ByK koflík – asi z hrobu); KUL/DAT: ByK/hlavně HaD – cítolibský typ; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1963*, 156, obr. 38; DOK: nálezy; HODČ: 2.

LOK: Litoměřice d); OKR: Litoměřice

POL: město, roh Michalovické a Baštovy ul., okraj hliníku Akciové cihelny; ROK: ?; AUT: J. Kern; AKCE: náhodný nález – „výzkum“; OKOL: stavba domu kameníka Fialy; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: hrob kostrový; NÁL: 8 nádob, zásobnice, 3 bronzové náramky na ruce; TVAR: značné rozměry; ORIE: SZ-JV asi; KUL/DAT: ByK; MOH: sine; KER: 8x; BR: 3x náramky; FE: sine; ART: sine; EKO: sine; POČ: ?; RIT: kostrový; ULO: orientace SZ-JV; ZACH: sine; ANTRO: prý žena – podle náramků; INVČ/ČPŘ: inv.č. K 1359, 1361, 1363-1370; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1964*, 160-1, obr. 4: 1-8; DOK: předměty 8x; HODČ: 3.

LOK: Litoměřice e); OKR: Litoměřice

POL: město, Labskozámecká ul., blízko Akciové cihelny; ROK: 1903; AUT: sbírka F. Mittelbach; AKCE: náhodný nález bez okolností; OKOL: dláždění; AREA: pohřeb?; AKT: poh?; OBJ: hrob?; NÁL: střepy; KUL/DAT: ByK; INVČ/ČPŘ: staré inv.č. 1240, 1687, 1692, 1693, 1717; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1964*, 161-2; HODČ: 3.

LOK: Litoměřice f); OKR: Litoměřice

POL: jih, Weigendova pískovna, levý břeh Labe, pravá strana silnice do Mlékojed, č.kat. 1204/3; ROK: 1908(I), 1910(II), 1912(III), 1924(IV); AUT: J. Kern; AKCE: náhodný nález – výzkum; OKOL: těžba; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: kostrový 3x (I, III, IV bez údajů), žárový z poloviny zničen bez údajů (II); TVAR: obdélný a čtvercové výběžky se stupněm (I), obdélný (II); ROZ: 310x230 cm (I – chata Kern), rozměrná jáma (III); HLOU: sine; ORIE: sine; POP: sine; NÁL: nádoby nejméně 17x, bronz. meč s nákončím, bronz. udidlo, postroj ?(I), asi 8x nádob, 2 Fe kruhy (III), střepy ze 3 nádob (IV); KUL/DAT: ByK střední (I), ostatní ByK; KS: I-2 (I); MOH: kameny, úprava dna – výběžky (I); KER: 17x (vč. zásobnice), asi 8x (III), střepy ze 3 nádob (IV); BR: meč s jazykovitou rukojetí a loďkovité nákončí, udidlo tordované (I); FE: kruhy, postranice, dvojháček – zápona? (I), 2 kruhy pod spodní čelisti (III); ART: sine; EKO: sine; POČ: 1?; RIT: kostrový (I, III, IV), žárový (II); ULO: na zádech, prý hlavou k severu? (I), naznak (III); ZACH: strávený (I); ANTRO: údajně muž?(I), skelet dítě? (IV); INVČ/ČPŘ: inv.č. K 1211-1234, 1326, 1327, 1329-130; K 1912-1914; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Koutecký 1968*, 418; *Zápotocký 1964*, 162-166, obr. 7 a 8; 5: 16-20; DOK: kresba nádoby, předměty (meč, nákončí aj.); HODČ: 2A-2B

LOK: Litoměřice g); OKR: Litoměřice

POL: jih, Sandersova pískovna, levý břeh Labe, pravá strana silnice do Mlékojed, č.kat. 1217/2; ROK: 1920; AUT: A. Pobel; AKCE: výzkum; OKOL: těžba; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: kostrový 2x (I, II – bez údajů); TVAR: obdélný; ROZ: sine; HLOU: 120 cm (I); ORIE: S-J?; POP: sine; NÁL: nejméně 8 nádob, Fe nůž, bronz. kroužek; KUL/DAT: ByK; KS: ?; MOH: sine; KER: 8x (z toho dvě zásobnice, I), střepy ze 3 nádob (II); BR: kroužek (I); FE: nůž (I); ART: sine; EKO: sine; POČ: 1?; RIT: kostrový (oba); ULO: na zádech, hlavou k J; ZACH: sine; ANTRO: sine; INVČ/ČPŘ: inv.č. 940-950, 982-985; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Koutecký 1968*, 419; *Zápotocký 1964*, 166, obr. 9: 1-10; DOK: kresba nádoby, nůž, kroužek; HODČ: 3.

LOK: Litoměřice h); OKR: Litoměřice; POL: jih, kat.č. 1205 a 1213/1 při okraji první nezaplavované terasy, levá strana silnice do Mlékojed (buď Weigend či Sanders?); ROK: 1942; AUT: AfV; AKCE: výzkum; OKOL: porušeno těžbou; AREA: sídliště; AKT: síd; OBJ: 5 jam; NÁL: keramika; KUL/DAT: ByK/hlavně HaD – cítolibský typ; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1963*, 154, obr. 37; DOK: nálezy; HODČ: 2.

LOK: Litoměřice i); OKR: Litoměřice; POL: Radobýl; ROK: 1960; AUT: M Lit; AKCE: průzkum; OKOL: profil kamenolomu pod vrcholem; AREA: ?; AKT: ?; OBJ: ?; NÁL: střepy; KUL/DAT: Ha; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1975*, 47; HODČ: 3.

Okolí města Litoměřice: ojedinělé nálezy sídlištního charakteru (*Budínský 1996*, 20).

10. Lovosice

LOK: 10. Lovosice a); OKR: Litoměřice; POL: Löbelova pískovna, V okraj města; ROK: 1891; AUT: R.R. Weinzierl; AKCE: výzkum; OKOL: těžba; AREA: sídliště; AKT: síd; OBJ: jámy; NÁL: keramika; KUL/DAT: HC1-HaD; ULOŽ: M Teplice; LIT: *Budínský 1995*, 22-23; DOK: nálezy; HODČ: 3.

LOK: Lovosice b); OKR: Litoměřice; POL: Reiserova (dříve Tschinkelova) cihelna, J okraj města; ROK: 1883; AUT: R.R. Weinzierl; AKCE: výzkum; OKOL: těžba; AREA: sídliště; AKT: síd; OBJ: jámy; NÁL: keramika; KUL/DAT: HC1-HaD; ULOŽ: M Teplice; LIT: *Budínský 1995*, 23; DOK: nálezy; HODČ: 3.

+ hrobový nález z roku 1928 bez okolností, sbírka Just – Tschakert, fragmenty nádob; KUL/DAT: ByK; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Kotyza 1991*, 7; HODČ: 3.

LOK: Lovosice c); OKR: Litoměřice; POL: město, stavba kanalizace; ROK: 1888; AUT: R.R. Weinzierl; AKCE: ?; OKOL: ?; AREA: ?; AKT: síd; OBJ: ?; NÁL: keramika sídlištního charakteru; KUL/DAT: HC1-HaD; ULOŽ: M Teplice; LIT: *Budínský 1995*, 24; DOK: nálezy; HODČ: 3.

LOK: Lovosice d); OKR: Litoměřice

POL: Schwarzenberská cihelna; ROK: 1928; AUT: sbírka Just-Tschakert; AKCE: dar; OKOL: těžba; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: kostrový; TVAR: velký; ROZ: sine; HLOU: sine; ORIE: sine; POP: sine; NÁL: nádoby nejméně 18x, Fe udidla 2x, bronz. postroj, postranice, jehlice, 2 náramky; KUL/DAT: ByK střední HC 2-3; KS: I-2;

MOH: sine; KER: 17x (zásobnice); BR: postroj (postranice, kroužky, návlečky), jehlice, 2 náramky; FE: udidla 2x; ART: sine; EKO: sine; POČ: 1?; RIT: kostrový; ULO: sine; ZACH: část lebky; ANTRO: sine; INVČ/ČPŘ: krabice č. 661-684; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Koutecký 1968*, 420; *Zápotocký 1964*, 166, obr. 10, 11; DOK: kresba předměty; HODČ: 2A.

+ sbírka Just – Tschakert, výzkum 1930, fragmenty několika nádob snad ze žárového hrobu, hloubka 80 cm; LIT: *Kotyza 1991*, 15; HODČ: 2.

LOK: Lovosice e); OKR: Litoměřice

POL: Weinpresse (dnes drůbežárna), ppč. 680/1; ROK: 1928; AUT: Just – Tschakert; AKCE: sondáž; OKOL: ?; AREA: ?; AKT: poh? („Gräberfeld“); OBJ: ?; KUL/DAT: ByK; ULOŽ: M Ústí nad Labem; LIT: PIAN Most; HODČ: 3.

LOK: Lovosice f); OKR: Litoměřice; POL: Cukrovar – dvůr; ROK: 1937; AUT: Just – Tschakert; AKCE: výzkum; OKOL: kanalizační práce; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: hrob kostrový 2x; TVAR: sine; ROZ: sine; HLOU: 130 cm; ORIE: SV – JZ; POP: sine; NÁL: nádoba hrncovitá, střepy z několika nádob, Fe nůž; ULO: natažená; KUL/DAT: ByK; KS: ?; MOH: šachta z kamenů; ULOŽ: OM Litoměřice; INVČ: J-T 1339, J-T 1088; LIT: *Kotyza 1991*, 16; DOK: sine; HODČ: 3.

LOK: Lovosice g); OKR: Litoměřice; POL: Cukrovar; ROK: 1950 (získáno); AUT: ?; AKCE: dar; OKOL: bez okolností: ojedinělý nález – dar; AREA: ?; AKT: ?; OBJ: ?; NÁL: keramika (nádoba hrncovitá); ULOŽ: OM Litoměřice, fond Libochovice; INVČ: L 407; LIT: *Blažek – Kotyza 1990*, 30, 63; *Zápotocký 1975*, 48; DOK: sine; ZM 1: 25 000: ZM 02-431, 192 od Z s. č., 168 od J s. č., 155 m n. m; PIAN PŘESNOST: PI 2; HODČ: 3.

LOK: Lovosice h); OKR: Litoměřice

POL: garáže ČSAD, ppč. 601/19; ROK: 1956; AUT: Hájek, Moucha, Pleiner, Sakař; AKCE: výzkum; OKOL: stavba garáží; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: kostrový 3x (č. I, II, III/1956), biritální 1x (č. IV/1956); TVAR: obdélný (všechny); ROZ: 285x150 cm (č. I), 500x250 cm (č. II), 500x300 cm (č. III), 200x134 cm (č. IV); HLOU: zach 83 cm, asi původně 150 cm (č. I), 35 cm (č. II), doch. 65 cm, pův. přes 100 cm (č. III), 110 cm (č. IV); ORIE: S – J (všechny); POP: Z polovina hrobu porušena (č. I), svrchní partie zničena (č. II), SV čtvrtina poničena (č. III); NÁL: nádoby 8x nejméně, snad 10x, bronz. nákrčník, 2 náramky a 2 nánožníky (č. I), asi 18 nádob, 2 Fe udidla, bohatá koňská postroj, nůž, vepř (č. II), asi 20 nádob, kotouč hlin., Fe meč, 2 udidla, 2 nože, habr. bronz. jho, prolamované destičky (č. III), 5 nádob, Fe kroužek (č. IV); KUL/DAT: ByK střední (č. I), střední HC 2-3 (č. II a III), starší až střední (č. IV); KS: II-1 (č. I), I-2 (č. II), I-2 (č. III), II-2 (č. IV); MOH: strop (č. II), dubové trámy 7x (č. III), množství lomového kamenů (v obou); KER: 8-10x (č. I), celkem asi až 18 nádob, z toho 2 zásob. (č. II), celkem asi 20 nádob, z toho 2 zásob., 1 na nožkách + kotouč hliněný (č. III), celkem 5 nádob, z toho 1 zásob. (č. IV); BR: nákrčník s háčkem a očkem (č. I), 2 náramky a nánožníky (č. I), koňská postroj – 138 ks, postranice (č. II), 20 000 cvočků na jhu, 10 prolamovaných destiček analogických ze Lhotky, (č. II), kroužek, 2 návlečky (č. 4); FE: 2 udidla, nůž zahnutý (č. II), meč s jazyk. rukojetí a trnovým výčnělkem, 2 nože (malý a velký – sekáč), 2 udidla (č. III), jen kroužek (č. IV); ART: nejsou; EKO: zvířecí kosti – vepř (č. II, III), habrová pochva a jho, uhlíky v JZ rohu – oheň (č. III); POČ: 1 (č. I, II, III), 2 (č. IV); RIT: kostrový (č. I-III), biritální (č. IV); ULO: natažená na zádech hlavou k J (č. I), neznámá asi natažená (č. II), natažená hlavou k J, S pol. jámy (č. III, IV), žár na hromádce po pravé ruce skeletu; ZACH: kůstky nohou (č. II), jinak skelet asi dobrý; ANTRO: muž maturus (č. I, II, III), skelet muž dospělý a žár žena adultus I (č. IV): *J. Chochol 1980; INVČ/ČPŘ: č.př. 24-57: 1-167; ULOŽ: AU Praha; LIT: Koutecký 1968, 419-420; Koutecký 2003b, 118-119; Pleiner 1959, 653-660; Pleiner – Rybová 1978, 466-481, obr. 142: 13-14, 143: 1-3, 6, 9, 144-145, 146: 8; Zápotocký 1964, 167; zmínky v syntézách; DOK: plán pohřebiště, plánky hrobu II a III, jednotlivé předměty-jho, destička, návlečky řemení, postranice, udidla, hliněný kotouč; HODČ: bez publikace 1B.*

LOK: Lovosice i); OKR: Litoměřice; POL: dvůr domu č.p. 199; ROK: 1958-9, předáno 1971; AUT: A. Novák; AKCE: amatér; OKOL: výkop; AREA: ?; AKT: ?; OBJ: ?; NÁL: střepy; KUL/DAT: ker. příměs ByK; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1975, 48; HODČ: 3.*

LOK: Lovosice j); OKR: Litoměřice; POL: zahrada M. Svatoše, nová zahrádkářská kolonie Z od silnice do Sulejovic; ROK: 1972; AUT: M Lit; AKCE: výzkum; OKOL: výkop základů; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: hrob kostrový; NÁL: sine; KUL/DAT: ByK; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1975, 48; HODČ: 1B.*

LOK: Lovosice k); OKR: Litoměřice; POL: sídliště V od nového nádraží; ROK: 1956-1959; AUT: p. Kubát; AKCE: sběry; OKOL: sine; AREA: sine; AKT: sine; OBJ: sine; NÁL: střepy; KUL/DAT: ByK; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1975, 48; HODČ: 3.*

LOK: Lovosice l); OKR: Litoměřice; POL: SECHEZA, pozemek kotelný; ROK: 1958 předáno; AUT: p. Kubát; AKCE: sběr; OKOL: sine; AREA: sine; AKT: sine; OBJ: sine; NÁL: střepy; KUL/DAT: ByK; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1963, 164 – obr. 40 náleží?; Zápotocký 1975, 49; HODČ: 3.*

LOK: Lovosice m); OKR: Litoměřice; POL: SECHEZA, mezi Modlou a tovární kotelnu; ROK: 1960 předáno; AUT: p. Kašička; AKCE: sběr; OKOL: sine; AREA: sine; AKT: sine; OBJ: sine; NÁL: střepy; KUL/DAT: ByK; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1975, 49; HODČ: 3.*

LOK: Lovosice n); OKR: Litoměřice
POL: areál ČSAD; ROK: 1989; AUT: Blažek – Kotyza; AKCE: výzkum; OKOL: rozšiřování areálu; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: kostrový 2x (č. 2, 4); TVAR: obdélný (oba); ROZ: 150x230 cm (č. 2), 270x180 cm; HLOU: do 10 cm! (oba); ORIE: S – J (oba); POP: hroby

porušeny skrývkou, terén změněn zeměděl. kultivací a navážkami, č. 4 v superpozici s hrobem DSN; NÁL: nádoby 20x celkem, bronz. náramek a nákrčník, Fe nůž, kopí, tyčinka; KUL/DAT: ByK starší fáze středního období (č. 4), mladší fáze středního období (č. 2); KS: oba II-1; MOH: množství lomových kamenů (v obou); KER: 10x (oba); BR: nákrčník s pečetiřadovými konci, náramek (č. 2), kroužek, 2 návlečky (č. 4); FE: tyčinka, nůž (č. 2), kopí (č. 4); ART: nejsou; EKO: zvířecí kosti (č. 4); POČ: 1 (oba hroby); RIT: kostrový; ULO: natažená na zádech, nohy mírně pokrčeny (č. 2), porušená (natažená na zádech – č. 4), oba hlavou k J; ZACH: lebka a dlouhé kosti (č. 2), špatně – jednotlivé frg. (č. 4); ANTRO: žena 20-30 let (č. 2/1989): *H. Hanáková*; INVČ/ČPŘ: č.př. 39/89; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Blažek – Kotyza 1995*, 7-12; *Koutecký 1991*, hlášení č.j. 1155/1991, NZ č.j. 1160/1991 (archiv ÚAPPSZČ Most); DOK: kompletní; HODČ: 1.

11. Malé Žernoseky

LOK: Malé Žernoseky; OKR: Litoměřice; POL: bez údajů; ROK: ?; AUT: ?; AKCE: ?; OKOL: dar?; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: 2 kostrové hroby bez údajů; NÁL: bronz. náramek 3x, nákrčník frg., keramika nejméně 6x; KUL/DAT: ByK; ULOŽ: NM Praha; INVČ: 35146-35187; LIT: *Zápotocký 1964*, 170, obr. 1: 1-3; DOK: 3 předměty; HODČ: 3.

12. Prosmyky

LOK: Prosmyky a) (dnes k.ú.Lovosice); OKR: Litoměřice; POL:sine; ROK: sine; AUT: J. Matiegka; AKCE: výzkum; OKOL: sine; AREA: ?; AKT: ?; OBJ: ?; NÁL: 2 střepy; KUL/DAT: HaD; ULOŽ: NM Praha; DOK: předměty; INVČ: 226 312-226 313; LIT: *Vokolek 2004*; 82, tab. 138: 10, 13; HODČ: 3.

LOK: Prosmyky b) (dnes k.ú.Lovosice); OKR: Litoměřice; POL: SECHEZA vodárna, jímka; ROK: 1955; AUT: J. Hrala – Jedlička – Fiala; AKCE: výzkum; OKOL: stavba vodárny, hloubení jímky; AREA: sídliště; AKT: síd; OBJ: síd; NÁL: 4 jámy; KUL/DAT: keramika HaD-LTA; ULOŽ: sine (M Lit?); DOK: předměty; LIT: *Budínský 1966*, 47; *Hrala 1978*, 150-158; HODČ: 1B.

13. Slatina

LOK: 13. Slatina; OKR: Litoměřice

POL: polní mlat; ROK: 1973; AUT: M. Zápotocký; AKCE: výzkum; OKOL: stavba polního mlatu; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: birituální 1x; TVAR: obdélný; ROZ: 510x210 cm; HLOU: 80 cm; ORIE: V – Z ; POP: JV roh porušen stavbou, jinak bez druhotného porušení; NÁL: nejméně 6x celkem, bronz. mísy 2x a koňský postroj, Fe přezka, kruhy, pasové kování; KUL/DAT: ByK mladší fáze středního období (HC 3); KS: I-1; MOH: sine; KER: nejméně 6x; BR: 2 x mísa, části postroje, kroužky, faléry, návlečky; FE: pásové kování, kroužek, opasková přezka; ART: nejsou; EKO: zvířecí kosti; POČ: 3 (2 kostrové, 1 žárový); RIT: birituální; ULO: natažená na zádech hlavou k V (skelet 1), skelet 2 vyzvednut před výzkumem (prý schoulená poloha?), žár (3) na hromádce mezi nimi; ZACH: levá část trupu (skelet 1); ANTRO: skelet 1 – muž maturus II (50-60 let) násilná smrt, skelet 2 – patrně starší muž, žár – snad dospělý muž: *J.Chochol*; INVČ/ČPŘ: sine; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: podrobně viz *Koutecký 2003*, 111-114, tab. 1 až 6A; *J. Chochol 1980*, 189; NZ č.j. 963/76 Most; DOK: kompletní; HODČ: 1.

14. Sulejovice

LOK: Sulejovice; OKR: Litoměřice; POL: neznámá; ROK: ?; AUT: ?; AKCE: ?; OKOL: ?; AREA: pohřeb?; AKT: poh ?; OBJ: kostrový hrob?; NÁL: amforovitá zásobnice v. 22, 5 cm; ULOŽ: M Litoměřice; KUL/DAT: ByK; DOK: sine; INVČ: 648; LIT: *Zápotocký 1964*, 170; DOK: sine; HODČ: 3.

15. Třebenice

LOK: Třebenice a); OKR: Litoměřice; POL: na poli u obce; ROK: 1901 odkup; AUT: od p. Černého; AKCE: náhodný nález – odkup?; OKOL: zcela bez okolností ; AREA: ?; AKT: ?;

OBJ: ?; NÁL: soubor bronz. předmětů, 2 návlečky s trnem, 8 polokulovitých návleček; KUL/DAT: ByK; ULOŽ: NM Praha; DOK: předměty; INVČ: 66 890-66 899; LIT: *Zápotocký 1964*, 170; HODČ: 3.

LOK: Třeбенice b); OKR: Litoměřice; POL: Muzeum českého granátu (býv. Evangelický kostel); ROK: 1959; AUT: dělníci; AKCE: náhodný nález - předáno; OKOL: výkop jímky při V straně; AREA: sídliště; AKT: síd; OBJ: jáma?; NÁL: keramika; KUL/DAT: ByK/spíše HD; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Blažek – Kotyza 1995*, 29-30; *Zápotocký 1963*, 156; *Zápotocký 1975*, 56; HODČ: 2B-3.

16. Velké Žernoseky

LOK: 16. Velké Žernoseky a); OKR: Litoměřice; POL: patrně stejné naleziště, které uvádí *Píč 1899*, 220, Starož. I-1; ROK: ?; AUT: sbírka J. Matiegky; AKCE: sine; OKOL: sine; AREA: ?; AKT: ?; OBJ: ?; NÁL: 2 nádoby (lahvovitá nádoba na nožkách a mísovitá – hrnec); KUL/DAT: ByK; ULOŽ: NM Praha; INVČ: 397 967 – 3488; 397 976 – 3489; LIT: *Vokolek 2004*, 106, obr. 186: 10, 15; HODČ: 3.

LOK: Velké Žernoseky b); OKR: Litoměřice; POL: kamenolom Fr. Partha č.p. 1157/1; ROK: 1891-1904 průběžně; AUT: R. R. Weinzierl, A. Pobel; AKCE: výzkum; OKOL: těžba; AREA: sídliště; AKT: síd; OBJ: jámy; NÁL: sídlištní keramika; KUL/DAT: ByK, HC1 až HD; ULOŽ: M Teplice; INVČ: viz lit.; LIT: *Budinský 1985*, 82; *1995*, 14 -16; HODČ: 3.

LOK: Velké Žernoseky c); OKR: Litoměřice; POL: kamenolom Nic. Partha č.p. 1182; ROK: 1896/1897-1903; AUT: R. R. Weinzierl, A. Pobel; AKCE: výzkum, sběr; OKOL: těžba; AREA: sídliště; AKT: síd; OBJ: jámy; NÁL: sídlištní keramika; KUL/DAT: ByK až HD; ULOŽ: M Teplice; INVČ: viz lit.; LIT: *Budinský 1985*, 84-85; *1995*, 16-18; HODČ: 3.

LOK: Velké Žernoseky d); OKR: Litoměřice; POL: kamenolom I Hausmanna č.p. 1166; ROK: 1895-1906; AUT: R. R. Weinzierl, A. Pobel; AKCE: výzkum, sběr; OKOL: těžba; AREA: sídliště; AKT: síd; OBJ: jámy; NÁL: sídlištní keramika, přesleny a závaží; KUL/DAT: ByK až HD; ULOŽ: M Teplice; INVČ: viz lit.; LIT: *Budinský 1985*, 87-89; *Budinský 1995*, 14 -16; HODČ: 3.

LOK: Velké Žernoseky e); OKR: Litoměřice; POL: kamenolomy JV od obce; ROK: předáno 1960; AUT: ?; AKCE: sběr 1960; OKOL: těžba - sběr; AREA: ?; AKT: ?; OBJ: ?; NÁL: keramika; KUL/DAT: Ha; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1975*, 57; HODČ: 3.

Ojedinelé nálezy a nálezy bez okolností ze zájmového území (ByK/HD):

Doba halštatská: Jenčice, Klapý, Kololeč, Košťálov, Třeбенice, Třebívlice, Libčeves (*Blažek – Kotyza 1995*, OVM Litoměřice – fond Třeбенice).

Některé nálezy mimo zájmovou oblast z přilehlého okolí, vše okres Litoměřice (ByK/HD):

17. Budyně n. O., 18. Encovany, 19. Klapý, 20. Křešice, 21. Kyškovice, 22. Libochovice, 23. Libotenice, 24. Polepy, 25. Solany, 26. Trávčice.

17. Budyně nad Ohří

LOK: Budyně nad Ohří a); OKR: Litoměřice
POL: pole proti hřbitovu u silnice; ROK: kolem 1900; AUT: A. Janda; AKCE: náhodný nález?; OKOL: sine; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: hroby žárové (několik); TVAR: sine; ROZ: sine; HLOU: sine; ORIE: sine; POP: sine; NÁL: nádoby; KUL/DAT: ByK; KS: II?; MOH: sine; KER: nádoby; BR: sine; FE: sine; ART: sine; EKO: sine; POČ: ?; RIT: žárový; ULO: sine; ZACH: sine; ANTRO: sine; INVČ/ČPŘ: sine; ULOŽ: M Budyně n. O.; LIT: *Píč, 1905*, 292, obr. 39; *Zápotocký 1964*, 157; DOK: sine; HODČ: 3.

LOK: Budyně nad Ohří b); OKR: Litoměřice

POL: stavba železnice za nádražím; ROK: 1906; AUT: J. L. Píč – A. Janda; AKCE: výzkum; OKOL: sine; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: hrob kostrový; TVAR: sine; ROZ: sine; HLOU: sine; ORIE: sine; POP: sine; NÁL: nádoby asi 5x, bronz. postroj; KUL/DAT: ByK; KS: I?; MOH: sine; KER: nádoby 5x (2 zásobnice, mísa); BR: řetěz, návlečky, kroužky; FE: udidla 2x; ART: sine; EKO: sine; POČ: 1?; RIT: kostrový?; ULO: sine; ZACH: sine; ANTRO: sine; INVČ/ČPŘ: inv. č. 66 997-67010; ULOŽ: NM Praha, Městské muzeum Budyně nad Ohří; LIT: *Píč 1908a*, 303-305, tab. XVII; *Stocký 1933*, tab. VI: 1; *Píč 1908*; *Vokolek 2004*, 16, obr. 5: 3; *Zápotocký 1964*, 157, obr. 2: 22-29; *Zápotocký 1971*, 14; DOK: předměty; HODČ: 2B.

LOK: Budyně nad Ohří c); OKR: Litoměřice

POL: ppč. 683/3; ROK: 1944; AUT: M. Šolle; AKCE: výzkum; OKOL: úprava městského hřiště; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: hrob kostrový?; TVAR: obdélník; ROZ: 250x150 cm; HLOU: 100 cm; ORIE: V – Z; POP: sine; NÁL: nádoby asi 8x, Fe udidla, postroj; KUL/DAT: ByK střední; KS: I-2;

MOH: kameny a hlína (kryt); KER: nádoby 8x (mísy, koflík); BR: návlečky, postranice, kroužky; FE: udidla 2x, kroužek; ART: sine; EKO: sine; POČ: 1?; RIT: kostrový?; ULO: sine; ZACH: sine; ANTRO: sine; INVČ/ČPŘ: inv. č. 780-1, 7171142-1145; ULOŽ: M Budyně n. O.; LIT: *Koutecký 1968*, 402; *Píč 1908a*, 303-306, tab. XVII; *Zápotocký 1964*, 157-158, obr. 3: 1-35; NZ č.j. 1493/44 AÚ Praha; DOK: předměty; HODČ: 2B.

18. Encovany

LOK: Encovany; OKR: Litoměřice; POL: pole po obou stranách silnice do Polep; ROK: 1967; AUT: M Lit; AKCE: výzkum; OKOL: průkopy pro závlahu; AREA: sídliště?; AKT: síd; OBJ: ?; NÁL: střepy; KUL/DAT: Ha; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1975*, 41; HODČ: 3.

19. Klapý

LOK: Klapý a); OKR: Litoměřice; POL: Házmburk, Z svah; ROK: 1968; AUT: p. Minka; AKCE: sběr; OKOL: sine; AREA: ?; AKT: ?; OBJ: ?; NÁL: střepy; KUL/DAT: HaD; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Blažek – Kotyza 1990*, OVM Litoměřice – fond Libochovice; *Zápotocký 1975*, 43; HODČ: 3.

20. Křešice

LOK: Křešice; OKR: Litoměřice; POL: pískovna SV od kolonie; ROK: 1966 předáno; AUT: ?; AKCE: ?; OKOL: předáno z polepské školy; AREA: ?; AKT: ?; OBJ: ?; NÁL: střepy amforky; KUL/DAT: ByK; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1975*, 44; HODČ: 3.

21. Kyškovice

LOK: Kyškovice; OKR: Litoměřice; POL: pole u myslivny JZ od obce; ROK: 1969; AUT: ?; AKCE: ?; OKOL: sběr; AREA: ?; AKT: ?; OBJ: ?; NÁL: střepy; KUL/DAT: HD; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1975*, 44; HODČ: 3.

22. Libochovice

LOK: Libochovice a) OKR: Litoměřice; NÁL: žárový hrob, materiál sídlištního charakteru a ojedinělé nálezy (viz *Blažek – Kotyza 1990*, OVM Litoměřice – fond Libochovice)

LOK: Libochovice b); OBJ: dva kostrové hroby – výzkum Knor, Kabát 1944-1945; dva žárové hroby – výzkum Motyková 1956 (viz *Zápotocký 1975*, 45).

23. Libotenice;

LOK: Libotenice; OKR: Litoměřice; POL: obě strany silnice do Hrobců; ROK: 1963; AUT: M Lit; AKCE: výzkum; OKOL: průkop pro závlahu; AREA: sídliště?; AKT: síd; OBJ: sídlištní; NÁL: střepy; KUL/DAT: Ha mladší?; ULOŽ: M Litoměřice; LIT: *Zápotocký 1975*, 45; HODČ: 3. + střepy ze školní sbírky předané 1963.

24. Polepy

LOK: Polepy a); OKR: Litoměřice; POL: kat.č. 334; ROK: ?; AUT: J.Czerney – později J. Kern; AKCE: odkup?; OKOL: porušeno při hluboké orbě; AREA: pohřeb; AKT: poh; OBJ: asi 3 kostrové hroby, možná i víc?; KUL/DAT: ByK; NÁL: střeptový materiál; ULOŽ: sine; DOK: předměty – Kern; INVČ: sine; LIT: *Zápotocký 1964*, 170; HODČ: 3.

LOK: Polepy b); OKR: Litoměřice; POL: pole ppč. 365/1,366/2, 5; ROK: 1966; AUT: M Lit; AKCE: výzkum; OKOL: průkop pro LT vodovod; AREA: sídliště; AKT: síd; OBJ: profily 3 jam; NÁL: střepy; KUL/DAT: Ha; ULOŽ: M Litoměřice; DOK: sine; INVČ: sine; LIT: *Zápotocký 1975*, 52; HODČ: 2A.

25. Solany

LOK: Solany a); OKR: Litoměřice; POL: neznámá; ROK: 1911 (získáno); AUT: ?; AKCE: dar; OKOL: ojedinělý nález – dar?; AREA: ?; AKT: ?; OBJ: hrob?; NÁL: bronz – postroj (knoflík 9x, průvlečka 4x); KUL/DAT: ByK; ULOŽ: OM Litoměřice, fond Libochovice; DOK: sine; INVČ: L 130; LIT: *Blažek – Kotyza 1990*, 36; *Zápotocký 1964*, 170; ZM 1: 25 000: sine; PIAN PŘESNOST: PI 4; HODČ: 3.

LOK: Solany b); OKR: Litoměřice; POL: V od vsi, u silážních jam; ROK: 1980; AUT: D. Koutecký; AKCE: sběr; OKOL: sběr; AREA: ?; AKT: ?; OBJ: ?; NÁL: keramika; KUL/DAT: Ha; ULOŽ: bez č.př.; LIT: *Velímský a kol. 1986*, 196, č. 424, hlášení č.j. 843/80 Most; HODČ: 3.

26. Trávnice

LOK: Trávnice a); OKR: Litoměřice; POL: ostrožna „Vlčkov“ či „Na přívrati“, 1 km JZ od obce; ROK: 1959-1967; AUT: Kruncel a Ročec; AKCE: sběry; OKOL: sběry; AREA: ?; AKT: ?; OBJ: ?; NÁL: střepy, miska; KUL/DAT: Ha ?; ULOŽ: OM Litoměřice; DOK: sine; LIT: *Zápotocký 1975*, 55; DOK: sine; HODČ: 3.

LOK: Trávnice b); OKR: Litoměřice; POL: pískovna, asi jako a); ROK: 1951; AUT: Bečvář; AKCE: sběr; OKOL: sběr?; AREA: pohřeb?; AKT: poh; OBJ: žárový hrob; NÁL: sine; KUL/DAT: Ha; ULOŽ: M Litoměřice; DOK: sine; LIT: *Zápotocký 1975*, 56; DOK: sine; HODČ: 3.

3. Antropologická analýza kostrových nálezů z lokality Lovosice II – AOYAMA (RNDr. J. Hlavová)

In: *Půlpán, M. 2004: Polykulturní lokalita Lovosice II – průmyslová zóna AOYAMA. Závěrečná zpráva o záchranném archeologickém výzkumu pro společnost AOYAMA Automotive Fasteners Czech s.r.o., Městský úřad Lovosice, a spol. Takenaka Europe GmbH. NZ č.j. 128/06, uložení archiv ÚAPPSZČ Most, v.v.i.*

Charakteristiky jednotlivých objektů

Objekty bylanské kultury: Obj. 1/2002, obj. 15/2002 – kostra 1 a 2, obj. 29/2002

Objekt 1/2002 – Kostrový pohřeb

Stav: Zachované kosti byly velmi fragmentární, jejich povrch a struktura byli velmi silně abradovány vnějšími vlivy. Lebku nelze rekonstruovat, vnější a vnitřní lamina se dochovaly odděleně a značně zlomkovitě. Povrch byl navíc silně rozrušen. Pánev se dochovala pouze jako tenká kostěná ploténka, u níž nelze určit ani pohlaví, ani odebrat míry. Kosti končetin nelze také měřit (s výjimkou několika rozměrů diafýzy femurů – F6 a F7, viz níže), jejich stavba je gracilní – střední, zachovaly se však pouze malé fragmenty s rozrušeným povrchem.

Zuby: Jsou uloženy volně, čelisti chybí. Abraze je velmi silná, u molárů téměř na kořen. Z toho důvodu nebylo možné stanovit pořadí u zbytků dolních molárů, ale i např. řezáků.

Dx	M ₃	M ₂	M ₁	P ₂	P ₁	-	I ₂	I ₁	I ₂	C	P ₁	P ₂	M ₁	M ₂	M ₃
I ₁								Sin							
-	-	-	-	-	-	C	-	-	I ₂ ?	C	P ₁	-	M ₁ ?		M ₃ ?
-															

Věk: Podle zubní abraze: Lovejoy (1985): Mandibula: nad 45 let (i nad 55) } nad 50 let
: Maxilla: nad 50 let } (maturus II/ senilis)

Pohlaví: Podle lebky: Acsádi – Nemeskéri (1970): processus mastoideus (1), protuberantia occipitalis externa (2), mentum (1)

↳ Znaků je pro pohlavní diagnózu málo, vykazují však mužské rysy ⇒ M > Ž

: Podle rozměrů dlouhých kostí: Femur: Černý (1971): F6 – M, F7 – Ž

↳ Neurčitelný jedinec

Metrika: Rozměry bylo možné naměřit u části diafýzy levého a pravého femuru, hodnoty jsou uvedeny v následující tabulce.

	Femur dx (cm)	Femur sin (cm)
F6	3,23	3,2
F7	2,38	2,43

Závěr: Spíše mužský jedinec (M > Ž) ve věku nad 50 let (maturus II – senilis) s gracilní až střední stavbou postkraniálního skeletu.

Objekt 1/2002 – Žárové pohřby

Na základě konkrétní nálezové situace bylo archeologicky vyčleněno několik kumulací spálených kostí. Jedná se o „výplň nádoby 10“ (sáčky č. 23 a 24), „spálené kosti A“ (sáček č. 20), „spálené kosti B“ (sáček č. 21), „spálené kosti C“ (sáček č. 22),

poslední sáček (č. 4) obsahoval toliko 2 malé fragmenty, které velmi pravděpodobně náleží jedné z kumulací, avšak nebylo možné určit ke které (nalezeny dislokované v již vybraném zásypovém materiálu). Původní domněnku, že by se u kumulace A, B a C jednalo o jeden pohřeb nebylo možné z archeologické situace ani potvrdit, ani vyvrátit. Ve spáleném antropologickém materiálu nebylo možné identifikovat žádné duplicitní kosti, jež by nám pomohly vyvrátit zmíněný předpoklad. Ani z množství zachovaných fragmentů nelze vyvodit žádný závěr.

➤ **Výplň nádoby 10 (sáčky č. 23 a 24)**

Stav: Fragmenty dlouhých kostí a lebky mimořádně gracilní stavby.

Stupeň spálení: Křídovitý (5) – sytě bílá barva, a to i na lomu, parabolické praskliny, od 750°C. U čtyř fragmentů byl stupeň spálení 2 (zčásti nedokonalý) – vnitřní plocha kompakty je v některých případech ještě černá, okolo 400°C.

Počet fragmentů: Wahl (1982)

Kategorie	Velmi malé	Malé	Střední	Velké	Obzvláště velké
	Do 15 mm	16 – 25 mm	26 – 35 mm	36 – 45 mm	Nad 45 mm
Ks	4	35	33	7	4

Věk: Nejsou k dispozici žádné konkrétní struktury pro stanovení věku, pouze na základě otevřeného lebečního švu a výrazné gracilitě spálených kostí lze usuzovat na mladého jedince, možná i dítěte.

Pohlaví: Nelze.

Závěr: Fragmenty křídovitých spálených kostí mladého jedince bez určení pohlaví, možná i dítěte.

➤ **Spálené kosti A (sáček č. 20)**

Stav: Velmi malé množství spálených fragmentů převážně dlouhých kostí postkraniálu a plochých kostí lebky.

Stupeň spálení: Dokonalý až křídovitý (4) – mléčně bílá až matně křídovitá barva, křídovitý povrch, od 650°C do 700°C. A zároveň křídovitý stupeň (5) – sytě bílá barva, a to i na lomu, parabolické praskliny, od 750°C.

Počet fragmentů: Wahl (1982)

Kategorie	Velmi malé	Malé	Střední	Velké	Obzvláště velké
	Do 15 mm	16 – 25 mm	26 – 35 mm	36 – 45 mm	Nad 45 mm
Ks	2	10	4	3	2

Věk: Nezachovaly se žádné struktury pro určení věku, podle robustnosti dochovaných zlomků lze uvažovat spíše o dospělém člověku.

Pohlaví: Nelze.

Závěr: Malé množství zlomků kostí pravděpodobně dospělého jedince bez určení pohlaví.

➤ **Spálené kosti B (sáček č. 21)**

Stav: Velmi malé množství spálených fragmentů převážně dlouhých kostí postkraniálu a plochých kostí lebky.

Stupeň spálení: Dokonalý až křídovitý (4) a křídovitý (5) – charakteristiku viz výše.

Počet fragmentů: Wahl (1982)

Kategorie	Velmi malé	Malé	Střední	Velké	Obzvláště velké
	Do 15 mm	16 – 25 mm	26 – 35 mm	36 – 45 mm	Nad 45 mm

Ks	4	16	12	10	1
-----------	---	----	----	----	---

Věk: Nezachovaly se žádné struktury pro určení věku, podle robustnosti dochovaných zlomků lze uvažovat spíše o dospělém člověku.

Pohlaví: Nelze.

Závěr: Malé množství zlomků kostí pravděpodobně dospělého jedince bez určení pohlaví.

➤ Spálené kosti C (sáček č. 22)

Stav: Velmi malé množství spálených fragmentů převážně dlouhých kostí postkranialu a plochých kostí lebky.

Stupeň spálení: Dokonalý až křídovitý (4) a křídovitý (5). U jednoho fragmentu byl pozorován stupeň 2 (zčásti nedokonalý) – hnědé, tmavohnědé až černé zbarvení, zuhelnatění organické kostní substance, kolem 400°C.

Počet fragmentů: Wahl (1982)

Kategorie	Velmi malé	Malé	Střední	Velké	Obzvláště velké
	Do 15 mm	16 – 25 mm	26 – 35 mm	36 – 45 mm	Nad 45 mm
Ks	5	25	17	3	1

Věk: Nezachovaly se žádné struktury pro určení věku, podle robustnosti dochovaných zlomků lze usuzovat spíše na dospělého člověka.

Pohlaví: Nelze.

Závěr: Malé množství zlomků kostí pravděpodobně dospělého jedince bez určení pohlaví.

➤ Sáček č. 4

Stav: Dva malé fragmenty pravděpodobně dlouhých kostí.

Stupeň spálení: Křídovitý (5) – sytě bílá barva, a to i na lomu, parabolické praskliny.

Počet fragmentů: Wahl (1982)

Kategorie	Velmi malé	Malé	Střední	Velké	Obzvláště velké
	Do 15 mm	16 – 25 mm	26 – 35 mm	36 – 45 mm	Nad 45 mm
Ks	2	0	0	0	0

Věk ani pohlaví nelze určit.

Závěr: Neurčitelný jedinec.

Objekt 15/2002 - kostra 1

Stav: Kosterní pozůstatky jsou ve velmi špatném stavu zachovalosti, kosti i zuby se rozpadají. Rekonstrukce nebyla v některých případech téměř možná.

Zuby: Špatně zachované, drolí se a rozpadávají – sklovina i dentin jsou popraskané a místy chybí. K dispozici byly zuby v různém stadiu rozpadu – korunky bez kořenů či naopak. Na levé straně se kromě zubů nezachovaly ani čelisti s alveoly.

Dx	M ₃	M ₂	M ₁	P ₂	P ₁	-	I ₂	Sin	I ₂	C	P ₁	P ₂	M ₁	M ₂	M ₃
I ₁															
	M ₃	M ₂	M ₁	P ₂	P ₁	C	I ₂		P ₁	P ₂	M ₁	M ₂	M ₃		
I ₁															

I₁ dx inf, P₁ sin inf, M₃ sin inf – chybí celé korunky, kořeny jsou normálně vyvinuté.

Závěr: Muž ve věku 30 – 39 let (adultus II).

Objekt 15/2002 - kostra 2

Stav: Skelet je poměrně špatně zachovaný, struktura kosti není pevná, jednotlivé kosti jsou značně zlomkovité (s výjimkou pravé horní končetiny), velmi fragmentární jsou např. lebka a pánve.

Zuby: Špatně zachované, sklovina i dentin se rozpadají.

Dx	-	-	-	-	-	C	-	I ₁	I ₂	C	-	-	M ₁	M ₂
I ₁								Sin						
	M ₃	M ₂	M ₁	P ₂	-	C	-	-	I ₂	C	-	P ₂	M ₁	M ₂
-														

C sin sup, M₁ sin sup, M_{2,3} dx inf, I₂ a M_{2,3} sin inf – Zachovaly se jen korunky.

Hypoplasie: všechny I sup – výrazné příčné hypoplastické proužky

: C sup dx et sin – slabší příčné proužky

: I₂ sin inf – slabší příčné proužky

: C inf dx et sin – výrazné příčné proužky

: M₃ inf dx et sin – Na stranách i okluzálních plochách zubní skloviny je patrné výrazné jamkování a nadpočetné rýhy (mnohem četnější než u jiných zkoumaných skeletů) – špatná mineralizace?

Abraze: Na levé straně lze u horní i dolní čelisti pozorovat větší obrus než u stejných zubů na straně pravé. Konkrétně se jedná o incizální plochu M₁ sin sup et inf. Abraze dosahuje až na dentin, který je odkrytý celoplošně. U horní první stoličky je více postižena palatinální část okluzní plochy, u dolní je pak obrus větší bukálně, tak jak to odpovídá typickému obroušení, avšak až u mnohem starších jedinců. Zajímavé je, že M₂ sin sup et inf mají abrazi odpovídající ostatním zubům.

Obrus mohl být způsoben atypickým funkčním zatížením jedné strany čelisti. Artrózu v articulatione temporomandibularis nebylo možné z dochovaného materiálu diagnostikovat, případně vyloučit. Při artróze by navíc bylo nadměrně abradováno víc než jeden zub. Jako možné by připadalo v úvahu i zatížení v důsledku nějakého výrobního či pracovního postupu, tento by se však musel soustředit pouze na malou část chrupu, jak tomu bylo v tomto případě (dlouhodobé překusování měkkých materiálů o šířce max. jedné stoličky ?).

Věk: Podle zubní abraze: Lovejoy (1985): Maxilla: 20 – 24 let

20 – 24 let ⇒ adultus I { : Mandibula: M₁ sin: 30 – 35 let
: M₁ dx: 24 – 30 let
: M₂ dx et sin: 20 – 24 let (max. ke 30) – jen fasety bez odhaleného dentinu

: Podle facies symphysialis: McKern – Stewart (1957): 20 – 24 let

: Obě facies jsou však značně poškozené.

: Podle os sacrum: Byly pozorovány štěrby mezi obratlovými těly S1-S2 ?, S2-S3

?

: Schwartz (1995): obliterují mezi 18. – 30. rokem

Pohlaví: Podle lebky: Acsádi – Nemeskéri (1970): Z pohlavně dimorfních struktur se zachovaly jen processus mastoidei (-1 – malé) ⇒ spíš žena

: Podle pánve: Velmi gracilní stavba, na vnitřní ploše symfýzy levé os pubis jsou výrazné poporodní změny ⇒ Žena

: Podle kostí končetin: Humerus: Černý (1971): I – všechny rozměry vychází mezi M a Ž

: France (1983): H9, H10, H9a 10 – Ž

: Černý – Komenda (1980): 89,6% – Ž; 90,8%

– Ž

: Radius: Singh et al. (1974): I (mezihodnoty)

: Ossa metacarpi: Pfitzner (1899) – Ž

↳ Pravděpodobně žena

Tělesná výška: Výška postavy mohla být stanovena toliko na základě největší délky humeru (H1) a radia (R1) a Ulny (U1), a to podle metody Manouvriera a Sjøvolda. Délky kostí a z nich vypočtené výšky jsou uvedeny v následující tabulce. Pro radius a ulnu opět platí, že tělesnou výšku o něco nadhodnocují.

	Manouvrier			Sjøvold		
	Humerus dx	Radius dx	Ulna dx	Humerus dx	Radius dx	Ulna dx
Rozměr	29,6 cm	22,9 cm	24,8 cm	29,6 cm	22,9 cm	24,8 cm
Vypočtená výška	153,8 cm	159,6 cm	160,6 cm	155,75 ± 4,89 cm	161,26 ± 5,01 cm	161,16 ± 4,97 cm
Kategorie	Střední	Vysoká	Vysoká	Střední-nadstřední	Vysoká	Vysoká

Metrika: Pravou horní končetinu bylo možné z velké části proměřit, z levé nebylo možné odebrat míry vůbec. Z dolních končetin bylo možné získat pouze 3 rozměry z oblasti foramen nutricium pravé holenní kosti a vypočítat knemický index, dále pak z pravé patelly. Získané rozměry jsou uvedeny v následující tabulce.

Kost	Strana	Rozměry (v cm)										
Humerus		H1	H4	H5	H6	H6b	H6c	H7	H7a	H8	H9	H10
	dx	29,6	5,88	2,02	1,42	2,0	1,83	5,8	5,9	~ 13,5	~ 4,0	4,45
Radius		R1	R2	R3	R4	R5	R5(5)	R5(6)	Obvod tub. radii	Obvod caput		
	dx	22,9	~ 21,8	3,6	1,4	1,03	3,6	2,93	4,6	6,1		
	sin	-	-	-	-	-	-	-	4,2	-		
Ulna		U1		U2		U3		U11		U12		Obvod středu těla
	dx	24,8		~ 22,8		3,1		1,02		1,42		4,0
	sin	-		-		-		1,08		1,39		-
Délka metacarpů		Mc I			Mc II		Mc III		Mc IV		Mc V	
	dx	4,03			6,3		5,9		5,47		5,07	
Délka prox. článků prstů ruky		I			II		III		IV		V	
	dx	2,65			3,77		4,37		3,98		-	
Tibia		T8a				T9a				T10a		
	dx	2,7				2,25				7,8		
Patella		Pt1										
	dx	4,24										

Knemický index: Tibia dx: 82,12 – Euryknemní

Patologické změny: Na facies interna ossium coxae ve fossa iliaca blíže k hornímu okraji se nachází oblast s již poměrně dobře organizovanými hemorrhagickými změnami, což nasvědčuje pokročilému procesu hojení.

Závěr: Pravděpodobně žena ve věku 20 – 30 let (adultus I).

Objekt 15/2002 – Zvířecí kosti

Číslo sáčeků: 217, 218, 235

➤ Sáček č. 217

Vrstva: -36 cm, SV sektor.

Závěr: Fragment zvířecího žebra bez bližšího určení.

➤ Sáček č. 218

Vrstva: JV sektor.

Stav: Nekompletní zvířecí skelet, kosti jsou poměrně dobře zachovalé.

: Zachované kosti: Scapula dx et sin – vše pravděpodobně přirostlé.

: Humerus dx et sin – nepřirostlá proximální epifýza, distální ano.

: Radius dx et sin – nepřirostlá distální epifýza.

: Ulna dx et sin.

: Pánevní kosti (sin) – os pubis, os ischii et os ilii pravděpodobně čerstvě srostlé v acetabulu (v místě je zlom).

: Femur sin – čerstvě přirostlá apofýzy pro trochanter major (dorsálně se nachází pozůstatek srůstové linie). Distální epifýza přirostlá – fyzární linie je již špatně viditelná.

: Tibia sin: dochovala se nepřirostlá proximální epifýza, distální je již plně přirostlá.

: Calcaneus sin

: Žebra a drobné nezařaditelné zlomky.

Závěr: Nedospělý jedinec rodu ovce/koza.

Sáček č. 235

Vrstva: -38 cm pod nádobou, JV sektor (hrob).

Závěr: Zvířecí žebra bez bližšího určení.

Objekt 29/2002 – Žárové pohřby

➤ Sáček č. 894 – Sběr v blízkosti objektu

Stav: Několik fragmentů dlouhých kostí končetin. Zuby se nedochovaly.

Stupeň spálení: Křídovitý (stupeň 5) s parabolickými prasklinami.

Počet fragmentů: Malé (43 ks), střední (49 ks – hlavně o velikosti mezi 1 – 2 cm), velké (0).

Věk: Dospělý jedinec (bez bližšího určení).

Pohlaví: Nelze.

Závěr: Fragmenty dospělého jedince.

➤ Sáček č. 989

Stav: K dispozici byly pouze tři fragmenty střední velikosti (kolem 2 cm).

Stupeň spálení: Křídovitý (stupeň 5) s parabolickými prasklinami.

Počet fragmentů: Malé (0), střední (3 ks), velké (0).

Věk: Nelze.

Pohlaví: Nelze.

Závěr: Fragmenty neurčeného jedince.

➤ Sáček č. 996

Stav: Velké množství drobných velmi pevných fragmentů. Byly identifikovány zlomky lebky (jeden se švem – sutura lambdoidea?) a dlouhých kostí končetin bez bližšího určení. Zuby se nezachovaly.

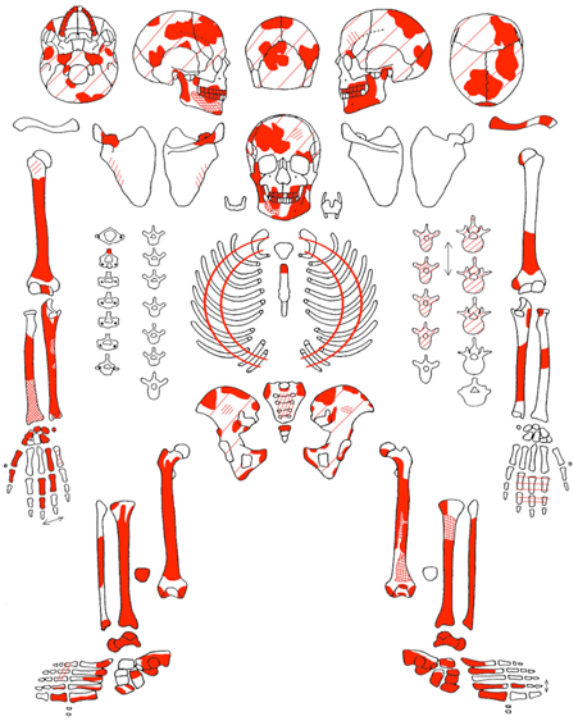
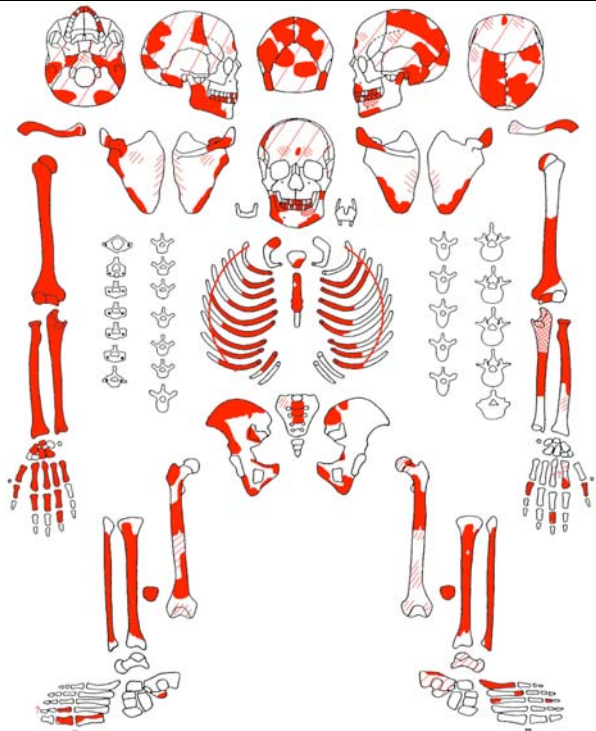
Stupeň spálení: Několik středních fragmentů dlouhých kostí končetin vykazovalo známky z části nedokonalého (2) – černý až hnědý povrch, a to i na lomu. Většina zlomků (hlavně malých a středních) vykazuje stupeň 4 a 5 (dokonalý až křídovitý, tvorba parabolických prasklin).

Počet fragmentů: Malé (cca 100 ks), střední (120 – 140 ks), velké (0).

Věk: Pravděpodobně dospělý jedinec (bez bližšího určení).

Pohlaví: Nelze.

Závěr: Fragmenty pravděpodobně dospělého jedince.

	
<p>Schéma 1 Lovosice II – AOYAMA: Objekt 1/2002</p>	<p><i>Schéma 2</i> <i>Lovosice II – AOYAMA: Objekt 15/2002, kostra 1</i></p>
	
<p><i>Schéma 3</i> Lovosice II – AOYAMA: Objekt 15/2002, kostra 2</p>	

Souhrnná tabulka objektů s vyhodnoceným kostrovým materiálem

Objekt		Věk	Pohlaví	Datování
Objekt 1/2002	Kostrový hrob	Nad 50 let	M > Ž	Bylanská kultura
	Žárové pohřby A, B, C		-	Bylanská kultura
Objekt 15/2002, k.č. 1	Kostrový hrob	30 – 39 let	M	Bylanská kultura
Objekt 15/2002, k.č. 2	Kostrový hrob	20 – 30 let	Ž	Bylanská kultura
	Zvířecí kosti (ovce/koza)	Nedospělý	-	Bylanská kultura
Objekt 29/2002	Žárový pohřeb			Bylanská kultura

RNDr. Jana Hlavová
ÚAPP SZ Čech Most
19.

5. 2004

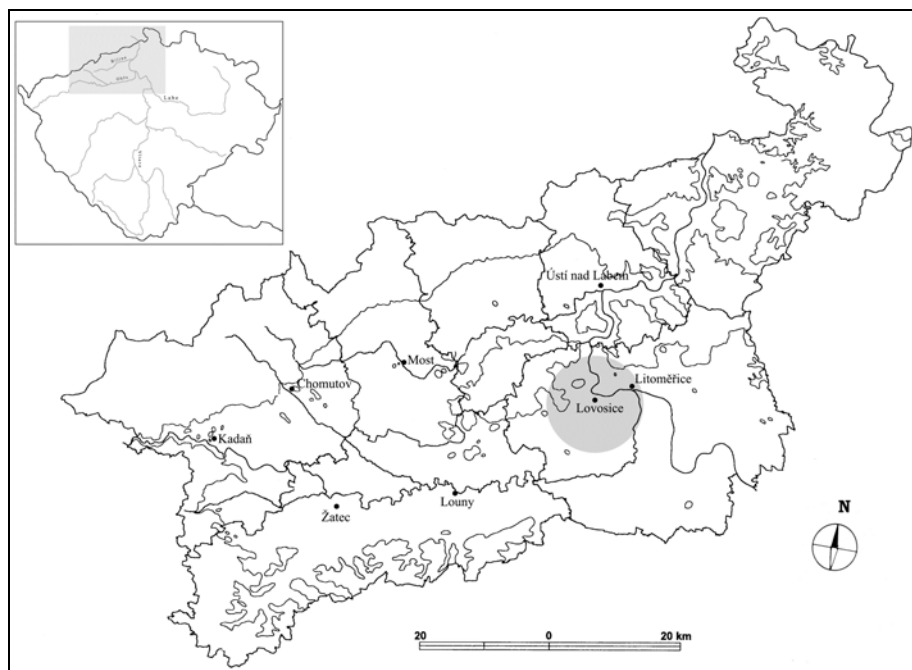

Období	Fáze	Relativní datování	Absolutní datování (cca)
Starší		HC 1	800 – 725 př.n.l.
Střední	Starší	HC 2	725 – 650 př.n.l.
Střední	Mladší	HC 3	650 – 500 př.n.l.
Mladší		HD 1	500 – 450 př.n.l.
Pozdní		HD 2-3	450 – 400 př.n.l.

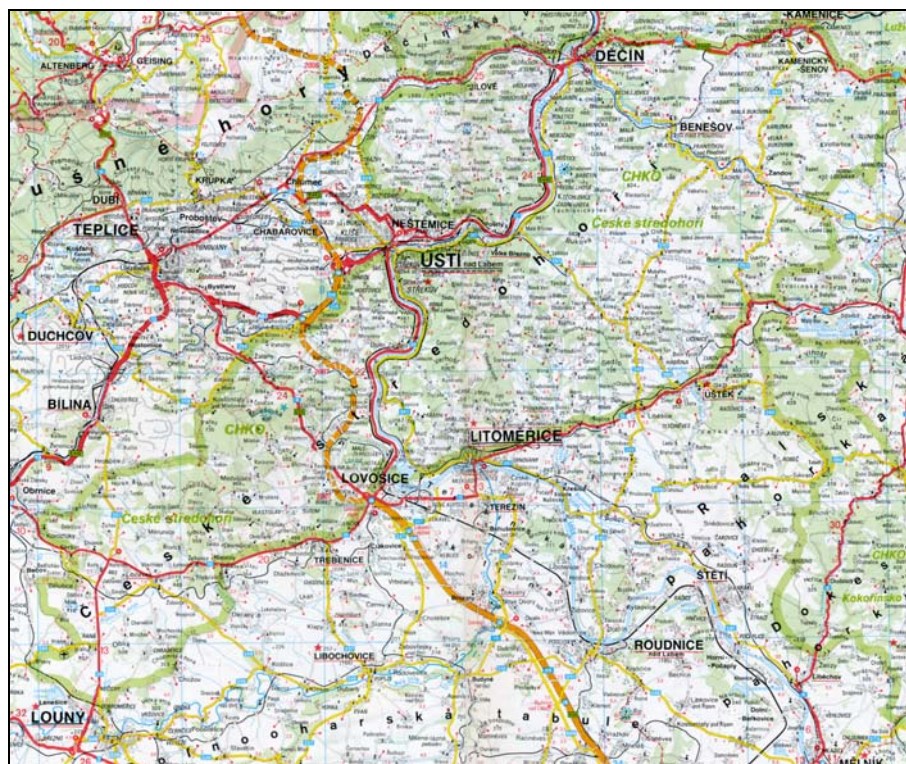
Schéma 1. Chronologická tabulka bylanské kultury (podle Koutecký 2001a, 2007, v tisku).

1895/1896: 1. zkoumané pohřebiště
1897 – 1900: 1. publikace pohřebiště
1899 – 1906/1908: „pokolení skrčených koster“; nálezy „Bylanského typu“; ByK vyrůstá z únětické kultury
1910: „Bylansko-platěnická kultura“; 1. relativní chronologie doby železné
1925: Reinecke Ha C; relativní a absolutní chronologie; 3 fáze ByK; sociální struktura; 2 skupiny hrobů; importy; kovy
Meziválečné období: obrovský nárůst pramenné základny z Prahy a středních Čech (Hradenín, Bubeneč aj.)
1934 – 1938: publikace pohřebiště ze středních Čech; hmotná kultura; pramenná základna; knížecí pohřby
1936 – 1937: monografické studie; 2 kulturní okruhy; kulturní hranice; relativní a absolutní chronologie; vymezení ByK; sociální struktura; charakteristické znaky hrobů; 2 skupiny hrobů
1956 a 1960: monografie doby železné; původ obyvatelstva – Protokelti; knížecí hroby; importy
1968: zhodnocení ByK na základě pohřebiště; úprava hrobů; milodary; kombinační skupiny; sociální struktura; etnicita
70. léta 20. století: 1. publikace sídlištních nálezů; typologie a morfologie sídlištní keramiky
1974: 1. fáze terénního výzkumu největšího pohřebiště ByK v SZ Čechách v Polákách u Kadaně
1978: zhodnocení dosavadního stavu poznání ByK
1980-1981: 2. fáze terénního výzkumu největšího pohřebiště ByK v SZ Čechách v Polákách u Kadaně
80. až 90. léta 20. století: významná publikační činnost; populace; etnické a sociální složení obyvatelstva; otázky kultury; typologie keramiky; zpracování vesměs starých výzkumů z období do 2. světové války z Pražska a Kolínska; materiálová základna; regionální studie – Kadaňsko, Podbořansko atd.
1991 a 1993: publikace největšího pohřebiště v SZ Čechách v Polákách u Kadaně
90. léta 20. století až současnost: výzkumy nových nálezů – funerální i sídlištní areály (Kolínsko, Pražsko, Litoměřicko)
Po roce 2000: vzájemné vztahy a vazby kulturních celků; publikace sídlištních nálezů; četné dílčí studie (i materiálové); typologie výzdoby keramiky
2003: souborná publikace 1. zkoumaného pohřebiště (po více než 100 letech)
2007: vypracování vnitřní relativní chronologie; typologické řady keramiky (v tisku pro PDČ)

Schéma 2. Chronologicky řazený stručný soupis nejvýznamnějších výzkumů, vědeckých tezí a poznatků, které znamenali zásadní přínos pro poznání bylanské kultury (ByK).

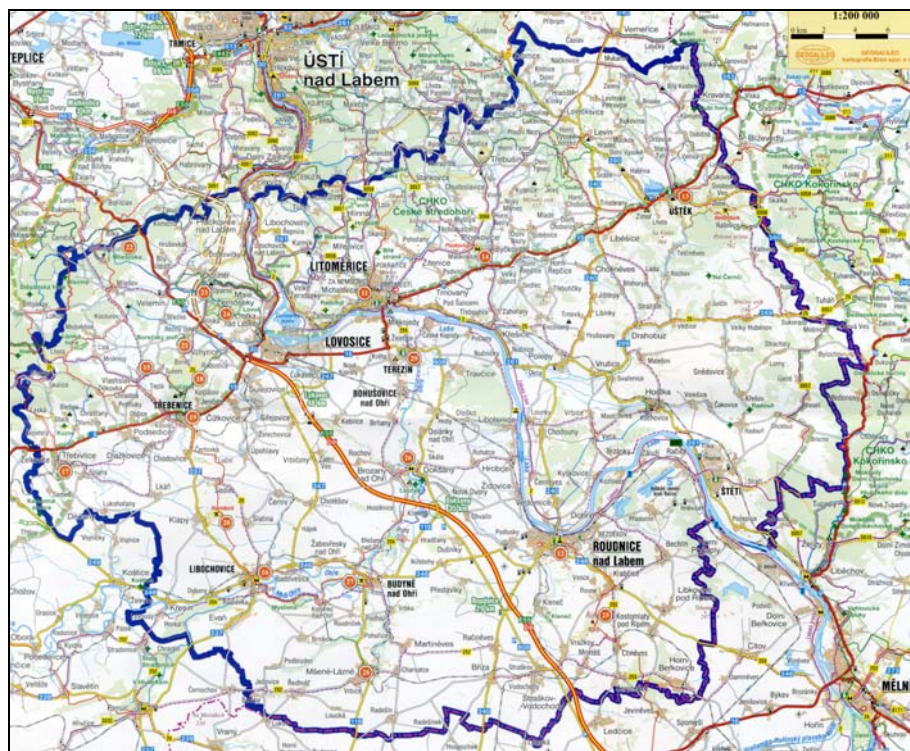

Obr. 1. Mapa Ústeckého kraje s vyznačeným zájmovým územím bakalářské práce. Vybraná oblast, vymezená kružnicí o poloměru 8 km, jejíž střed leží v Lovosicích, byla pojmenována jako Lovosicko.

Obr. 2. Mapa Českého středohoří, dolního Poohří a Polabí (zmenšený výřez z atlasu České republiky v M 1: 200 000).

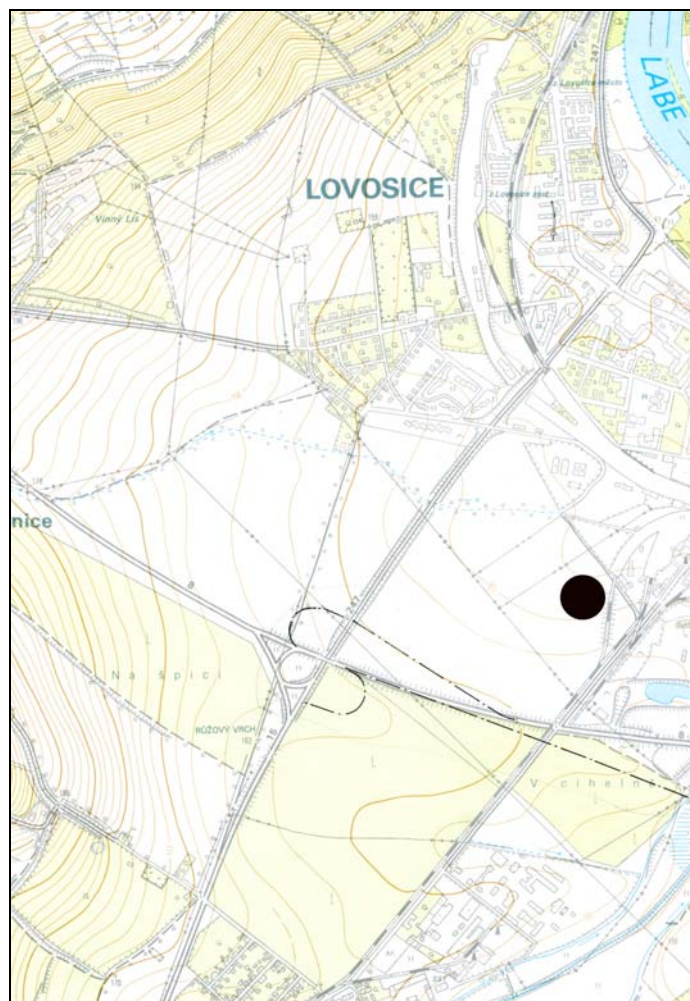

Obr. 3. Geografická situace okresu Litoměřice a Lovosicka. Severní část tvořena pásem Českého středohoří, do něhož v prostoru České brány vstupuje řeka Labe. Region řekou rozdělen na dvě části – hornaté pravobřeží a nížinné levobřeží.

Obr. 4. Oblast nížinné části Polabí (Dolnooharské tabule) mezi Lovosicemi a Litoměřicemi se soutokem Labe a Ohře (výřez z mapy Litoměřice 02-43, M 1: 50 000).

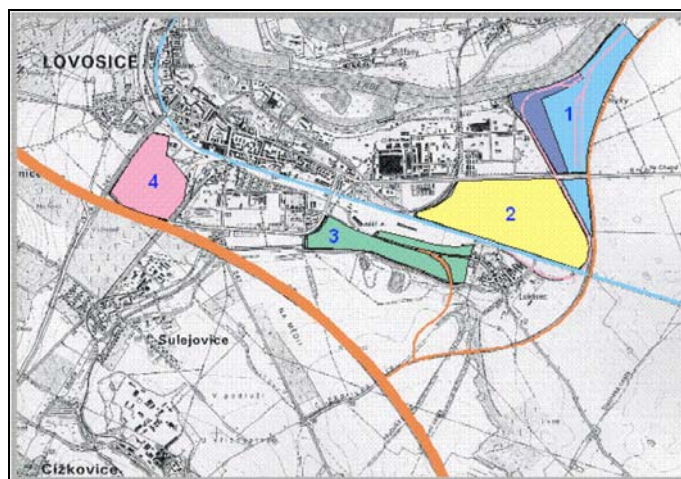

Obr. 5. Archeologická lokalita Lovosice II – průmyslová zóna Aoyama zkoumaná v roce 2002 na jižním okraji města (výřez z mapy Lovosice 02-43-06, M 1: 10 000).

Obr. 6. Součástí Českého středohoří je i vrch Lovoš vypínající se nad Lovosicemi a tvořící jednu z daleka viditelných krajinných dominant. Za Lovošem v Opárenském údolí se nalézají ložiska významného surovinového zdroje – křemenného porfyru.

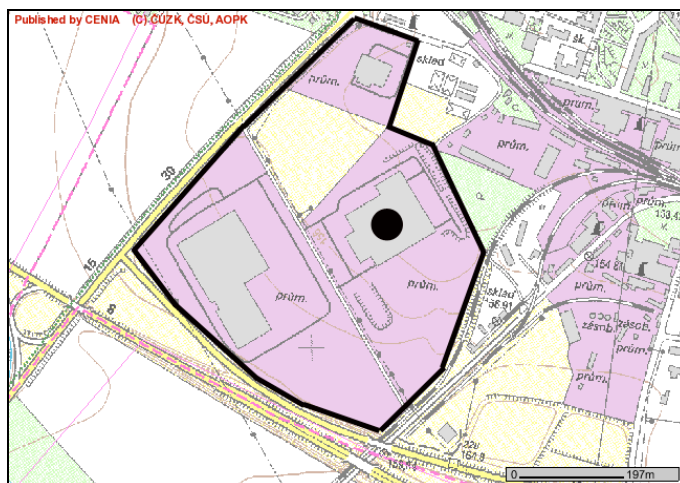

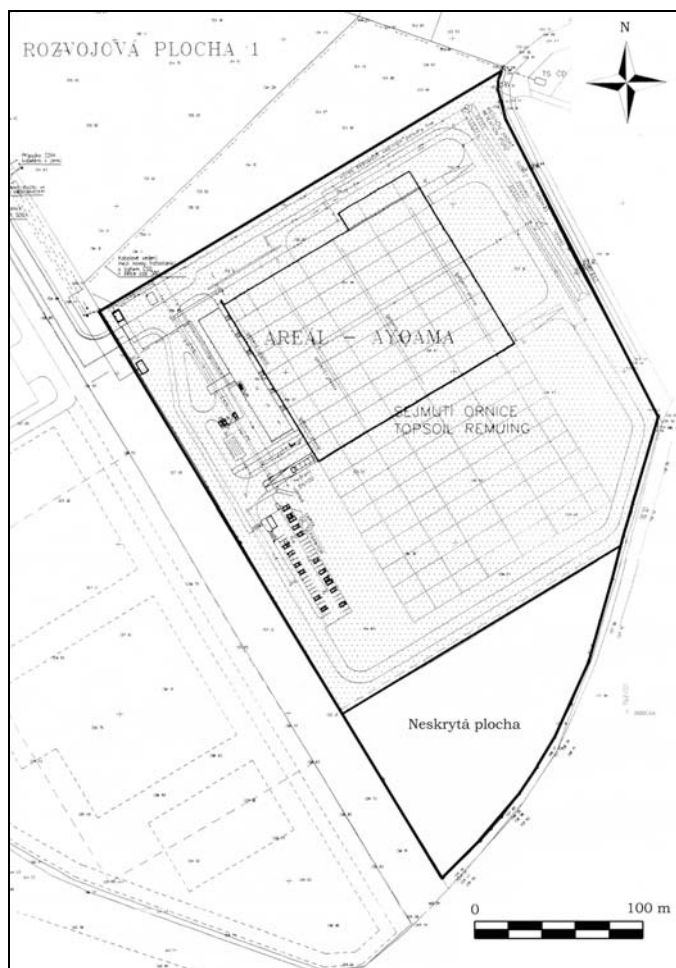
Obr. 7. Projekt Průmyslového a logistického centra Lovosice (PLCL) na jižním a východním okraji katastru města představuje obrovský zásah do krajinného rázu a zároveň ohrožení archeologických památek o celkové rozloze ca 120 ha.

Obr. 8. Archeologické výzkumy na ploše průmyslové zóny 4 (viz výše bod 4) od roku 2002. 1 – pohřebiště kultury se šňůrovou keramikou a sídliště kultury únětické; 2 a 3 – bez nálezů; 4 – pohřebiště s 12 velkými hroby kultury bylanské; 5 a 6 – další dva hroby kultury bylanské.

Obr. 9. Obvod lovosické průmyslové zóny. Výrobní hala japonského investora Aoyama zvýrazněna (upraveno ze zdroje Českého úřadu zeměměřičského a katastrálního: www.cuzk.cz).

Obr. 10. Projektová dokumentace výrobního areálu. Tučně zvýrazněna hranice odkoupeného pozemku; uvnitř pak tečkovaně mechanizací skrytá plocha, která byla současně plochou záchranného archeologického výzkumu v roce 2002.